

*Ekspertyza naukowa dotycząca oceny przebiegu ustalonych granic
jednostek pomocniczych Miasta Krakowa
w kontekście wymogu wyodrębnienia obszaru dzielnicy
ze względu na układ przestrzenny, lokalne tradycje oraz więzi społeczne i gospodarcze,
określonego w § 72 Statutu Miasta Krakowa
zatwierdzonego Uchwałą Nr 1934/2014 Rady Miasta Krakowa z dnia 5 listopada 2014 r.
w sprawie przyjęcia oraz ogłoszenia tekstu jednolitego Statutu Miasta Krakowa*

Etap III

**Analiza przebiegu granic odpowiednio:
Dzielnicy VIII Dębniki,
Dzielnicy IX Łagiewniki – Borek Fałęcki,
Dzielnicy X Swoszowice.**

**Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytetu Jagiellońskiego**

Kraków

listopad 2017

Zespół autorski:

dr Katarzyna Gorczyca – kierownik zespołu

prof. dr hab. Bolesław Domański

mgr Łukasz Fiedeń

dr hab. Krzysztof Gwosdz

mgr Małgorzata Surmacz

dr hab. Andrzej Zborowski

Spis treści

1. Spójność terytorialna układu przestrzennego oraz spójność społeczna – więzi społeczno-gospodarcze w południowej części Krakowa (dzielnice VIII Dębniki, IX Łagiewniki-Borek Fałęcki, X Swoszowice)	4
2. Charakterystyka dzielnicy VIII Dębniki: spójność układu przestrzennego dzielnicy, więzi społeczno-gospodarcze oraz lokalne tradycje, powiązania historyczne, kulturowe i rozwojowe	35
3. Charakterystyka dzielnicy IX Łagiewniki Borek Fałęcki: spójność układu przestrzennego dzielnicy, więzi społeczno-gospodarcze oraz lokalne tradycje, powiązania historyczne, kulturowe i rozwojowe	42
4. Charakterystyka dzielnicy X Swoszowice: spójność układu przestrzennego dzielnicy, więzi społeczno-gospodarcze oraz lokalne tradycje, powiązania historyczne, kulturowe i rozwojowe	47
5. Analiza przebiegu granic dzielnic VIII Dębniki, IX Łagiewniki-Borek Fałęcki i X Swoszowice w świetle kryteriów spójności społecznej i funkcjonalno-przestrzennej.....	55
6. Warianty podziału dzielnic Krakowa	60
7. Wnioski i rekomendacje	67
8. Literatura	73
9. Spis tabel.....	74
10. Spis rycin	75
11. Spis załączników graficznych.....	75

1. Spójność terytorialna układu przestrzennego oraz spójność społeczna – więzi społeczno-gospodarcze w południowej części Krakowa (dzielnice VIII Dębniki, IX Łagiewniki-Borek Fałęcki, X Swoszowice)

Wstęp

Zasadniczą część etapu 3 prowadzącego do przedstawienia wariantów przebiegu granic badanych dzielnic Krakowa poprzedzono analizą, w której zaprezentowano ogólną charakterystykę trzech dzielnic z punktu ich spójności terytorialnej oraz występujących na omawianym obszarze więzi społeczno-gospodarczych (spójność społeczna).

Zgodnie z zarysowaną tematyką wstępu został on podzielony na dwie części, pierwsza z nich odnosi się do zagadnień spójności terytorialnej, co odpowiada kryterium funkcjonalno-przestrzennemu wydzielenia jednostek pomocniczych. Z tym kryterium wiążą się kryteria szczegółowe takie jak: obszarowe, demograficzne (liczba i dynamika mieszkańców), jednorodności strukturalnej (zgodności istniejącego podziału dzielnicowego z układem funkcjonalno-przestrzennym).

Z kolei badanie spójności społecznej – więzi społeczno-gospodarczych (kryterium społeczno-kulturowe) obejmuje analizę wykształcenia powiązań przestrzennych, w oparciu o istniejące ciągi infrastrukturalne (infrastruktura techniczna) i badanie ciąż do instytucji gospodarczych (firm) oraz obiektów infrastruktury społecznej. Przestrzennym wyrazem ciąż społecznych jest m.in. układ przestrzenny codziennej mobilności mieszkańców, wynikający z przestrzennej struktury spraw (interesów) załatwianych przez mieszkańców poszczególnych dzielnic na ich własnym terenie (dzielnicy) oraz w innych dzielnicach Krakowa. Badanie spójności społecznej obejmuje także takie zagadnienia jak: budowanie tożsamości społecznej dzielnicy, więzi między mieszkańcami dzielnic, więzi mieszkańców z dzielnicą oraz partycypacji społecznej.

Spójność terytorialna – kryterium funkcjonalno-przestrzenne

Omawiane dzielnice cechują się znacznymi dysproporcjami w zakresie ich obszaru. Po ustaleniu Statutów Dzielnic przyjętych uchwałami Rady Miasta z dnia 12 marca

2014 roku¹ ich powierzchnia uległa niedużym korektom, które wynikały z przyłączenia lub wyłączenia stosunkowo niedużych terenów z dotychczas funkcjonujących dzielnic. W rezultacie tych zmian dzielnica VIII utraciła około 52 ha, dzielnica IX zmniejszyła się o 27 ha, a obszar dzielnicy X powiększył się o 78 ha (tab. 1). Miało to wpływ na zmiany liczby ludności tych dzielnic. W rezultacie tych korekt dysproporcje w zakresie powierzchni omawianych dzielnic nieco się zwiększyły. Obecnie dzielnice te kolejno wg numeracji zajmują powierzchnię 4619 ha, 542 ha i 2560 ha, zatem dzielnica VIII posiada powierzchnię prawie 9-krotnie większą od dzielnicy IX. Dzielnica VIII pod względem zajmowanej powierzchni zalicza się do jednej z największych dzielnic Krakowa (2 miejsca po dzielnicy XVIII Nowa Huta), z kolei dzielnica IX jest obecnie jedną z najmniejszych (tylko dzielnica XVI Bieńczyce jest mniejsza powierzchniowo). Tak duże dysproporcje w zakresie powierzchni dzielnic należy uznać za mało korzystne z punktu kształtowania obecnej i przyszłej struktury funkcjonalno-przestrzennej Krakowa, kształtowania się więzi społecznych oraz kreowania dynamiki rozwojowej miasta, a w tym jego dzielnic.

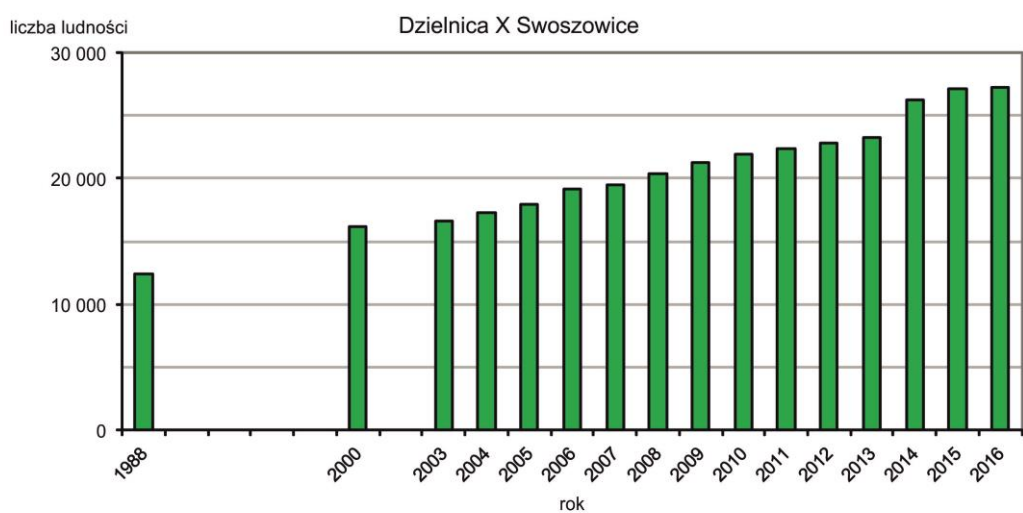
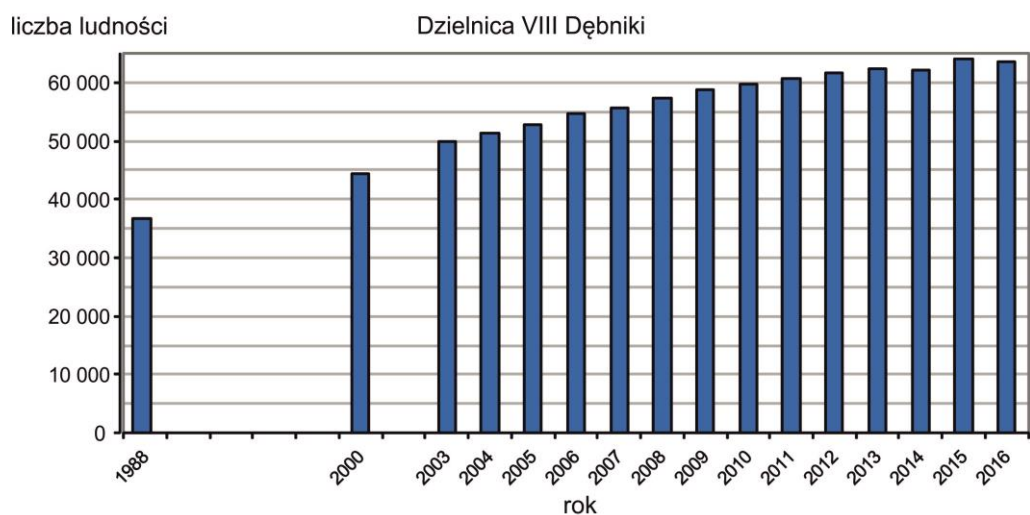
Tabela 1. Zmiany liczby mieszkańców i powierzchni obszaru dzielnic południowych wynikłe z wprowadzenia statutów dzielnic w Krakowie w 2014 r.

Dzielnica	Powierzchnia w ha			Liczba stałych mieszkańców		
	Przed zmianami	Po zmianach	Różnica	Przed zmianami	Po zmianach	Różnica
VIII	4 671,11	4 618,87	-52,24	60 252	59 395	-857
IX	568,25	541,51	-26,74	16 385	14 859	-1 526
X	2 482,28	2 560,40	+78,12	23 287	25 608	+2 321

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BIP Miasta Krakowa oraz Kraków StatKraK, Liczby...Miasto...Mieszkańcy (wg. Stanu na dzień 31.12.2014).

Kryterium obszarowe łączy się z kryterium demograficznym, bowiem z wielkości obszaru danej dzielnicy i form jej zagospodarowania oraz funkcji wynika potencjał demograficzny liczony bezwzględną (osoby) i względną liczbą ludności (gęstość zaludnienia). Wszystkie trzy dzielnice charakteryzowały się w latach 1988 – 2016 wzrostem liczby ludności (ryc. 1). Największą dynamikę obserwowano w dzielnicy X Swoszowice, gdzie nastąpił wzrost liczby ludności w badanym okresie z 12,4 tys. do 27,2 tys. osób, tj. o 118,9%, a zatem ponad dwukrotnie. Równie dużym przyrostem mieszkańców może się poszczycić dzielnica VIII Dębniki, gdzie liczba

¹ BIP Miasta Krakowa, Uchwała Nr XXI/143/91

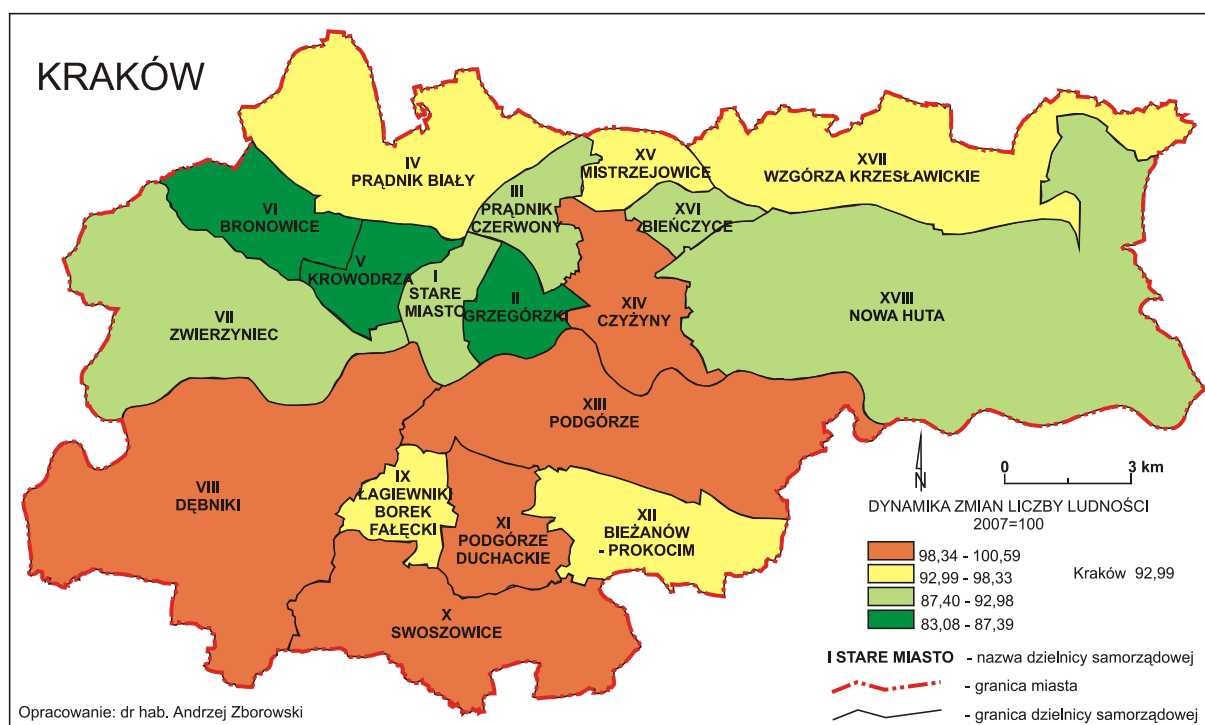

Rycina 1. Zmiany liczby mieszkańców dzielnic południowych od 1988 do 2014 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z BDL, GUS oraz Kraków StatKraK, Liczby...Miasto...Mieszkańcy.

ludności zwiększyła się z 36,8 tys. do 63,5 tys. osób, tj. o 72,4%. Stosunkowo skromny był przyrost liczby ludności w dzielnicy IX Łagiewniki-Borek Fałęcki, gdzie w 1988 r. zamieszkiwało 13,5 tys. osób a w 2016 r. 15,8 tys., a zatem wzrost ten kształtował się na poziomie 17,1%. Na dynamikę liczby mieszkańców pewien wpływ w ostatnich latach miały wspomniane wcześniej zmiany delimitacji dzielnic. W ich wyniku najwięcej, bo 1,5 tys. osób utraciła dzielnica IX, o 0,9 tys. mieszkańców zmniejszyła stan posiadania dzielnica VIII, a najwięcej zyskała dzielnica X, gdzie odnotowano stosunkowo duży przyrost populacji sięgający 2,3 tys. osób. Oznacza to, że dzielnica X zwiększyła liczbę ludności niemal o 10%, natomiast o podobną wartość zmniejszyła się ta liczba w dzielnicy IX. Na tym przykładzie warto zauważyć, iż w niedużych dzielnicach pod względem liczby ludności, nawet małe korekty granic muszą być bardzo dobrze przemyślane i znajdować bardzo mocne uzasadnienie ich dokonania. Zwróćmy też uwagę, że najmniejsza, pod względem potencjału ludnościowego, dzielnica Krakowa IX przy dokonanej korekcie zmniejszyła ów potencjał.

W kontekście przywołanych powyżej przemian ludnościowych należy zastanowić się nad perspektywami rozwoju demograficznego analizowanych dzielnic. Mogą one bowiem dać nam przynajmniej częściową odpowiedź co do zasadności dokonywania obecnych oraz przyszłych korekt w istniejącym podziale miasta na jednostki pomocnicze. Kraków nie dysponuje odpowiednimi opracowaniami prognoz demograficznych w podziale na dzielnice samorządowe. Można jednak przynajmniej częściowo wykorzystać opracowanie A. Zborowskiego (2009) dotyczące prognozy demograficznej dla Krakowa w podziale na dzielnice w wersji prognozy biologicznej, a zatem opartej na przewidywaniach co do ruchu naturalnego ludności (urodzenia i zgony ogółem). Wersja ta wskazuje, że zarówno w dzielnicy VIII Dębniki jak i w dzielnicy X Swoszowice w okresie 2007-2027 liczba ludności utrzyma się na wyjściowym poziomie prognozy. Mniej korzystną sytuację w tym zakresie odnotujemy w dzielnicy IX Łagiewniki-Borek Fałęcki, gdzie liczba ludności ulegnie zmniejszeniu (ryc. 2).

Rycina 2. Dynamika zmian liczby ludności w latach 2007-2027 w dzielnicach Krakowa (prognoza w wersji biologicznej)

Źródło: A. Zborowski, Prognoza demograficzna dla Krakowa w ramach prac do zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Krakowa, 2009.

Prognozę tą należy uzupełnić o przewidywania odnoszące się do przebiegu migracji na omawianym terenie. Przynajmniej częściową odpowiedź daje nam badanie przeprowadzone dla Krakowa i w jego dzielnicach w ramach badania Diagnoza Krakowskich Dzielnic 2016 (Chrzanowski., Strzebońska, 2016) (tab. 2). Największą mobilnością charakteryzuje się dzielnica VIII, gdzie około $\frac{3}{4}$ mieszkańców w roku 2016 stanowili urodzeniu poza Krakowem, a tylko niespełna co dziesiąty dorosły obywatel tej dzielnicy zamieszkiwał w niej od urodzenia. Jest to jednocześnie najbardziej mobilna dzielnica Krakowa. Większą zasiedziałością, w porównaniu z Dębnikami, wyróżniają się pozostałe dwie dzielnice. Tu, około połowy mieszkańców pochodzi spoza Krakowa. W Swoszowicach dodatkowo dużą grupę stanowią migranci, którzy napłynęli z pozostałych dzielnic Krakowa, co jednoznacznie wskazuje na suburbanizacyjny charakter tej dzielnicy. Na podstawie przytoczonych powyżej uwag, możemy skonstatować, iż liczba ludności w przyszłości znacznie powiększy się dzięki migracjom i to ludności spoza Krakowa w dzielnicy VIII Dębniki. W dzielnicy X również migracje będą zasadniczo pobudzać wzrost ludnościowy, przy czym w tej dzielnicy, o wysokiej dynamice tego przyrostu będą decydować migracje o charakte-

rze wewnątrzmięskim, a więc dokonujące się w obrębie Krakowa. Znacznie słabsze będzie w przyszłości oddziaływanie migracji na ogólny przyrost liczby ludności w dzielnicy IX Łagiewniki-Borek Fałęcki, co może oznaczać w przyszłości stagnację, a nawet depopulację ludnościową tej dzielnicy. Biorąc pod uwagę już obecnie stosunkowo małą liczbę jej mieszkańców projekcja ta daje mocne podstawy do zastanowienia się nad możliwościami rozwojowymi dzielnicy IX w jej obecnych granicach.

Tabela 2. Mobilność mieszkańców Krakowa w 2016 r. w % mieszkańców

Dzielnica	Urodzeni w Krakowie			Urodzeni poza Krakowem	Razem Kraków
	Ogółem	W danej dzielnicy	W innej dzielnicy		
VIII	27	7	20	73	100
IX	50	28	22	50	100
X	57	16	41	43	100
I	66	45	21	34	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Diagnoza Krakowskich Dzielnic 2016 (Chrzanowski, Strzebońska, 2016), badania realizowane na zlecenie UM Krakowa.

Perspektywy rozwojowe dzielnic można też ocenić odnosząc się do potencjału ludnościowego wyznaczanego przy pomocy gęstości zaludnienia i zachodzących w tym względzie zróżnicowań przestrzennych występujących między poszczególnymi dzielnicami oraz w ich obrębie. Najwyższą gęstość zaludnienia posiada dzielnica IX (2785 osób na km²), jest ona wyższa od przeciętnej gęstości zaludnienia w Krakowie (2268 osób na km²). Znacznie mniejszą gęstością cechuje się dzielnica VIII (1359 osób na km²), a zwłaszcza X (1096 osób na km²). Współczynniki gęstości zaludnienia wskazują na duże możliwości powiększania potencjału ludnościowego dzielnic VIII i X. Warto zauważyć, że obecnie na terenie dzielnicy VIII zamieszkuje prawdopodobnie od 15 do 20 tys. osób więcej od oficjalnej liczby, podawanej przez Wydział Informatyki UMK. Potencjalnie duże możliwości wzrostu ludnościowego posiada także dzielnica Swoszowice. Polityka przestrzenna miasta określona w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa² wskazuje, że dzielnica Swoszowice będzie podlegała zainwestowaniu głównie o charakterze mieszkaniowym. W dzielnicy X w Studium wyznaczono znaczne tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, a w części zachodniej przewiduje się również tereny zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej.

² Uchwała Nr XII/87/03 z dnia 16 kwietnia 2003 r. zmieniona uchwałą Nr XCIII/1256/10 z dnia 3 marca 2010 r. zmieniona uchwałą Nr CXII/1700/14 z dnia 9 lipca 2014 r.

Kryterium demograficzne należy też postrzegać w perspektywie kształtowania się struktur demograficznych, w tym przede wszystkim struktury wieku ludności. Struktura ta wskazuje nam m.in. na zachodzące procesy przemian migracyjnych w tym suburbanizacji oraz procesy starzenia się ludności. Daje więc mocną podstawę do orzekania o rozwoju nie tylko demograficznym, a także społecznym i gospodarczym danego terenu. Wszystkie omawiane trzy dzielnice posiadają względnie młodą strukturę demograficzną, na co wskazuje zarówno relatywnie wysoki udział dzieci i młodzieży w ludności ogółem tych dzielnic oraz względnie niski udział osób w wieku poprodukcyjnym (tab. 3, 4). Spośród nich najmłodszą strukturą wyróżnia się dzielnica Swoszowice, gdzie udział osób starszych (15,8%) jest jednym z najniższych spośród wszystkich dzielnic Krakowa (średnia dla miasta 22,1%). Najstarszą strukturą wieku cechuje się dzielnica IX, na co wskazuje stosunkowo wysoki udział osób starszych w wieku 60/65 lat (19,6%). W tej też dzielnicy udział osób starszych w latach 2003–2014 wzrósł najmocniej, spośród trzech omawianych dzielnic (o 4,3 pkt procentowego). Ponieważ, jak to stwierdzono, napływ ludności do tej dzielnicy w przyszłości będzie względnie nieduży, będzie ona podlegała stosunkowo silnym procesom starzenia się ludności, co dodatkowo osłabi potencjał ludnościowy dzielnicy IX. W dzielnicy X zwraca natomiast uwagę duży wzrost w latach 2003–2014 ludności w wieku produkcyjnym, co potwierdza wykazane wcześniej silne procesy suburbanizacji i oznacza dalszy dynamiczny wzrost ludnościowy tej dzielnicy.

Tabela 3. Struktura ludności dzielnic samorządowych Krakowa według grup ekonomicznych w osobach

L.p.	Nazwa dzielnicy	Numer dzielnicy	Ludność w osobach							
			2003				2014			
			ludność ogółem	wiek przedprodukcyjny	wiek produkcyjny	wiek poprodukcyjny	ludność ogółem	wiek przedprodukcyjny	wiek produkcyjny	wiek poprodukcyjny
1	Stare Miasto	I	54479	8646	34354	11479	40861	5345	26089	9427
2	Grzegórzki	II	34719	5137	20628	8954	31395	3978	18882	8535
3	Prądnik Czerwony	III	50925	7870	33283	9772	48719	7456	28668	12595
4	Prądnik Biały	IV	63785	10918	41492	11375	71731	12602	43896	15233
5	Krowodrza	V	52120	5579	36045	10496	39200	4356	24769	10075
6	Bronowice	VI	22944	3608	14214	5122	24473	4052	13964	6457
7	Zwierzyniec	VII	20925	3696	12906	4323	22065	3924	13278	4863
8	Dębniki	VIII	49809	10084	32377	7348	63065	13055	39319	10691
9	Łagiewniki - Borek Fałęcki	IX	14519	2600	9629	2290	17135	3371	10410	3354
10	Swoszowice	X	16639	3757	10401	2481	23867	5184	14916	3767
11	Podgórze Duchackie	XI	52055	9567	37858	4630	54943	9877	34515	10551
12	Bieżanów - Prokocim	XII	65692	11575	44611	9506	64881	10533	39147	15201
13	Podgórze	XIII	34238	7089	22382	4767	36457	6494	24350	5613
14	Czyżyny	XIV	26154	4300	19694	2160	30584	5497	19923	5164
15	Mistrzejowice	XV	56206	10597	39699	5910	53932	8602	32058	13272
16	Bieńczyce	XVI	47630	8083	30184	9363	43583	6135	24798	12650
17	Wzgórze Krzesławickie	XVII	20492	4427	12139	3926	20656	3318	13096	4242
18	Nowa Huta	XVIII	62432	11339	36247	14846	57363	8679	35481	13203
Ogółem			745763	128872	488143	128748	744910	122458	457559	164893

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych StatKraK

Tabela 4. Struktura ludności dzielnic samorządowych Krakowa według grup ekonomicznych w procentach ludności ogółem

L.p.	Nazwa dzielnicy	Numer dzielnicy	W procentach ludności ogółem					
			2003			2014		
			wiek przedprodukcyjny	wiek produkcyjny	wiek poprodukcyjny	wiek przedprodukcyjny	wiek produkcyjny	wiek poprodukcyjny
1	Stare Miasto	I	15,87	63,06	21,07	13,08	63,85	23,07
2	Grzegórzki	II	14,80	59,41	25,79	12,67	60,14	27,19
3	Prądnik Czerwony	III	15,45	65,36	19,19	15,30	58,84	25,85
4	Prądnik Biały	IV	17,12	65,05	17,83	17,57	61,20	21,24
5	Krowodrza	V	10,70	69,16	20,14	11,11	63,19	25,70
6	Bronowice	VI	15,73	61,95	22,32	16,56	57,06	26,38
7	Zwierzyniec	VII	17,66	61,68	20,66	17,78	60,18	22,04
8	Dębniki	VIII	20,25	65,00	14,75	20,70	62,35	16,95
9	Łagiewniki - Borek Fałęcki	IX	17,91	66,32	15,77	19,67	60,75	19,57
10	Swoszowice	X	22,58	62,51	14,91	21,72	62,50	15,78
11	Podgórze Duchackie	XI	18,38	72,73	8,89	17,98	62,82	19,20
12	Bieżanów - Prokocim	XII	17,62	67,91	14,47	16,23	60,34	23,43
13	Podgórze	XIII	20,71	65,37	13,92	17,81	66,79	15,40
14	Czyżyny	XIV	16,44	75,30	8,26	17,97	65,14	16,88
15	Mistrzejowice	XV	18,85	70,63	10,51	15,95	59,44	24,61
16	Bieńczyce	XVI	16,97	63,37	19,66	14,08	56,90	29,03
17	Wzgórza Krzesławickie	XVII	21,60	59,24	19,16	16,06	63,40	20,54
18	Nowa Huta	XVIII	18,16	58,06	23,78	15,13	61,85	23,02
Ogółem			17,28	65,46	17,26	16,44	61,42	22,14

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych StatKra

Istotnym elementem kryterium funkcjonalno-przestrzennego jest kryterium jednorodności strukturalnej tj. zgodności istniejących podziałów administracyjnych z istniejącymi układami osadniczymi, użytkowaniem ziemi, a co się z tym wiąże na obszarze miasta z istniejącym układem stref funkcjonalno-przestrzennych (Zborowski 2005). Przy ustalaniu stref funkcjonalno-przestrzennych podstawową jednostką analityczną była jednostka urbanistyczna, co pozwoliło na zgodne ze stanem faktycznym zakwalifikowanie danej jednostki do strefy funkcjonalno-przestrzennej. Na obszarze Krakowa wyróżnia się siedem stref funkcjonalno-przestrzennych: strefę centrum I (obszar Starego Miasta w obrębie Plant), strefę centrum II (jednostki urbanistyczne otaczające Stare Miasto wraz z starą częścią Podgórza), strefę obrzeża centrum tj. teren zabudowany w układzie pierzei ulic w okresie międzywojennym (podstrefą obrzeża centrum stanowią najstarsze osiedla centrum Nowej Huty), strefę wielkich osiedli mieszkaniowych, strefę przedmiejską³, strefę podmiejską⁴ oraz strefę dojazdów do pracy⁵ o charakterze peryferyjnym z niską gęstością zaludnienia. W obszarze strefy przedmiejskiej i podmiejskiej wyróżniono tereny zieleni i parkowo-leśne oraz tereny przemysłowe, transportowe i handlu wielkoprzemysłowego. Strefy te były wydzielane z zastosowaniem kilkunastu cech diagnostycznych, które nawiązują do układów demograficznych, społecznych, morfologicznych i funkcjonalnych. Szczegółowa mapa stref dla Krakowa została wykonana dla dwóch przekrojów czasu tj. roku 1998 oraz 2014 wraz z projekcją zmian układu przestrzennego stref do roku 2030. Dało to podstawę do wskazania przemian funkcjonalno-przestrzennych zachodzących w okresie ostatnich dwudziestu lat w przestrzeni miejskiej Krakowa oraz nakreślenia perspektyw rozwoju funkcjonalno-przestrzennego miasta w horyzoncie czasu sięgającym roku 2030. Wykonanie map

³ Strefa przedmiejska, obszar bezpośrednio graniczący z miastem centralnym, o dużej gęstości zaludnienia, zróżnicowany pod względem społecznym oraz funkcjonalnym, z przewagą funkcji mieszkaniowych z zabudową jednorodzinną, wyróżnia ją napływ mieszkańców z miasta centralnego.

⁴ Strefa podmiejska, obszar który otacza miasto w jego granicach morfologicznych (tzw. miasto centralne wraz z przedmieściami), przenikają się w nim cechy miejskie i wiejskie, wyróżnia się dużym zróżnicowaniem struktury użytkowania ziemi, pełnionych funkcji społeczno-gospodarczych, do strefy tej napływa ludność zarówno z miasta centralnego jak i spoza regionu miejskiego, dzieli się ona na strefę podmiejską bliższą (o przewadze cech miejskich) i dalszą (o dużym udziale cech wiejskich). Strefa podmiejska bliższa w mieście Europy Środkowej znajduje się w obrębie granic administracyjnych miasta.

⁵ Strefa dojazdów do pracy, obszar peryferyjny regionu miejskiego, otaczający strefę podmiejską dalszą, o przewadze funkcji wiejskich, z dużymi dojazdami ludności do pracy w mieście centralnym.

dla całego Krakowa pozwala ocenić strukturę funkcjonalno-przestrzenną analizowanego obszaru trzech dzielnic na szerokim tle urbanistycznym całego miasta.

Porównanie map stref funkcjonalno-przestrzennych dla lat 1998 i 2014 wskazuje na znaczące przemiany urbanistyczne i funkcjonalne jakie zaszły na obszarze całego Krakowa, w tym zwłaszcza w badanych trzech dzielnicach (ryc. 3, 4). Zwraca uwagę rozwój przestrzenny strefy wielkich osiedli mieszkaniowych tak na terenie dzielnicy VIII jak i IX. Objęte nią zostały jednostki urbanistyczne Kobierzyn oraz Borek Fałęcki Zachód. Szczególnie duża ekspansja budownictwa mieszkaniowego wielorodzinnego objęła jednostkę urbanistyczną Kobierzyn, na terenie której powstało szereg nowych osiedli mieszkaniowych. Również przestrzennemu rozrostowi, na omawianym obszarze, uległa strefa przedmiejska, objęła ona jednostkę urbanistyczną Pychowice z terenu dzielnicy VIII oraz Opatkowice z terenu dzielnicy X. Na obszarze wymienionych dwóch jednostek szczególnie silne były procesy suburbanizacji⁶ wewnętrznej łączące się z powstawaniem osiedli z zabudową mieszkaniową jednorodzinną oraz niską wielorodzinną. Na podstawie dotychczasowych trendów w zakresie przemian funkcjonalno-przestrzennych oraz istniejących planów zagospodarowania przestrzennego można prognozować dalszy znaczący rozwój budownictwa wielorodzinnego jak i jednorodzinnego. Doprowadzi to do przekształcenia jednostki urbanistycznej Kliny z obszaru strefy przedmiejskiej w strefę o zabudowie wielorodzinnej, co nada tej jednostce parametry charakterystyczne dla strefy wielkich osiedli mieszkaniowych⁷. Również poszerzeniu ulegnie strefa przedmiejska, do której zostaną włączone jednostki urbanistyczne Sidzina oraz Olszyny. Zachodzące zmiany funkcjonalno-przestrzenne doprowadzą do wykształcenia się rozległej strefy wielkich osiedli mieszkaniowych która utworzy pasmo południowe rozciągające się od osiedli Bieżanowa Nowego po Skotniki. Także znaczącemu przestrzennemu powiększeniu ulegnie strefa przedmiejska, która poszerzy się szczególnie na terenie

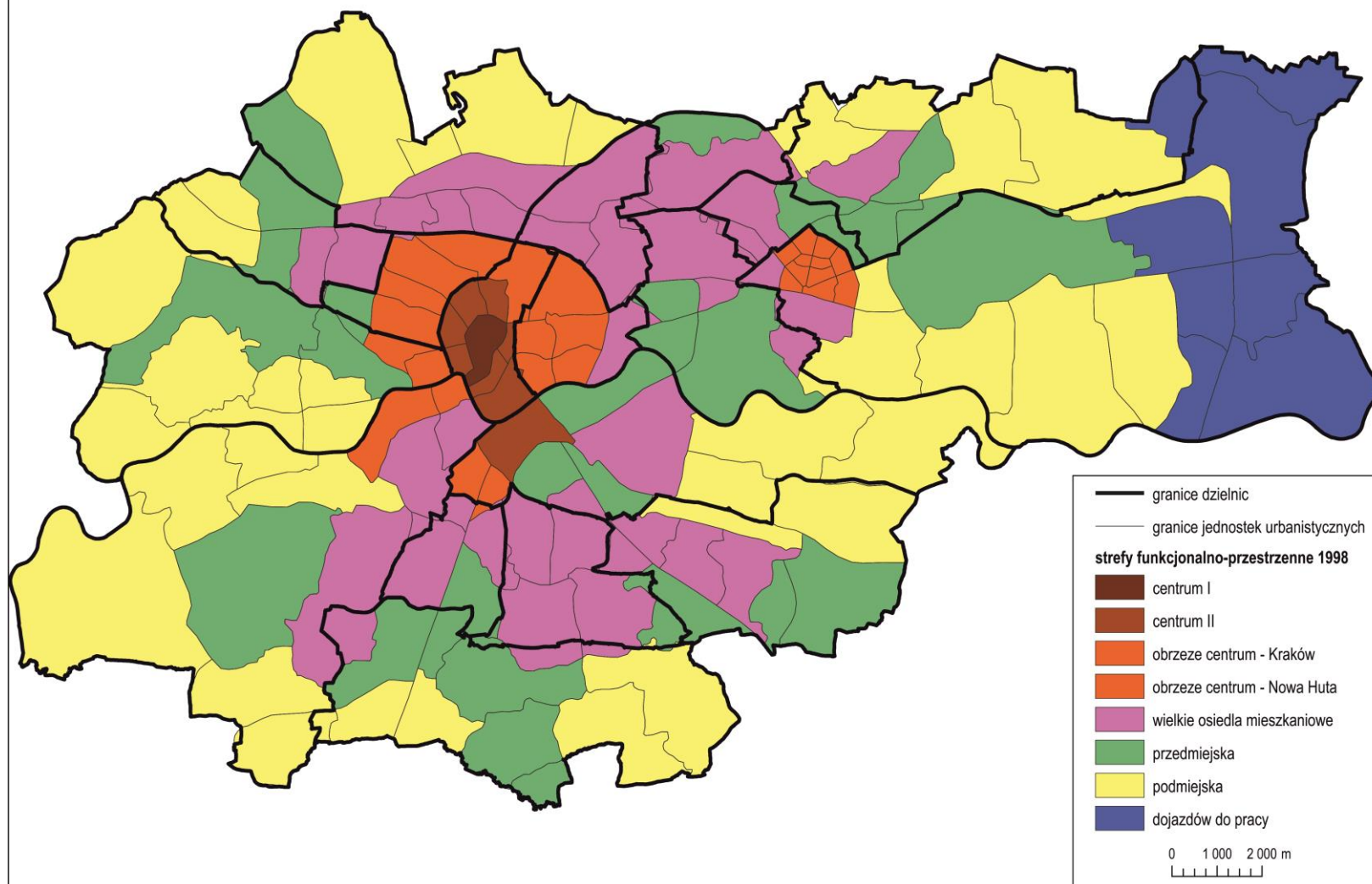
⁶ Procesy suburbanizacji, dotyczą urbanizacji strefy przedmiejskiej i podmiejskiej, charakteryzują się przemianami w zabudowie i morfologii terenu dokonującymi się pod wpływem miasta, wzrostem użytkowania ziemi na sposób miejski oraz powiązań funkcjonalnych z miastem centralnym, a także przemianami demograficznymi i społecznymi, w tym intensywnym napływem ludności z miasta

⁷ Przejście omawianej jednostki z osiedla przedmiejskiego w osiedle wielorodzinne może dokonać się szybciej za sprawą budowy dużego osiedla w ramach programu Mieszkanie Plus, którego wstępne plany budowy zostały podane przez krakowską prasę codzienną (Gazeta Krakowska). Osiedle to miałoby liczyć 10 tys. mieszkań dla 35 tysięcy mieszkańców. Urząd Miasta nie zna szczegółów tego przedsięwzięcia.

dzielnicy VIII. Dzielnica ta będzie posiadała złożoną strukturę przestrzenną obejmującą cztery strefy tj. obrzeża centrum, wielkich osiedli mieszkaniowych, przedmiejską i podmiejską. Stosunkowo mało zróżnicowaną funkcjonalno-przestrzenią będzie dzielnica IX objęta strefą wielkich osiedli mieszkaniowych wraz z dużym kompleksem usług handlu wielkopowierzchniowego. Z kolei strefa X będzie około roku 2030 (ryc. 5) także znacząco zróżnicowana pod względem funkcjonalno-przestrzennym, na jej terenie bowiem zlokalizowane będą zarówno osiedla wielorodzinne jak i jednorodzinne przynależące do strefy wielkich osiedli mieszkaniowych, przedmiejskiej oraz podmiejskiej.

Przebiegające dynamicznie przemiany funkcjonalno-przestrzenne stanowią znaczącą przesłankę (dają silny impuls) do formowania opinii i ustaleń co do istniejącego obecnego, a przede wszystkim prognozowanego podziału administracyjnego południowych dzielnic Krakowa.

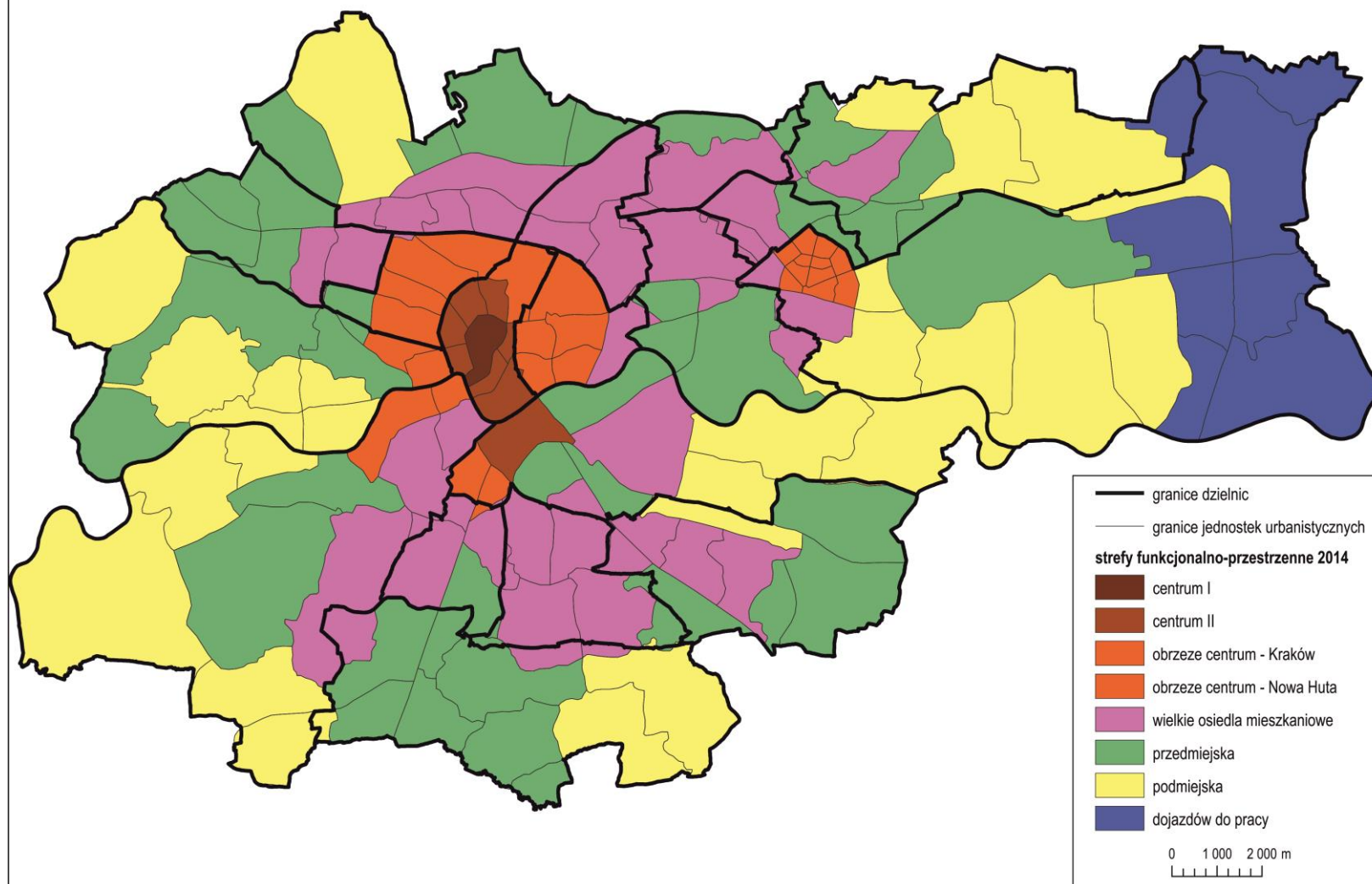
STREFY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNE W KRAKOWIE W 1998 R.

Rycina 3. Strefy funkcjonalno-przestrzenne Krakowa – 1998 r.

Źródło: Zborowski, 2005.

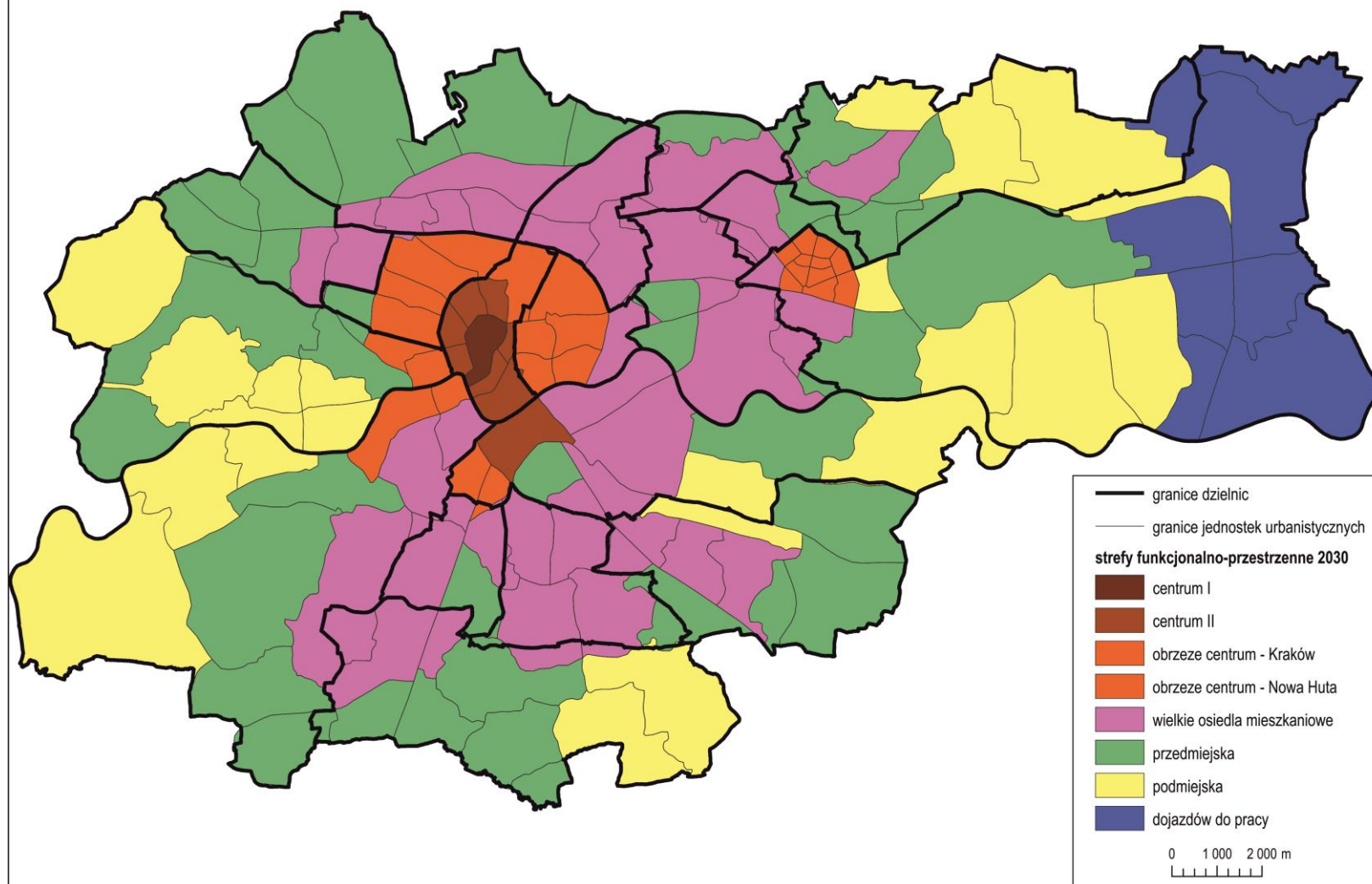
STREFY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNE W KRAKOWIE W 2014 R.

Rycina 4. Strefy funkcjonalno-przestrzenne Krakowa – 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Zborowski, 2005.

PROGNOZOWANE STREFY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNE W KRAKOWIE W 2030 R.

Rycina 5. Strefy funkcjonalno-przestrzenne Krakowa – 2030 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Zborowski, 2005.

Spójność społeczna - więzi społeczno-gospodarcze (kryterium społeczno-kulturowe)

Badanie spójności społecznej – więzi społeczno-gospodarczych (kryterium społeczno-kulturowe) obejmuje szereg aspektów. Do najważniejszych zaliczyć należy analizę powiązań przestrzennych, tj badanie ciążenia do instytucji gospodarczych (firm) oraz obiektów infrastruktury społecznej. Przestrzennym wyrazem ciążenia społecznych jest m.in. układ codziennej mobilności mieszkańców, wynikający z przestrzennej struktury spraw (interesów) załatwianych przez mieszkańców poszczególnych dzielnic na ich własnym terenie (dzielnicy) oraz w innych dzielnicach Krakowa. Badanie spójności społecznej obejmuje także inne zagadnienia takie jak: formowanie się tożsamości społecznej dzielnicy, stopień wykształcenia więzi między mieszkańcami dzielnic, a także więzi mieszkańców z dzielnicą oraz poziom partycypacji społecznej.

Ciążenia społeczne, których wyrazem są przemieszczenia mieszkańców na terenie miasta w zależności od motywu są realizowane na zróżnicowanych, co do odległości od miejsca zamieszkania, dystansach. Badanie w ramach Diagnozy Krakowskich Dzielnic 2016 (Chrzanowski., Strzebońska, 2016) wykazało iż w ramach własnej dzielnicy jest realizowanych większość spraw związanych z braniem udziału w mszach i nabożeństwach w kościele (90% ogółu przemieszczeń tej kategorii), załatwianiem zakupów i usług (88%), uczęszczaniem dzieci do szkoły (73%), chodzeniem na zajęcia rekreacyjne, uprawianiem sportu (71%), składaniem wizyt, odwiedzin u znajomych i rodziny (68%), załatwianiem spraw w urzędach (56%), a także uczęszczaniem na imprezy rozrywkowe (54%). Dłuższy dystans pokonuje większość krakowian w czasie załatwiania spraw służbowych (tylko 45% mieszkańców realizuje je na terenie własnej dzielnicy). Jeszcze częściej poza dzielnicą są realizowane przemieszczenia związane z podejmowaniem nauki (62%) oraz pracą zawodową (69%).

W omawianym badaniu ustalono dla każdej dzielnicy Krakowa udziały procentowe spraw załatwianych przez mieszkańców danej dzielnicy w pozostałych dzielnicach miasta. Na tej podstawie w niniejszej analizie dokonano ustalenia obszaru penetracji, a więc obszaru do którego najczęściej udają się mieszkańcy danej dzielnicy w celu realizacji swoich spraw (pracy, usług, wizyt). Obszar penetracji danej dzielnicy został wydzielony, przy założeniu, że co najmniej 4% jej mieszkańców

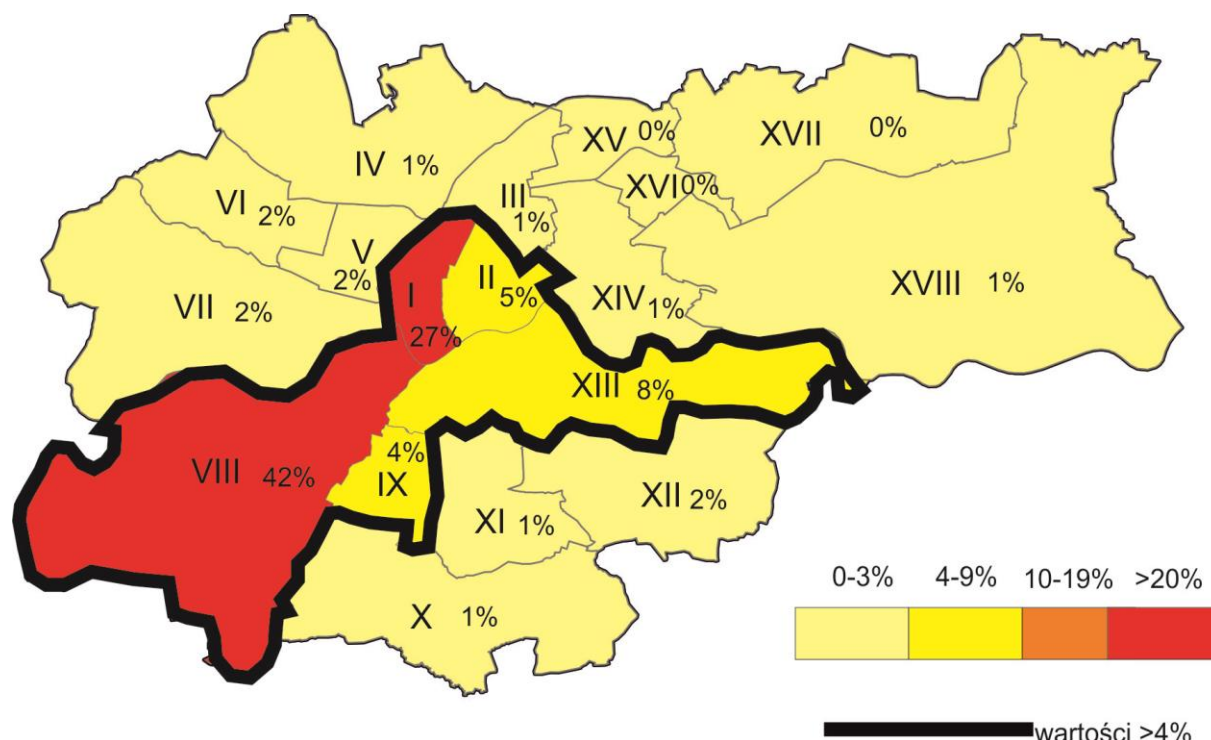
realizuje na tym obszarze swoje sprawy. Obszary penetracji danej dzielnicy można też określić jako obszary wyjazdów(wyjść) mieszkańców do miejsc pracy i realizacji usług oraz wizyt zlokalizowanych poza własną dzielnicą.

Drugiego typu badanie dotyczyło ustalenia, na podstawie odsetka spraw załatwianych w danej dzielnicy przez mieszkańców innych dzielnic, obszaru oddziaływania danej dzielnicy na pozostałe w zakresie realizacji pracy i usług. Jest to swego rodzaju obszar dojazdów do pracy oraz usług do danej dzielnicy mieszkańców pozostałych dzielnic Krakowa, który może być utożsamiany z pojęciem zlewni migracyjnej. W celu wydzielenia takiego obszaru przyjęto, iż co najmniej 4% spraw mieszkańców każdej z dzielnic Krakowa powinno być realizowanych w instytucjach (zakłady pracy, szkoły, punkty usługowe, itp.) zlokalizowanych w obszarze danej dzielnicy.

Obydwa typy badań posłużyły do wskazania obszarów ciążenia społecznego trzech analizowanych dzielnic w oparciu o szeroki zestaw spraw załatwianych na terenie danej dzielnicy przez mieszkańców innych dzielnic oraz przez mieszkańców danej dzielnicy poza jej granicami. Obszary ciążenia zostały przedstawione dla trzech analizowanych dzielnic na ryc. 6 i 7 dla dzielnicy VIII Dębnik, na ryc. 8 i 9. dla dzielnicy IX Łagiewniki-Borek Fałęcki i ryc. 10 i 11 dla dzielnicy Swoszowice.

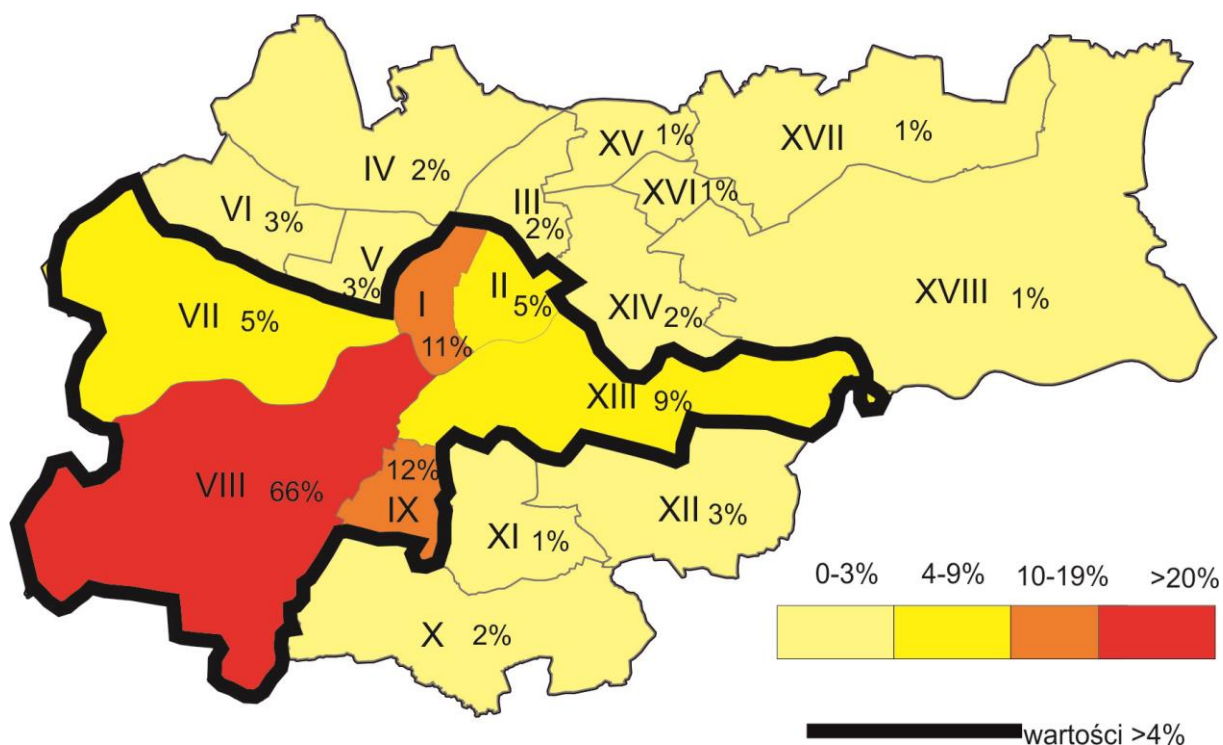
Mieszkańcy Dębnik, obok instytucji położonych na terenie własnej dzielnicy, swoje sprawy realizują na obszarze 4 dzielnic: I, II, IX i XIII. Łącznie z dzielnicą własną na tym obszarze penetracji załatwianych jest 86% ogółu interesów, w tym szczególnie dużo na terenie dzielnicy I Stare Miasto (27%). Tylko 4% mieszkańców Dębnik w celu załatwienia swoich spraw udaje się do dzielnicy IX Łagiewniki-Borek Fałęcki, a jeszcze mniej (1%) w tym celu kieruje się do dzielnicy X Swoszowice. Bardziej rozległy obszar od strefy ciążenia wytwarzają Dębnieki w zakresie realizacji spraw na ich terenie, ale przez mieszkańców innych dzielnic. Obszar dojazdów do pracy oraz usług do tej dzielnicy (zlewnia migracyjna) obejmuje 5 dzielnic, a użytkownikami instytucji z dzielnicy VIII są najczęściej mieszkańcy Dzielnicy IX (realizują oni na terenie dzielnicy VIII 12% ogółu interesów). Także dużą grupę użytkowników dzielnicy VIII tworzą osoby z dzielnicy I Stare Miasto (11%) i XIII Podgórze (9%). Wśród użytkowników dzielnicy VIII znajdujemy stosunkowo nieliczną grupę osób z dzielnicy X Swoszowice (realizują oni tylko 2% ogółu swoich spraw). Możemy zatem

stwierdzić, że zarówno obszar ciążen jak i zlewnia migracyjna dzielnicy VIII Dębники przybiera kształt wydłużonego pasa o położeniu równoleżnikowym, jest ona zorganizowana w oparciu o główny korytarz komunikacyjny przebiegający w ciągu ulic K. Bunscha, M. Bobrzyńskiego, S. Grota-Roweckiego. Z interesujących nas w opracowaniu dzielnic znaczące ciążenia do dzielnicy VIII wykazuje dzielnica IX, wyraźnie mniejsze dzielnica X.

Rycina 6. Strefa penetracji mieszkańców dzielnicy VIII Dębники - realizowania swoich spraw (praca, usługi, wizyty)

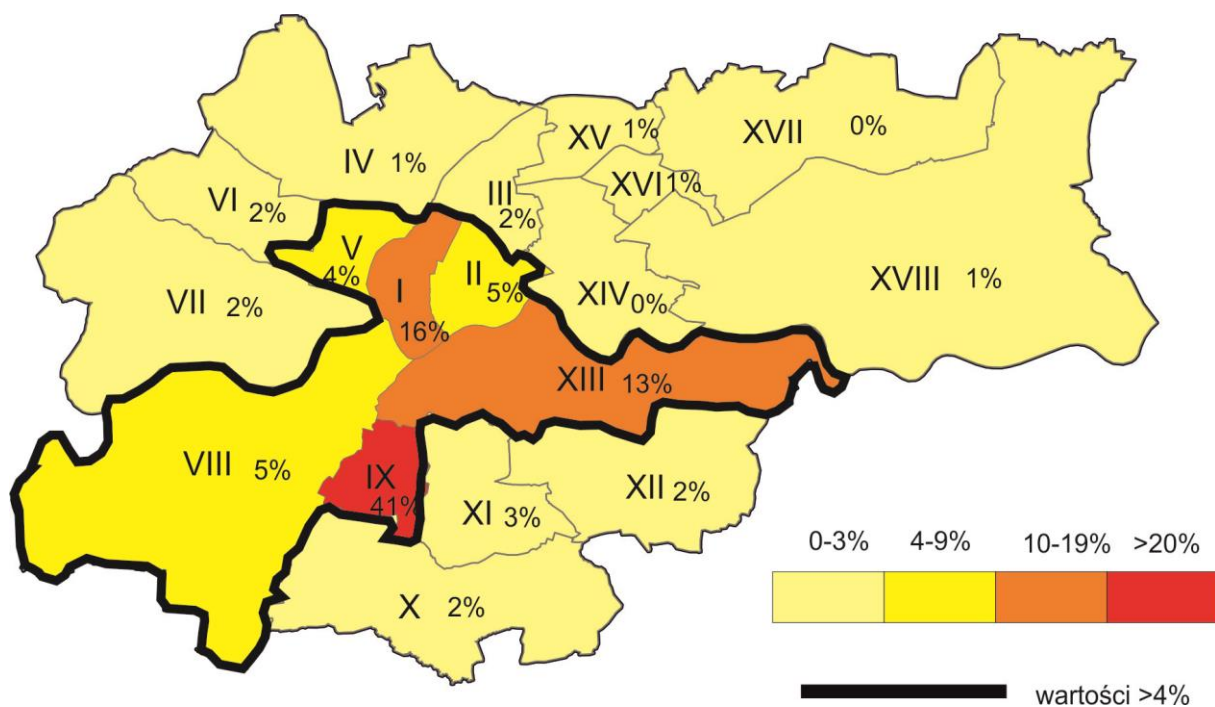
Źródło: opracowanie własne na podstawie Diagnoza Krakowskich Dzielnic 2016 (Chrzanowski, Strzebońska, 2016).

Rycina 7. Strefa ciążen (obszar dojazdów do pracy oraz usług) do dzielnicy VIII Dębinki mieszkańców innych dzielnic Krakowa

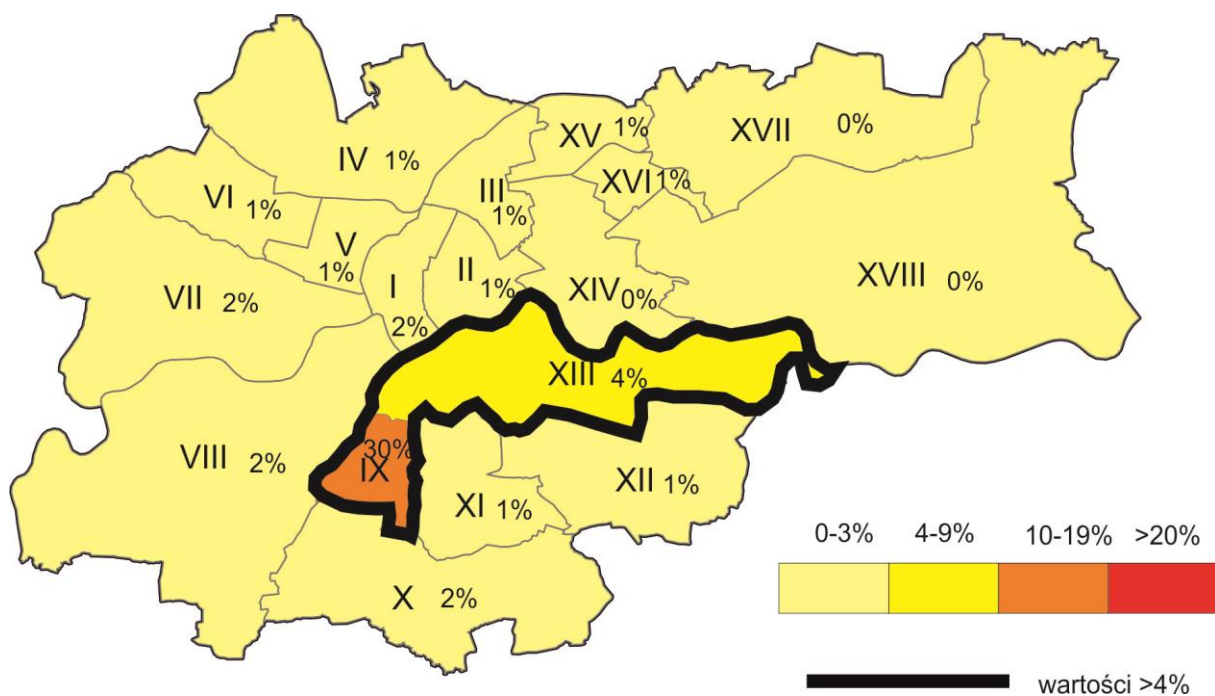
Źródło: opracowanie własne na podstawie Diagnoza Krakowskich Dzielnic 2016 (Chrzanowski, Strzebońska, 2016).

Mieszkańcy dzielnicy IX Łagiewniki-Borek Fałęcki swoje potrzeby dotyczące pracy i usług oraz wizyt realizują w 5 dzielnicach (nie licząc własnej dzielnicy zamieszkania): I, II, V, IX i XIII. W strefie penetracji tej dzielnicy załatwianych jest 84% ogółu spraw jej mieszkańców, przy czym, poza dzielnicą zamieszkania, zamieszkujący dzielnicę IX najczęściej są użytkownikami dzielnicy I (16% ogółu spraw jest załatwianych w tej dzielnicy) i XIII (13%). Warto zauważyć że 5% spraw mieszkańców Łagiewnik i Borku Fałęckiego jest podejmowanych na terenie dzielnicy VIII, a tylko 2% w dzielnicy X. Znacznie mniejszy zasięg od strefy penetracji, posiada natomiast strefa dojazdów do placówek (zlewnia migracyjna) zlokalizowanych w dzielnicy IX. Ogranicza się ona zaledwie do jednej dzielnicy tj. XIII Podgórze. Mieszkańcy Podgórze 4% swoich interesów załatwiają w dzielnicy IX. Słabe są natomiast kontakty mieszkańców zarówno dzielnicy VIII jak i X z omawianą dzielnicą IX. Można zatem stwierdzić, że dzielnica IX wyróżnia się dużą dysproporcją w zakresie ciążen społecznych wynikającą ze znacznie większej strefy penetracji od strefy dojazdów do pracy i usług.

Rycina 8. Strefa penetracji mieszkańców dzielnicy IX Łagiewniki-Borek Fałęcki – realizowania swoich spraw (praca, usługi, wizyty)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Diagnoza Krakowskich Dzielnic 2016 (Chrzanowski, Strzebońska, 2016) .

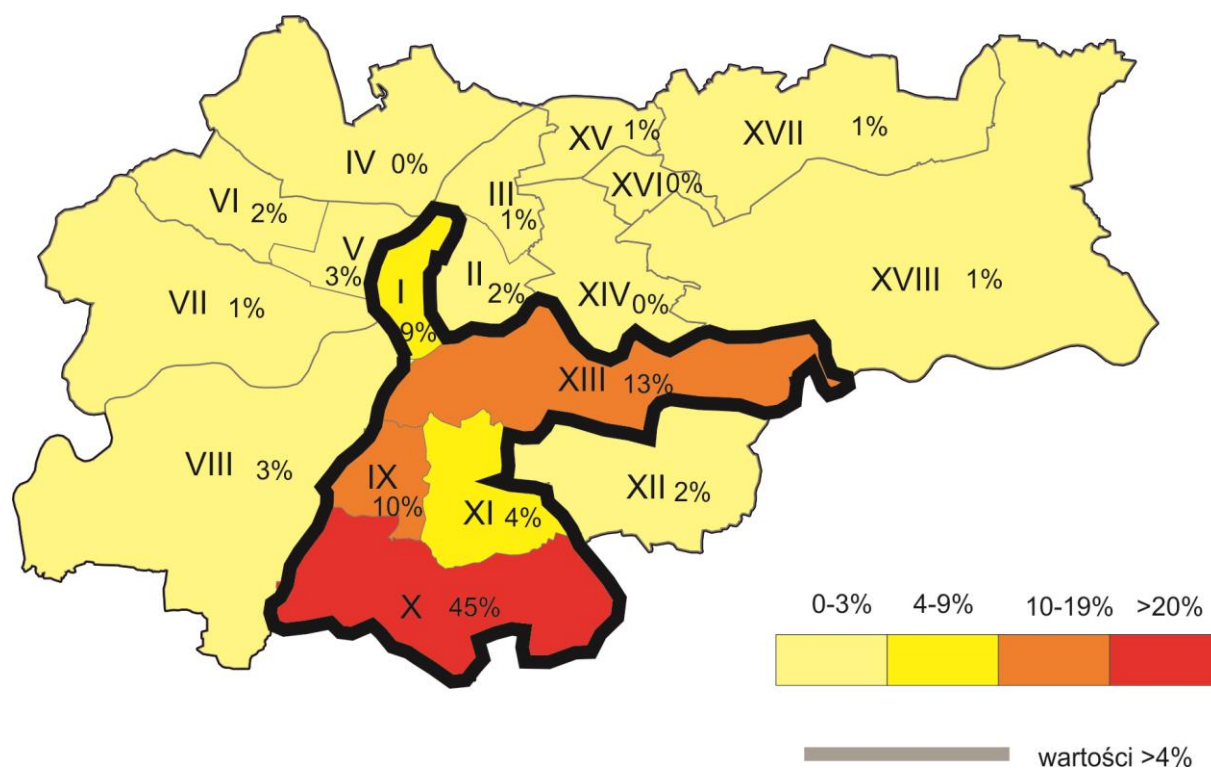

Rycina 9. Strefa ciężów (obszar dojazdów do pracy oraz usług) do dzielnicy IX Łagiewniki-Borek Fałęcki mieszkańców innych dzielnic Krakowa

Źródło: opracowanie własne na podstawie Diagnoza Krakowskich Dzielnic 2016 (Chrzanowski, Strzebońska, 2016)

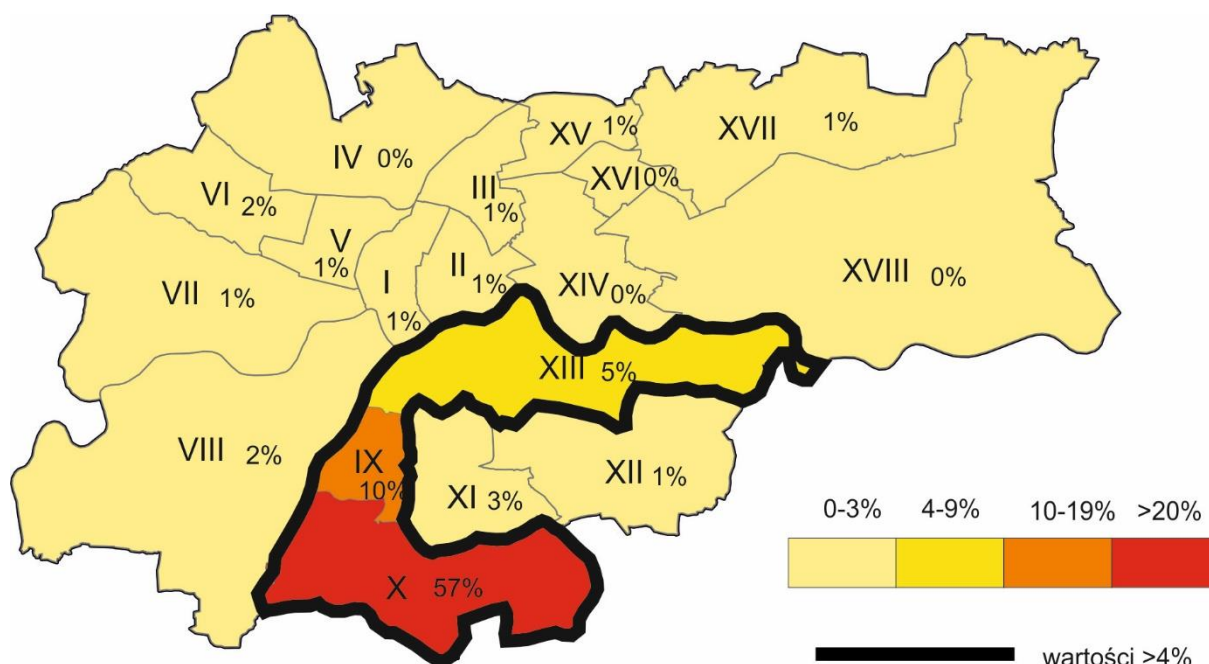
Do czterech dzielnic, poza własną ogranicza się strefa penetracji dzielnicy X. W tej strefie jest realizowanych 77% ogółu interesów mieszkańców dzielnicy Swo-

szowice. Poza własną dzielnicą jej mieszkańcy najczęściej są użytkownikami dzielnicy XIII (tu realizuje się 13% spraw osób zamieszkujących omawiany teren), IX (10%) i I (9%). Również mniejszy obszar przynależy do strefy dojazdów do dzielnicy X. Tworzą go obok Swoszowic dzielnice IX i XIII. Stosunkowo znaczne kontakty z dzielnicą X wykazują mieszkańcy dzielnicy IX, którzy 10% spraw realizują w Swoszowicach. Należy dodać, że ponieważ uczestnicy badania byli osobami dorosłymi to częste korzystanie z placówek w dzielnicy X nie dotyczy dzieci uczęszczających do szkół. Obydwie strefy penetracji i dojazdów są zorganizowane na linii południkowej, co wynika z głównych ciągów komunikacyjnych łączących dzielnicę X z centrum miasta.

Rycina 10. Strefa penetracji mieszkańców dzielnicy X Swoszowice - realizowania swoich spraw (praca, usługi, wizyty)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Diagnoza Krakowskich Dzielnic 2016 (Chrzanowski, Strzebońska, 2016)

Rycina 11. Strefa ciążen (obszar dojazdów do pracy oraz usług) do dzielnicy X Swoszowice mieszkańców innych dzielnic Krakowa

Źródło: opracowanie własne na podstawie Diagnoza Krakowskich Dzielnic 2016 (Chrzanowski, Strzebońska, 2016)

Można zatem stwierdzić, że omawiane trzy dzielnice wykazują znaczne powiązania funkcjonalne z dzielnicami centralnymi tj. I i XIII, a także II i V, które zaliczyć możemy do śródmieścia miasta. Znacznie słabsze powiązania i ciążenia dotyczą ich wzajemnych relacji przestrzennych. Można stwierdzić, że ciążenia te są znaczne dla par układów VIII i IX oraz IX i X. Zwraca też uwagę bardzo dobrze rozwinięta zlewnia migracyjna którą tworzy dzielnica VIII. Znacznie skromniejsze rozmiary przestrzenne posiadają zlewnie migracyjne dwóch pozostałych dzielnic. To zróżnicowanie w zasięgu oddziaływań społeczno-gospodarczych trzech dzielnic wynika m.in. ze sporych różnic w rynku pracy przez nie oferowanym. Wytworzony duży obszar zlewni migracyjnej dzielnicy VIII, obejmujący kilka krakowskich dzielnic jest związany z rozrastającym się rynkiem pracy w omawianej jednostce przestrzennej (tab. 5). W latach 2003–2015 w dzielnicy VIII nastąpił największy przyrost miejsc pracy spośród wszystkich dzielnic Krakowa, z 18,8 tys. do 34,3 tys., co oznacza wzrost o 81,9% stanu wyjściowego. W Krakowie wzrost ten kształtował się na poziomie 13,2%. Dominowały miejsca pracy, podobnie jak w całym Krakowie w sektorze usług rynkowych stanowiąc ponad połowę ogółu miejsc pracy tej dzielnicy. Pozostałe dwie dzielnice miały najsłabiej rozwinięty rynek pracy w Krakowie, który w każdej z nich

obejmował około 9 tys. miejsc. Na uwagę zasługuje duża dynamika przyrostu miejsc pracy w dzielnicy X sięgająca 46,6%. Natomiast w dzielnicy IX dynamika ta była stosunkowo mała (17,7%) i nieznacznie przewyższała przyrost dla Krakowa, stosunkowo duży udział miały tu firmy sektora przemysłowego i budowlanego.

Tabela 5. Pracujący ogółem w Krakowie według dzielnic samorządowych w latach 2003–2015

L.p.	Nazwa dzielnicy	Numer dzielnicy	Pracujący ogółem w osobach				Zmiana liczby pracujących w latach			
			2003	2007	2001	2015	2003-2007	2007-2011	2011-2015	2003-2015
1	Stare Miasto	I	92598	95819	89995	96730	103,48	93,92	107,48	104,46
2	Grzegórzki	II	37006	39071	39277	43967	105,58	100,53	111,94	118,81
3	Prądnik Czerwony	III	30259	27953	24975	27853	92,38	89,35	111,52	92,05
4	Prądnik Biały	IV	34025	39719	40979	47883	116,73	103,17	116,85	140,73
5	Krowodrza	V	32921	34329	36439	36377	104,28	106,15	99,83	110,50
6	Bronowice	VI	15891	16849	18632	21989	106,03	110,58	118,02	138,37
7	Zwierzyniec	VII	22095	16796	16430	17817	76,02	97,82	108,44	80,64
8	Dębniki	VIII	18841	24439	27127	34268	129,71	111,00	126,32	181,88
9	Łagiewniki-Borek Fałęcki	IX	8069	8523	8986	9498	105,63	105,43	105,70	117,71
10	Swoszowice	X	6115	7222	7729	8966	118,10	107,02	116,00	146,62
11	Podgórze Duchackie	XI	12548	12733	15626	21685	101,47	122,72	138,78	172,82
12	Bieżanów - Prokocim	XII	20614	18433	17291	19861	89,42	93,80	114,86	96,35
13	Podgórze	XIII	44263	51578	50394	57798	116,53	97,70	114,69	130,58
14	Czyżyny	XIV	14564	19308	19287	22450	132,57	99,89	116,40	154,15
15	Mistrzejowice	XV	10770	11321	10702	11150	105,12	94,53	104,19	103,53
16	Bieńczyce	XVI	14616	12675	12793	12825	86,72	100,93	100,25	87,75
17	Wzgórze Krzesławickie	XVII	8083	9213	9152	9908	113,98	99,34	108,26	122,58
18	Nowa Huta	XVIII	45690	45914	30327	30000	100,49	66,05	98,92	65,66
Ogółem			468968	491895	476141	531025	104,89	96,80	111,53	113,23

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych StatKrak.

Jak to już wyżej stwierdzono kryterium społeczno-kulturowe odnosi się także do zagadnień tożsamości przestrzennej dzielnicy powiązanej ze stopniem wykształcenia więzi między mieszkańcami dzielnic, a także więzi mieszkańców z dzielnicą oraz poziomu partycypacji społecznej. Zagadnienia te zostały omówione na podstawie wyników badania Diagnoza Krakowskich Dzielnic 2016 (Chrzanowski, Strzebońska, 2016) (tab. 6).

Tabela 6. Spójność społeczna – kryterium społeczno- kulturowe w dzielnicach południowych Krakowa (w % odpowiedzi)

Rodzaje spójności terytorialnej	Cechy	Kraków	Dzielnica		
			VIII	IX	X
Rozpoznawalność dzielnicy	Znajomość numeru dzielnicy (2016)	53	44	40	60
	Znajomość numeru dzielnicy (2005)	33	38	45	49
	Znajomość nazwy dzielnicy (przynajmniej częściowa)	•	46	64	44
Więzi mieszkańców z dzielnicą i więzi między mieszkańcami	Poczucie dumy z dzielnicy	56	48	49	63
	Poczucie bycia krakowianinem *	79	62	72	76
	Poczucie bycia krakowianinem **	•	23	13	12
	Poczucie związku z dzielnicą*	•	56	70	82
	Poczucie związku z dzielnicą**	•	18	11	5
	Zażyłość relacji sąsiedzkich (wskaźnik syntetyczny)	•	49	61	81
Partycypacja społeczna	Chęć wpływu na sprawy miasta *	•	58	59	68
	Znajomość Radnego Dzielnicy	25	17	29	38
	Kontakt z Radą Dzielnicy	11	6	6	16
	Frekwencja w wyborach do Rad Dzielnic (2014)	•	34	38	35

* pozytywna odpowiedź

** negatywna odpowiedź

• brak danych

Różnice poniżej około 15 punktów procentowych mieszczą się w błędzie oszacowania wynikającym z porównania dwóch badań reprezentatywnych. W ich przypadku nie można na podstawie wyników powiedzieć o zmianie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Diagnoza Krakowskich Dzielnic 2016 (Chrzanowski, Strzebońska, 2016)

Tożsamość społeczna może posiadać szereg wymiarów w niniejszej analizie za podstawowe z nich należy uznać indywidualną identyfikację przestrzenną dotyczącą danej dzielnicy oraz społeczną tożsamość przestrzenną łączącą się z budowaniem więzi mieszkańców z obszarem dzielnicy i wytwarzaniem więzi między mieszkańcami, a także partycypację społeczną.

Tożsamość przestrzenną na poziomie indywidualnym oceniono przeprowadzając badanie rozpoznawalności dzielnic przez ich mieszkańców. Rozpoznawalność dzielnic ma podstawowe znaczenie dla kształtowania się postaw utożsamiania się z dzielnicą, budowania więzi emocjonalnych z miejscem zamieszkania, które wyrastają tak z indywidualnych cech jednostki, okresu zamieszkania, jak i z określonej

historii, kultury i geografii konkretnego obszaru miasta. Należy też zauważyć, że tożsamość jest płynna i zmienna w czasie, a zatem nie jest nigdy osiągnięta.

Istotnym elementem tożsamości przestrzennej jest rozpoznawalność dzielnic przez ich mieszkańców. Rozpoznawalność dzielnic zidentyfikowano przez ustalenie znajomości numeru dzielnicy (w latach 2005 i 2016) i znajomości nazwy dzielnicy (przynajmniej częściowej). Znajomość numeru dzielnicy w roku 2005 była istotnie wyższa od przeciętnej krakowskiej w dzielnicach IX i X. W roku 2016 nastąpił wzrost tej znajomości jedynie w dzielnicy X, w pozostałych dzielnicach różnice w punktach procentowych wskazują na utrzymanie podobnego poziomu znajomości numeru dzielnicy. Znamiennym wydaje się fakt, iż znajomość, przynajmniej częściowa, nazwy dzielnicy była niska zarówno w dzielnicy X jak i VIII, a istotnie wyższa w dzielnicy IX. Niska znajomość nazwy jak i numeru dzielnicy przez mieszkańców dzielnicy VIII wynika z dużych napływów ludności spoza Krakowa. Natomiast niska znajomość nazwy dzielnicy X Swoszowice może wiązać się ze słabym uświadamianiem tej nazwy przez mieszkańców, szczególnie osiedli mocno zurbanizowanych takich jak Kliny czy Zaulek Jugowicki, które są miejscem dużego napływu ludności z innych obszarów. Znajomość numeru dzielnicy, a także jej nazwy ma związek z interwałem czasowym (liczbą lat) zamieszkiwania w danej dzielnicy, stąd w dzielnicach „migracyjnych” słabsza znajomość wymienionych faktów.

Istotnym elementem utożsamiania się z dzielnicą jest poczucie więzi mieszkańców z dzielnicą. Więzi te ustalono przez pytanie mieszkańców o poczucie dumy z mieszkania w dzielnicy, poczucie związku z dzielnicą, a także poczucie bycia krakowianinem. Poczucie dumy przez mieszkańców trzech analizowanych dzielnic jest najwyższe w dzielnicy X Swoszowice i istotnie różni się od tego poczucia w pozostałych dwóch dzielnicach, w których jest ono stosunkowo niskie. Jeszcze większe dysproporcje między dzielnicami występują w ocenie poczucia związku z dzielnicą. Poczucie to jest bardzo wysokie w dzielnicy X, gdzie 82% mieszkańców deklaruje przywiązanie do dzielnicy Swoszowice, istotnie mniejsze jest ono w dzielnicy IX (70%), a bardzo małe, na poziomie 56% w dzielnicy VIII. W tej ostatniej z wymienionych przywiązanie mieszkańców jest jednym z najniższym spośród wszystkich dzielnic Krakowa, natomiast w Swoszowicach poczucie związku z dzielnicą jest ko-

munikowane w Krakowie najczęściej (poza dzielnicą XVIII). Także brak związku z dzielnicą najczęściej wyrażali mieszkańcy Dębnik (18%), co istotnie różniło ich od respondentów ze Swoszowic, wśród których tylko 5% odpowiedzi było negatywnych. Również więzi z Krakowem znacząco różniły mieszkańców trzech południowych dzielnic miasta. Stosunkowo duże przywiązanie do Krakowa deklarowali mieszkańcy zarówno Swoszowic jak i Łagiewnik-Borku Fałęckiego (odpowiednio 76% i 72% odpowiedzi), istotnie mniejsze poczucie bycia krakowianinem wyrażali mieszkańcy Dębnik (62%). Był to zarazem najmniejszy odsetek mieszkańców nie identyfikujących się z miastem spośród wszystkich dzielnic Krakowa. Także w tej dzielnicy największy odsetek (23%) mieszkańców (w skali Krakowa) nie miał poczucia bycia krakowianinem. Znacznie mniej było tego typu deklaracji wśród mieszkańców Swoszowic (12%) i Łagiewnik-Borku Fałęckiego (13%). Każda z omawianych dzielnic reprezentowała zatem inny typ poczucia dumy z dzielnicy i poczucia bycia krakowianinem. W Swoszowicach obydwa rodzaje związków były bardzo mocne, zarówno z dzielnicą jak i z miastem, w Łagiewnikach-Borku Fałęckim silne związki mieszkańcy odczuwali z Krakowem, znacznie mniejsze z dzielnicą, w Dębnikach mało mieszkańców czuło się związanych zarówno z miastem jak i dzielnicą. Wyrazem bycia u siebie jest także wyrażenie opinii co do zażyłości relacji sąsiedzkich. Relacje te zostały ujęte w postaci syntetycznej, odnoszącej się do wielu składowych Takich jak wymienianie pozdrowień i witanie się na ulicy, rozmawianie na różne tematy, znajomość imienia, świadczenie sobie nawzajem drobnych przysług i bywanie u siebie w celach towarzyskich. Największą zażyłość sąsiedzką deklarowali mieszkańcy Swoszowic (81%), znacznie mniejszą respondenci z Łagiewnik-Borku Fałęckiego (61%), a całkiem niski poziom tych relacji występował w Dębnikach (49%). Zaprezentowane powyżej typy relacji i ich natężenie wskazują na bardzo wysoki stopień więzi z własną dzielnicą wśród mieszkańców dzielnicy X Swoszowice, przeciętne relacje społeczne utrzymują się w dzielnicy IX Łagiewniki-Borek-Fałęcki. Bardzo niski poziom identyfikacji zarówno z miastem jak i dzielnicą występuje w dzielnicy VIII Dębniki. Duże zróżnicowanie więzi społecznych znajduje swoje odzwierciedlenie w szeregu procesów i zjawisk społecznych. Niewątpliwie za to zróżnicowanie odpowiedzialne są procesy migracyjne, które decydują o stopniu mobilno-

ści/zasiedziałości społeczeństwa danej dzielnicy. Więzi społeczne w danej dzielnicy zależą też od jej przestrzennej wielkości i zwartości oraz możliwości komunikowania się grup społecznych. Komunikowanie to jest uzależnione od istnienia zarówno możliwości transportowych jak i istnienia placówek usług oświatowo-kulturalnych. W pewnym stopniu identyfikacja z miastem i dzielnicą zależy od położenia względem całego układu osadniczego miasta. Z tym też wiąże się rok przyłączenia danych terenów do miasta.

Więzi społeczne mogą być też wyrażone przez formy partycypacji społecznej, która łączy się z takimi zagadnieniami jak m.in. chęć wpływania na sprawy miasta, uczestnictwo w wyborach samorządowych, kontakty z Radą Dzielnicy itp.

Istotnym elementem partycypacji jest zainteresowanie mieszkańców sprawami zarządzania miastem. Zainteresowanie wpływaniem na sprawy Krakowa jest zróżnicowane wśród mieszkańców trzech południowych dzielnic. Najczęściej taką potrzebę w świetle wyników badań *Diagnoza Krakowskich Dzielnic 2016* (Chrzanowski, Strzebońska, 2016) wskazywali mieszkańcy dzielnicy X Swoszowice, mniej chętnych do udziału w procesie zarządzania miastem było wśród mieszkańców dzielnic IX i VIII.

Najbardziej podstawowym elementem partycypacji jest uczestnictwo w wyborach. W tym przypadku interesujące było poznanie frekwencji w wyborach do Rad Dzielnic przeprowadzonych w 2014 r. W Krakowie frekwencja ta była znacznie zróżnicowana i wynosiła i od 30% (dzielnica XVI) do 41% (dzielnica VI). W trzech analizowanych dzielnicach południowych frekwencja kształtowała się na przeciętnym poziomie od 34% w dzielnicy VIII do 38% w dzielnicy IX. Jedną z najskuteczniejszych form zwracania uwagi na problemy mieszkańców i dzielnicy jest kontakt z Radą Dzielnicy, który wymaga znajomości radnych. W dzielnicach południowych znajomość przynajmniej z jednym radnym z dzielnicy była znacząco zróżnicowana. Najwięcej deklaracji dotyczących znajomości Radnego zgłosili mieszkańcy Swoszowic (38%), mniej takich znajomości mieli mieszkańcy Łagiewnik-Borku Fałęckiego (29%), a najmniej respondenci z Dębniak (17%). Również posiadanie kontaktu z Radą Dzielnicy różniło omawiane jednostki, był on najwyższy w dzielnicy Swoszowice i znacząco niższy w Łagiewnikach-Borku Fałęckim oraz Dębniakach. Wymienione zachowania

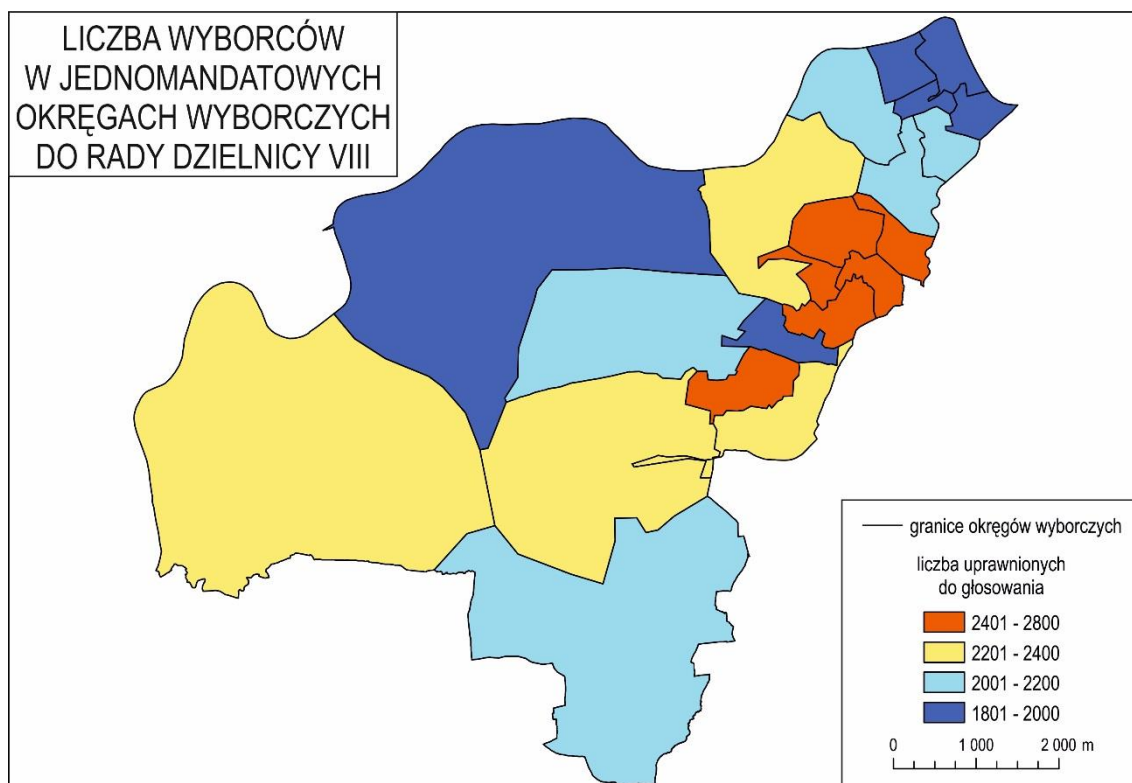
wania społeczne mieszkańców wiążące się z ideą partycypacji społecznej są, podobnie jak inne kwestie społeczne nawiązujące do kryterium społeczno-kulturowego, mocno zróżnicowane przestrzennie. Największe zainteresowanie sprawami miasta wykazuje społeczność Swoszowic, mniejsze Łagiewnik-Borku Fałęckiego, a najmniejsze Dębnik. Stopień zaangażowania społecznego jest powiązany ze stażem zamieszkania w danej dzielnicy, co łączy się ze stopniem zakorzenienia w dzielnicy i mieście. Zaangażowanie może też być uzależnione od stopnia asertywności społeczeństwa oraz stopnia zaspokojenia potrzeb w zakresie funkcjonowania infrastruktury społecznej i technicznej.

Przejawem budowania tożsamości społecznej, a także zainteresowania sprawami dzielnicy jest uczestnictwo w wyborach do Rad Dzielnic. Ryciny 12, 13, 14 prezentują podział na okręgi wyborcze badanych trzech dzielnic. Wielkość okręgów jest uzależniona od liczby uprawnionych do głosowania mieszkańców danej dzielnicy. Z kolei układ przestrzenny okręgów wynika przede wszystkim z układu osadniczego, a co zatem idzie rozmieszczenia ludności. Z wymienionych powodów okręgi wyborcze w poszczególnych dzielnicach różnią się znacznie pod względem liczby uprawnionych do głosowania. W dzielnicy VIII okręgi te są bardzo duże, a ich wielkość kształtuje się między 1800 a 2800 osób, dzielnice IX i X jako małe jednostki samorządowe posiadają też mniejsze okręgi wyborcze liczące odpowiednio od 600 do 1000 osób i 700 do 1200 osób.

W dzielnicy VIII Dębnik największe okręgi wyborcze pod względem liczby uprawnionych do głosowania obejmują duże osiedla mieszkaniowe Ruczaj i Ruczaj Zaborze. Stosunkowo duże okręgi obejmują też obszar Tyńca i Skotnik, które mają małe zaludnienie. Najmniejsze okręgi w tej dzielnicy występują w jej północnej części w obszarze Dębnik, os. Podwawelskiego, gdzie gęstość zaludnienia jest wysoka, co oznacza, że są one małe pod względem zajmowanego obszaru. Równie relatywnie mały pod względem liczby wyborców jest okręg obejmujący os. Kostrze, os. Bodzów i część Pychowic, co jest konsekwencją niskiej gęstości zaludnienia. W dzielnicy IX Łagiewniki-Borek Fałęcki największa liczba mieszkańców przypadająca na 1 okręg występuje we wschodniej jej części, przylegającej do ul. Turowicza. Także południowo zachodnia część dzielnicy IX posiada duży okręg wyborczy. Za wyjątkiem połu-

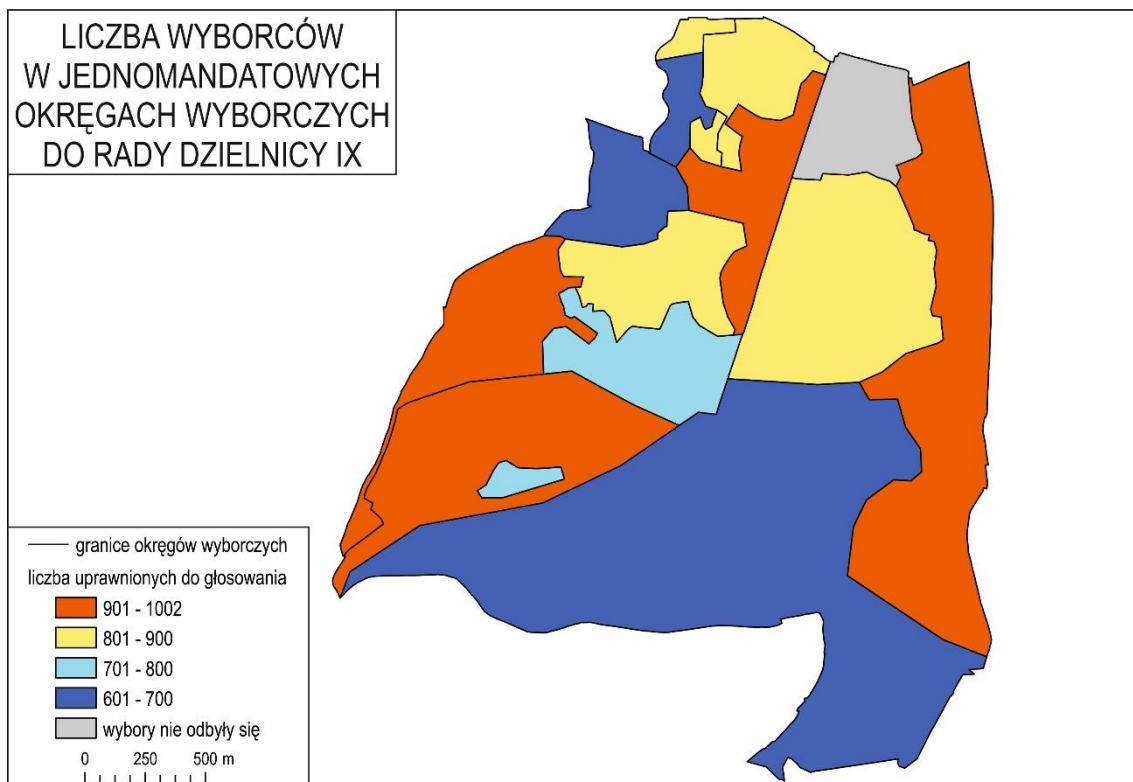
dniowej części dzielnicy podział na okręgi wyborcze uwzględnia barierowy wpływ na więzi społeczne ul. Zakopiańskiej. Zarówno w dzielnicy IX jak i VIII układ przestrzenny okręgów w dużym stopniu odzwierciedla układ przestrzenny i formę osadnictwa oraz rozkład ludności. Prowadzi to do wyraźnie mozaikowego układu wielkości okręgów wyborczych odpowiadającego podstawowym kryteriom ich wydzielania.

W dzielnicy X występuje strefowy układ wielkości tych okręgów. W zachodniej części dzielnicy (os. Kliny Borkowskie i Opatkowice) okręgi wyborcze są znacząco mniejsze i liczą od 700 do 950 osób. Wschodnia część, a więc wszystkie pozostałe osiedla z dzielnicy X wyróżniają się stosunkowo dużymi okręgami wyborczymi liczącymi do 1200 osób. Taki układ prowadzi do proporcjonalnie większej reprezentacji wyborców w os. Kliny Borkowskie i Opatkowicach i ograniczenia potencjalnej liczby radnych reprezentujących osiedla od Swoszowic po Kosocice. Taki układ może powodować brak przedstawicieli mieszkańców niektórych osiedli w radzie Dzielnicy X i zaburzenia w kształtowaniu się więzi społecznych na poziomie lokalnym.

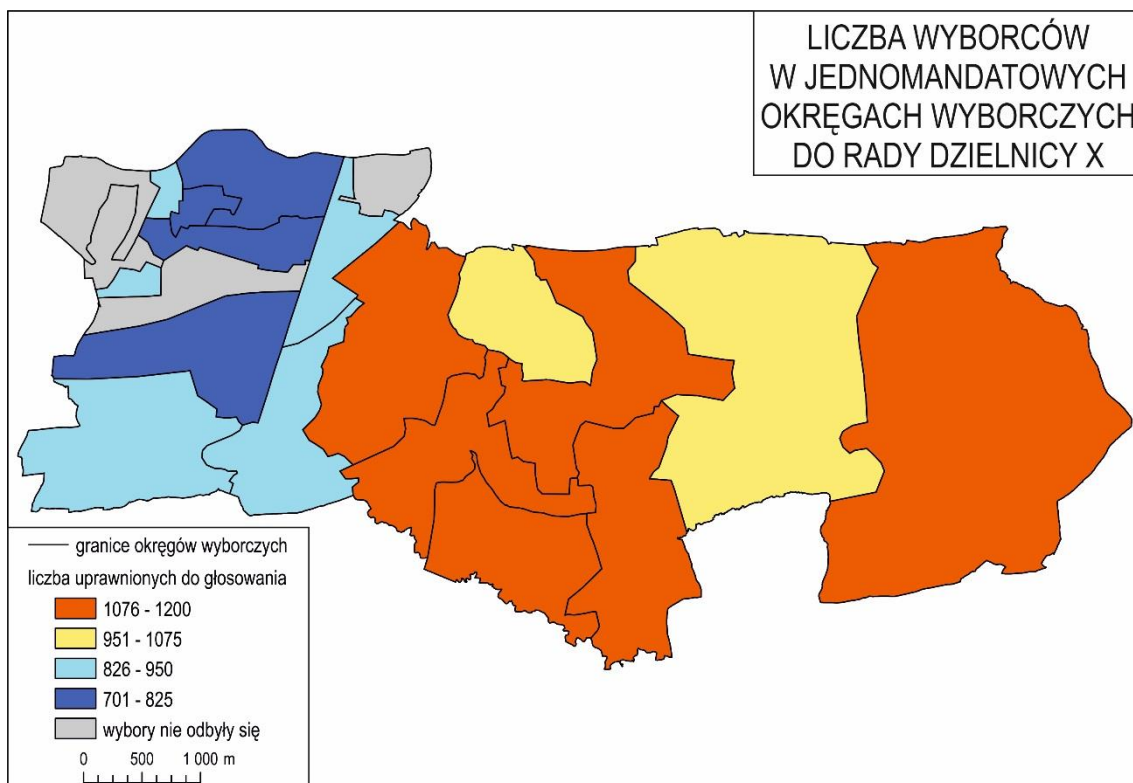
Rycina 12. Liczba wyborców w jednomandatowych okręgach wyborczych do Rady Dzielnicy VIII w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Miejskiego Komisarza Wyborczego
(https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=65163&MODE=OKREGI&DZIELNICA=8.)

Rycina 13. Liczba wyborców w jednomandatowych okręgach wyborczych do Rady Dzielnicy IX w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Miejskiego Komisarza Wyborczego (https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=65163&MODE=OKREGI&DZIELNICA=9).

Rycina 14. Liczba wyborców w jednomandatowych okręgach wyborczych do Rady Dzielnicy X w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Miejskiego Komisarza Wyborczego (https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=65163&MODE=OKREGI&DZIELNICA=10).

2. Charakterystyka dzielnicy VIII Dębni: spójność układu przestrzennego dzielnicy, więzi społeczno-gospodarcze oraz lokalne tradycje, powiązania historyczne, kulturowe i rozwojowe

Dzielnica VIII Dębni, zajmująca powierzchnię 46,18 km² (tj. 14,3% pow. Krakowa) liczyła na koniec 2016 r. 63,5 tys. mieszkańców, będąc tym samym najludniejszą dzielnicą zachodniej części Krakowa (*Kraków w liczbach* 2017). Obejmuje ona dziesięć historycznych jednostek katastralnych które wyłaniały się w kolejnych fazach osadniczych jako podkrakowskie wsie i osady (Tyniec, pierwsza wzmianka 1165 r., Skotniki – 1257 r., Zakrzówek – 1238 r., Kobierzyn – 1350 r., Pychowice – 1376 r., Ludwinów – 1377 r., Bodzów – 1470 r., Kostrze – 1470 r., Sidzina – 1470 r., Dębni – 1470 r.). Osady te były włączane w obręb granic administracyjnych miasta Krakowa w trzech fazach rozrostu przestrzennego miasta (1909–1910 r.: Dębni, Zakrzówek i Ludwinów; 1941 rok: Kostrze, Bodzów, Pychowice, Skotniki i Kobierzyn oraz 1973 r.: Tyniec i Sidzina (*Atlas miasta Krakowa*, 1988).

Geneza wymienionych osad sięgająca średniowiecza, wyodrębniający się układ przestrzenny, samoistość oraz relatywnie niewielka liczba mieszkańców warunkowała wykształcanie się lokalnych tożsamości i więzi, a więc kształtowanie się wspólnot lokalnych, które miały bądź to charakter wspólnoty wiejskiej lub dzielnicy podstawowej. Pierwsze etapy zaniku wyraźnych odrębności przestrzennych związane są z fazą rozwoju osadniczego w latach 1970 i 1980. i dotyczyły budowy wielkich osiedli mieszkaniowych na Ludwinowie (osiedle Podwawelskie) i Zakrzówku (osiedle Ruczaj–Zaborze). W wyniku tych procesów doszło do częściowego zatarcia się granicy Ludwinowa z Podgórzem (choć dolina Wilgi była zaznaczającą się strukturą liniową oddzielającą te historyczne osady) oraz między Zakrzówkiem i Borkiem Fałęckim, a w mniejszym stopniu między Kobierzynem a Borkiem Fałęckim. Lata 1970 i 1980. przyniosły także wzrost zainwestowania w osadach podmiejskich zwłaszcza Skotnikach, a w dalszej kolejności w Tyńcu i Sidzinie (*Atlas miasta Krakowa*, 1988).

Dzielnica VIII była jednym z głównych obszarów wzrostu zainwestowania w Krakowie po 1991 r., co znacząco zmieniło jej charakter, a w szczególności w ob-

szarze historycznych dzielnic katastralnych Skotnik, Kobierzyna i Zakrzówka. Na ich terenie po 2000 r. wykształciło się pasmo wielkomiejskie obejmujące regionalne skupienie funkcji usługowych (Kampus 600-lecia odnowienia UJ, SSE KPT) oraz zabudowę mieszkaniową o dużej intensywności. Z kolei przy ulicy Konopnickiej i Monte Cassino zrealizowano instytucje o randze metropolitalnej (Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej „Manggha” i Centrum Kongresowe ICE), przy ul. Kapelanka powstało centrum handlowe i biurowe o randze ponaddzielnicowej, ponadlokalną funkcję spełnia ponadto Zielona Strefa Przedsiębiorczości Business Park Zawila oraz Szpital Specjalistyczny im. dr. J. Babińskiego. Głównym ciągiem komunikacyjnym dzielnicy po 2000 r. stał się ciąg ul. Grota-Roweckiego-M. Bobrzyńskiego, w miejsce ul. Kobierzyńskiej-Babińskiego (który jest obecnie drugim głównym ciągiem transportowym dzielnicy). Trzecim istotnym ciągiem transportowym, organizującym strukturę osadniczą dzielnicy jest ulica Tyniecka. Wszystkie trzy wymienione ciągi komunikacyjne mają przebieg południowy zachód-północny wschód, tworząc układ klinowy, zwężający się w kierunku śródmieścia. Charakterystycznym elementem struktury przestrzennej jest słabość połączeń ww. trzech głównych ciągów – łączące je ulice mają charakter lokalny (ul. Norymberska, ul. Winnicka). Istotną rolę odgrywają dwa węzły transportowe: Centrum Kongresowe oraz Czerwone Maki. Omówiony układ świadczy o swego rodzaju dwudzielnym rozwoju dzielnicy wzdłuż wymienionych osi transportowych.

Wśród ośrodków kształtujących lokalne więzi społeczne należy wymienić w dzielnicy VIII szkoły podstawowe, parafie i domy kultury. Na terenie dzielnicy znajduje się 8 szkół podstawowych. W stosunku do stanu sprzed reformy szkolnictwa z 2017 r. została utworzona nowa szkoła podstawowa przy ul. Skwerowej (całość okręgu szkolnego została wydzielona z okręgu szkoły przy ul. Konfederackiej), a także dokonano korekt (zmniejszenia) okręgów szkolnych w rejonie osiedli Ruczaj-Zaborze, Nowy Ruczaj i Europejskiego. Zabieg ten możliwy był dzięki utworzeniu na terenie dzielnicy IX nowej szkoły podstawowej przy ul. Montwiła-Mireckiego. Właśnie jako okręg tej szkoły wyznaczono tereny położone w dzielnicy VIII przy ul. Obozowej. Do szkoły podstawowej przy ul. Skośnej uczęszczają natomiast – oprócz mieszkających w dzielnicy VIII – uczniowie z os. Kliny-Zacisze (dzielnica

X).W dzielnicy VIII funkcjonuje 11 parafii rzymskokatolickich (w tym jedna na terenie Szpitala Specjalistycznego im. dr. Babińskiego). Na terenie dzielnicy VIII funkcjonują cztery ośrodki kultury o zasięgu osiedlowym (Tyniec, Kostrze, Pychowice i Skotniki) oraz jeden ośrodek o zasięgu dzielnicowym – dawne Centrum Kultury Ruczaj (obecnie Ośrodek Kultury Ruczaj) będące filiami Centrum Kultury Podgórze. Poza tym, w dzielnicy działa 6 filii Biblioteki Kraków.

Zgadając się z poglądem wyrażonym przez I. Mironowicz et. al (2016:26), że „realna struktura przestrzenna musi wpływać zarówno na funkcjonowanie osiedli, jak i na rzeczywiste relacje mieszkańców z użytkowanym terytorium”, poniżej zawarto charakterystykę głównych przestrzennych struktur subdzielnicowych.

Na terenie dzielnicy wykształcone są dwa główne obszary o wysokiej intensywności zagospodarowania (z gęstością zaludnienia przekraczającą 5 tys. osób/km² a miejscami 10 tys. osób na km², przy średniej dla dzielnicy wynoszącej około 1,4 tys os/km² w 2016 r.). Obejmują one obszar – według aktualnie obowiązującego SUIKZP –dwóch strukturalnych jednostek urbanistycznych (SJU): Dębiki oraz Ruczaj-Zaborze.

SJU Dębiki obejmuje historyczne dzielnice katastralne Dębiki oraz Ludwinów, których wyraźną granicą jest współcześnie ul Monte Cassino. Pod względem morfologicznym Dębiki mają przeważający charakter zabudowy śródmiejskiej o średniej intensywności a ponadto zabudowy jednorodzinnej (w tym wille miejskie) i wielorodzinnej o niskiej i średniej intensywności. Na terenie Dębik istnieje jedyna w Dzielnicy VIII przestrzeń publiczna o charakterze placu miejskiego (Rynek Dębicki). Utrzymuje ona funkcje lokalnego ośrodka węzłowego, głównie dzięki funkcji handlowej.

Na Ludwinowie dominuje obecnie zabudowa o charakterze wielkich osiedli mieszkaniowych (blokowych). Wzdłuż ciągów ulic: Marii Konopnickiej–Monte Cassino i Kapelanka wykształca się ponaddzielnicowe (miejscami o randze metropolitalnej) pasmo usługowe. SJU Dębiki zachowuje odrębność przestrzenną kształtowaną przez granice o charakterze przyrodniczym Wisłę, Wilgę i strefę terenów zielonych, czemu sprzyja utrzymywanie rezerwy terenowej pod ewentualny Kanał Krakowski. Ośrodkami więzi społecznych są parafie oraz szkoły podstawowe.

Teren Dębnik w większości jest objęty planami zagospodarowania przestrzennego. Są to: plan miejscowy „Dębniki”⁸ oraz „Monte Cassino - Konopnickiej”. Plan miejscowy Dębniki ma głównie charakter porządkujący i mający na celu utrzymanie charakteru dzielnicy z zachowaniem dominacji (XIX i XX-wiecznej) zwartej zabudowy mieszkaniowej i mieszkaniowo-usługowej. Do planu miejscowy „Monte Cassino - Konopnickiej” przystąpiono, ze względu na dynamiczne przekształcenia przestrzeni w rejonie ronda Grunwaldzkiego, w planie wprowadzono głównie przeznaczenie usługowe i mieszkaniowo-usługowe w celu kształtowania kompleksowych rozwiązań funkcjonalno-przestrzennych i uporządkowanie istniejącej zabudowy. Dodatkowo teren Dębnik objęty jest planami o charakterze ochronnym: „Bulwary Wisły” i „Ujście Wilgi”. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru Bulwary Wisły⁹ ma na celu ochronę krajobrazu Wisły, zachowanie ekspozycji cennych zabytków, panoramy miasta oraz terenów otwartych, natomiast plan „Ujście Wilgi”¹⁰ miał na celu zapewnienie rezerw terenów dla przyszłej realizacji „Kanału Krakowskiego” wraz z uściśleniem jego przebiegu.

SJU Ruczaj Kobierzyn obejmuje tereny dzielnicy, które w ostatnich 30 latach były obszarem wielkiej ekspansji osadniczej, w dużej mierze nie regulowanej planami miejscowymi, która zasadniczo zmieniła przedmiejski i podmiejski charakter tej jednostki. Dominującą formą morfologiczną są wielkie osiedla blokowe, których ekspansja postępuje z kierunków N-E na S-W. Reprezentują one zespoły o różnej skali planowania i ładu urbanistycznego – od zaplanowania osiedlowego (Ruczaj-Zaborze ze starszych, Europejskie i Szuwarowa z młodszych) – po pojedyncze bloki. Niestety mimo intensywnych procesów osadniczych nie doszło do wykształcenia się spójnego subcentrum miejskiego na obszarze intensywnego wzrostu w dzielnicy, a jedynie do powstania trzech wyspecjalizowanych pól miejskich (o funkcji mieszkaniowej, nauki i edukacji oraz biznesu), oddzielonych silną barierą przestrzenną, jaką tworzy ul. Grota-Roweckiego i Bobrzyńskiego na odcinku od ul. Kapelanka do ul. Czerwone

⁸UCHWAŁA NR XXX/362/11 Rady Miasta Krakowa z dnia 9 listopada 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „DĘBNIKI”

⁹ UCHWAŁA NR LXXXI/1240/13 Rady Miasta Krakowa z dnia 11 września 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „BULWARY WISŁY”

¹⁰ UCHWAŁA NR CXIII/1127/06 Rady Miasta Krakowa z dnia 21 czerwca 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru „UJŚCIE WILGI”

Maki. Szczególnym deficytem jest brak przestrzeni publicznej o charakterze węzłowym, co jest jednym z czynników ograniczających wykształcenie się więzów społecznych w skali całej dzielnicy VIII, dla której ta przestrzeń mogłaby spełniać takie funkcje. Wobec braku miejskich placów i deficytu przestrzeni publicznych, funkcję tę spełniają w ograniczonym stopniu Aleja Wawelska na Kampusie 600-lecia odnowienia UJ oraz Park na terenie Szpitala Specjalistycznego im. J. Babińskiego, a nawet cmentarz w okolicy ul. Lubostroń (Górka 2010). Na wschodzie SJU Ruczaj-Kobierzyn doszło do połączenia terenów zainwestowanych z obszarami Łagiewnik i Borku Fałęckiego, natomiast na zachodzie postępuje integracja przestrzenna z SJU Skotniki, głównie poprzez ekspansję zabudowy blokowej. SJU Ruczaj-Kobierzyn jest wyposażona w sieć usług publicznych i rynkowych o randze dzielnicowej, ośrodkami tworzenia więzów społecznych są parafie, szkoły podstawowe oraz Centrum Kultury Ruczaj.

Tereny Zakrzówka częściowo objęte są planami zagospodarowania przestrzennego, są to plany: Park Zakrzówek¹¹, Zakrzówek - Zielna¹², Rejon Św. Jacka - Twardowskiego¹³. W planach Park Zakrzówek oraz Zakrzówek Zielna dominuje przeznaczenie o charakterze zieleni publicznej, co ma sprzyjać wykorzystaniu rejonu Zakrzówka na publiczne cele rekreacyjne, wypoczynkowe i sportowe. Plan Rejon Św. Jacka - Twardowskiego wprowadza przeznaczenie mieszkaniowe jednorodzinne, wielorodzinne, usługowe, zieleni urządzonej. Plan ma na celu wprowadzenie uzupełnienia i wymiany istniejącej zabudowy bez obniżania standardów w zakresie komunikacji, przestrzeni publicznej, zieleni ogólnodostępnej.

Rejon Kampusu UJ objęty jest miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego „III Kampus UJ - Wschód¹⁴„ i „III Kampus UJ - Zachód¹⁵”. Celem planów

¹¹ UCHWAŁA NR LVIII/778/12 Rady Miasta Krakowa z dnia 10 października 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „PARK ZAKRZÓWEK”

¹² UCHWAŁA NR LVII/761/12 Rady Miasta Krakowa z dnia 26 września 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „ZAKRZÓWEK - ZIELNA”

¹³ UCHWAŁA NR CXII/1698/14 Rady Miasta Krakowa z dnia 9 lipca 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „REJON ŚW. JACKA - TWARDOWSKIEGO”

¹⁴ UCHWAŁA NR LXXVII/1129/13 Rady Miasta Krakowa z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie uchwalenia ZMIANY miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru „III KAMPUS UJ - WSCHÓD”

było umożliwienie realizacji inwestycji budynków: Uniwersytetu Jagiellońskiego, Papieskiej Akademii Teologicznej, Polskiej Akademii Nauk, a także - w części - Parku Technologicznego. Obszar Pychowic¹⁶ objęty jest planem miejscowym uchwalonym w 1999 r., w którym dominowało przeznaczenie pod zabudowę mieszkaniową jednorodzinną. Obszar Ruczaju, sąsiadujący z Kampusem UJ podlega silnej presji inwestycyjnej i posiada tylko jeden plan miejscowy „Park Ruczaj - Lubostroń”¹⁷, niemal całość obszaru objętego planem przewidziana jest jako teren przyszłego parku miejskiego.

Pozostałe siedem skupień osadniczych na terenie Dzielnicy VIII obejmuje dawne historyczne wsi i ich przysiółki, w których współcześnie dominuje zabudowa jednorodzinna (niekiedy o charakterze reliktovej zabudowy zagrodowej) oraz kame-ralne osiedla wielorodzinne o charakterze suburbanym. Ten ostatni typ zabudowy jest charakterystyczny dla osiedla Pychowice, występuje także w Kostrzu i Skotnikach, zaczyna także pojawiać się w Podgórkach Tynieckich. Poza Pychowicami i częściami Skotnik oraz Tyńca gęstość zaludnienia nie przekracza 1500 osób na km². Ekspansja zabudowy jednorodzinnej oraz suburbannej doprowadziła do częściowego zatarcia wyraźnych jeszcze w latach 1990. granic między niektórymi osiedlami. W szczególności dotyczy to tworzącego się kontinuum osadniczego między Bodzowem a Kostrzem oraz między Pychowicami a Bodzowem i Kostrzem oraz między Sidziną a Opatkowicami. Na skutek ekspansji struktur wielkomiejskich ztraca się odrębność Skotnik od wschodu. Wisła będąca granicą od północy i zachodu, oraz istniejące obszary przyrodnicze, w tym objęte ochroną Bielańsko-Tyniecki Park Krajobrazowy a w jego ramach rezerwat przyrody (w tym Skołczanka, Zakrzówek i Skałki Twardowskiego) sprzyjają jednak – przynajmniej na niektórych kierunkach – utrzymaniu odrębności przestrzennej analizowanych osiedli. Ośrodkami tworzenia

¹⁵ UCHWAŁA NR LXXXIII/816/05 Rady Miasta Krakowa z dnia 22 czerwca 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru „III KAMPUS UJ - ZACHÓD”

¹⁶ UCHWAŁA NR XIV/109/99 Rady Miasta Krakowa z dnia 31 marca 1999 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla „PYCHOWICE” w Krakowie

¹⁷ UCHWAŁA NR LIV/1097/16 Rady Miasta Krakowa z dnia 12 października 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „PARK RUCZAJ - LUBOSTRÓŃ”

więzi społecznych są parafie, szkoły podstawowe oraz kluby sportowe i inne organizacje społeczne, w tym OSP Tyniec.

Południowa część dzielnicy VIII posiada plany zagospodarowania przestrzennego dla wschodniej części Skotnik¹⁸, Sidziny Północ¹⁹, oraz Tyńca²⁰. Plany mają głównie na celu utrzymaniu zabudowy jednorodzinnej w tym obszarze, z porządkowaniem zabudowy i doposażenia w usługi o charakterze lokalnym.

Na terenie dzielnicy VIII można wyróżnić dwie pierwszorzędne bariery przestrzenne, z których rzeka Wisła stanowi naturalną północną i zachodnią granicę dzielnicy, przekraczalną dla ruchu kołowego i pieszego w trzech miejscach (Most Dębnicki, Most Zwierzyniecki i most autostradowy, wraz z kładką pieszo-rowerową). Drugą barierą jest obwodnica miasta w ciągu autostrady A4 przekraczalna na terenie dzielnicy w pięciu miejscach. Autostrada oddziela od pozostałej części dzielnicy osiedla Tyniec, Podgórki Tynieckie i Sidzinę. Zauważalne układy barierowe tworzą ponadto ulice dwujezdniowe, w szczególności ul. Bobrzyńskiego i Grota Roweckiego, a ponadto Kapelanka i Monte Casino. Bardziej charakter szwu niż bariery ma natomiast dolina rzeki Wilgi. W przyszłości silnym układem barierowym może stać się Trasa Pychowicka chyba że zostanie ona zrealizowana w tunelu, co jest postulatem wielu środowisk aktywnych w dzielnicy VIII.

¹⁸ UCHWAŁA NR XXVI/326/07 Rady Miasta Krakowa z dnia 7 listopada 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w rejonie ulic SKOTNICKA - DZIAŁOWSKIEGO w Krakowie

¹⁹ UCHWAŁA NR CXV/1192/06 Rady Miasta Krakowa z dnia 30 sierpnia 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „SIDZINA - PÓŁNOC”

²⁰ UCHWAŁA NR LXIII/898/12 Rady Miasta Krakowa z dnia 19 grudnia 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „TYNIEC - OSIEDLE”; UCHWAŁA NR CXV/1554/10 Rady Miasta Krakowa z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „TYNIEC - WSCHÓD”

3. Charakterystyka dzielnicy IX Łagiewniki Borek Fałęcki: spójność układu przestrzennego dzielnicy, więzi społeczno-gospodarcze oraz lokalne tradycje, powiązania historyczne, kulturowe i rozwojowe

Dzielnica IX Łagiewniki Borek Fałęcki zajmuje powierzchnię 5,42 ha (tj. 1,7% pow. Krakowa), dzielnica liczyła w 2016 r. 15 822 mieszkańców (liczba ludności zameldowanej na stałe oraz czasowo (*Kraków w liczbach* 2017)). W skład dzielnicy IX wchodzi historyczne fragmenty trzech jednostek katastralnych: Łagiewnik, Borku Fałęckiego oraz Jugowic. Do dzielnicy katastralnej Łagiewniki należały tereny osiedla Cegielniana oraz tereny położone na wschód od ul. Zakopiańskiej (część dzielnicy katastralnej Łagiewniki położonych na wschód od ul. Herberta należy obecnie do dzielnicy XI). Tereny historycznego Borku Fałęckiego stanowią największą część dzielnicy i rozciągają się od rzeki Wilgi aż do północnej części dzielnicy X (obecnie jest to obszar jednostek Kliny Zacisze i część Jugowic). Obszar dzielnicy katastralnej Jugowice to część południowo wschodnia dzielnicy obejmująca w znacznej części tereny zielone. Najstarsze wzmianki o wsiach Łagiewniki i Borek Fałęcki pochodzą z XIV wieku, w 1941 wsie te zostały włączone do Krakowa. Historyczne osadnictwo na tym terenie wpłynęło również na obecny kształt dzielnicy.

W wyniku analizy układu przestrzennego, a także kształtowania się więzi społecznych w świadomości mieszkańców²¹ w dzielnicy IX można obecnie wyróżnić 3 subcentra dzielnicowe. Są to: osiedle Cegielniana, Borek Fałęcki oraz Łagiewniki.

Najbardziej na północ wysuniętą częścią dzielnicy IX jest obszar osiedla Cegielniana. Obszar osiedla Cegielniana, jest domknięty urbanistycznie od północy przez ul. J. Brożka; od wschodu przez ul. Zakopiańską, natomiast od zachodu oraz południa naturalną granicą jest rzeka Wilga. Na terenie osiedla Cegielniana dominuje zabudowa o funkcji mieszkaniowej. Obszar obejmuje zarówno zabudowę niską (głównie domy 2 kondygnacyjne) jak i zabudowę blokową z lat 1960. i 1970. Teren ten jest intensywnie zagospodarowany, w obowiązujących dokumentach planistycznych większość obszaru została przeznaczona pod tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej (MN), tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i wieloro-

²¹ wnioski ze spotkania konsultacyjnego przeprowadzonego w dzielnicy IX Łagiewniki-Borek Fałęcki z dnia 11.09.2017 r.

dzinnej niskiej intensywności (MNW) oraz tereny zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej (MNW) (zmiana SUIKZP miasta Krakowa, 2014). Większość osiedla Cegielniana nie jest objęta planem miejscowym, jedynie na terenach wzdłuż rzeki Wilgi na odcinku od ul. Brożka do ul. Zakopiańskiej sporządzany jest plan miejscowy „Dla wybranych obszarów przyrodniczych miasta Krakowa” w celu ochrony tego obszaru przed zainwestowaniem.

Borek Fałęcki jest ograniczony od północy rzeką Wilgą, od wschodu naturalną barierę stanowi ulica Zakopiańska, od południa granicę wyznacza ulica Zawila, natomiast od zachodu ul. Obozowa. Na obszarze Borku Fałęckiego przeważa zabudowa jednorodzinna. Tereny zabudowy wielorodzinnej skoncentrowane są wzdłuż ulicy Zakopiańskiej, a także przy ul. Żywieckiej, są to budynki pochodzące z początku 2 połowy XX wieku. Presja inwestycyjna jest widoczna w zachodniej części dzielnicy, w sąsiedztwie z dzielnicą VIII pojawiają się enklawy nowej zabudowy wielorodzinnej. Południowa część Borku charakteryzuje się wysokim udziałem terenów zielonych: lasu borkowskiego, cmentarza oraz terenów zielonych wokół kamieniołomu Liban. W obowiązującym Studium większość obszaru została przeznaczona pod tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej (MN), tereny usług (U) oraz tereny zieleni urządzonej (ZU) i zieleni nieurządzonej (ZR). Na obszarze Borku obowiązują 5 planów miejscowych²²: 1) „Borek Fałęcki Północ”²³, 2) „Polana Żywiecka”²⁴, 3) „Liban”²⁵, 4) „Zakopiańska Zawila”²⁶, a także 5) plan miejscowy dla „Rejonu Przebiegu Ulicy 8 Pułku Ułanów”²⁷. Dla obszaru lasu Borkowskiego sporządzany jest plan miejscowy mający na celu utrzymanie istniejących terenów zielonych. Plany miejscowe zostały sporządzone głównie w celu zabezpieczenia obszaru Borku Fałęckiego

²² http://obserwatorium.um.krakow.pl/obserwatorium/kompozycje/?config=config_arch.json
[stan na 30.10.2017 r.]

²³ UCHWAŁA NR LXXXI/1238/13 Rady Miasta Krakowa z dnia 11 września 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „BOREK FAŁĘCKI - PÓŁNOC”

²⁴ UCHWAŁA NR LXXXI/1239/13 Rady Miasta Krakowa z dnia 11 września 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „POLANA ŻYWIECKA

²⁵ UCHWAŁA NR LXXVI/1104/13 Rady Miasta Krakowa z dnia 12 czerwca 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „LIBAN”

²⁶ UCHWAŁA NR XCVII/1451/14 Rady Miasta Krakowa z dnia 19 lutego 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „ZAKOPIAŃSKA - ZAWILA”

²⁷ UCHWAŁA NR CXV/1553/10 Rady Miasta Krakowa z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „REJONU PRZEBIEGU ULICY 8 PUŁKU UŁANÓW”

przed nadmiernym i niekontrolowanym dogęszczaniem zabudowy, zachowując przy tym istniejące zasoby terenów zielonych i rekreacyjnych, a także rezerwę terenową przewidzianą dla realizacji tzw. Trasy Łagiewnickiej.

Łagiewniki stanowią trzecie subcentrum dzielnicowe, jest to obszar ograniczony od północy ul. Brożka, od zachodu Zakopianką od wschodu ul. Turowicza i Herberta, od południa ul. Jugowicką. Łagiewniki są najstarszą częścią dzielnicy i charakteryzują się największym zróżnicowaniem funkcjonalnym. W północnej części Łagiewnik dominuje zabudowa jednorodzinna, stanowi ją zarówno zabudowa przedwojenna jak i zabudowa z lat 1960. i 1970. W części centralnej zlokalizowane jest Sanktuarium Bożego Miłosierdzia oraz Sanktuarium św. Jana Pawła. Oba sanktuaria wraz z zabudową towarzyszącą pełnią funkcje kulturalno-religijne i stanowią istotny zasób dzielnicy o randze ponadregionalnej. W części południowej zlokalizowane jest duże centrum usługowo-handlowe Park Handlowy Zakopianka na terenach po zakładzie Solvay.

Łagiewniki oraz obszar wokół Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach zostały określone w Studium jako kluczowe obszary aktywizacji o znaczeniu kulturowym. Na obszarze Łagiewnik funkcjonują dwa plany zagospodarowania przestrzennego: MPZP „Białe Morza”²⁸, oraz MPZP ‘Łagiewniki’. Plan miejscowy „Białe morza” obejmuje południową część Łagiewnik i ma na celu aktywizację terenu wokół Sanktuarium Bożego Miłosierdzia. W planie dominuje przeznaczenie o charakterze usługowym, tereny zabudowy usługowej sakralnej i kulturowej wraz z terenami zieleni o charakterze publicznym. Plan miejscowy „Łagiewniki”²⁹, został uchwalony w celu uporządkowania rozwoju tej części miasta, zapewniając zachowanie lokalnego gabarytu zabudowy, a także prawidłową obsługę komunikacyjną obszaru. W planie dominuje zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna, a w części północnej Łagiewnik wyznaczone zostały pasy zabudowy usługowej.

W dzielnicy można zidentyfikować dwie zasadnicze bariery urbanistyczne: jest to ulica Zakopiańska, stanowiąca poważną przeszkodę dla pieszych i rowerzy-

²⁸ UCHWAŁA NR LVIII/777/12 Rady Miasta Krakowa z dnia 10 października 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „BIAŁE MORZA”

²⁹ UCHWAŁA NR CII/1556/14 Rady Miasta Krakowa z dnia 9 kwietnia 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „ŁAGIEWNIKI”

stów, a także linia kolejowa nr 94 Kraków Płaszów–Oświęcim. Rzeką Wilgą, w naturalny sposób oddziela osiedle Cegielniane od Borku. Wilga nie należy jednak traktować jednoznacznie jako bariery w rozwoju przestrzennym. Działania społeczne³⁰ podejmowane zarówno przez mieszkańców dzielnicy IX jak i VIII wskazują, że przy odpowiednim zagospodarowaniu przestrzennym Wilgi wraz z otoczeniem ta część miasta może stanowić ważny teren przestrzeni publicznych o znaczeniu lokalnym. Tereny wzdłuż Wilgi mogą zgodnie z koncepcją Lyncha (2011) stanowić szwy – tj. linie, wzdłuż których dwie okolice wiążą się i łączą, wobec tego Park rzeczny Wilgi może spełniać funkcję scalającą mieszkańców Łagiewnik i Dębnik.

Dzielnica obsługiwana jest komunikacyjnie przez tramwaje i autobusy, główne węzły transportowe stanowi pętla tramwajowa w Łagiewnikach przy ulicy Wadowickiej oraz pętla tramwajowa i autobusowa w Borku Fałęckim. Duża liczba kursów komunikacji autobusowej (>20) prowadzona jest w kierunku równoleżnikowym wzdłuż ulicy Brożka (w północnej) i wzdłuż ulicy Zawilej (w południowej) części dzielnicy. Dzielnica posiada również stację kolejową Kraków Sanktuarium, która została zbudowana do obsługi: Sanktuarium Bożego Miłosierdzia, Centrum Jana Pawła II, centrum handlowego przy ulicy Zakopiańskiej. Stacja ta jest elementem Szybkiej Kolei Aglomeracyjnej.

Jak zaznaczono w opracowaniu stanowiącym Etap I niniejszej analizy, kryterium spójności społecznej należy odnieść do przestrzennego zasięgu działania instytucji realnie kształtujących więzi o charakterze terytorialnym. Współcześnie, w warunkach polskich, dwiema głównymi instytucjami tego typu są szkoły podstawowe oraz parafie rzymsko-katolickie. Na terenie dzielnicy IX zlokalizowane są dwie szkoły podstawowe: Szkoła Podstawowa i Gimnazjum nr 56 przy ul. Fredry w Łagiewnikach oraz Szkoła Podstawowa nr 49 im. J.U. Niemcewicza z oddziałami gimnazjalnymi przy ul. Montwiła-Mireckiego. Więzi społeczne na poziomie dzielnicowym kształtowane są przez wyżej wymienione jednostki, np. w szkole przy ul. Fredry działa Łagiewnickie Towarzystwo Kulturalne, którego celem jest integrowanie śro-

³⁰ wnioski ze spotkania konsultacyjnego przeprowadzonego w dzielnicy IX Łagiewniki-Borek z dnia 11.09.2017 r. oraz wnioski ze spotkania konsultacyjnego przeprowadzonego w dzielnicy VIII Dębny z dnia 13.09.2017 r.

dowiska, krzewienie wiedzy o historii Łagiewnik. W szkole przy ul. Montwiła-Mireckiego działa drużyna harcerska³¹.

Uczniowie zamieszkujący dzielnicę Łagiewniki-Borek Fałęcki uczęszczają ponadto do dwóch szkół podstawowych położonych poza jej granicami. Są to: Szkoła Podstawowa nr 158 przy ul. Strąkowej położona bezpośrednio przy granicy dzielnicy IX obsługująca rejon osiedla Cegielniana i północną część Borku Fałęckiego oraz niewielki obszar dzielnicy VIII (ul. Ruczaj). Południową część Borku obsługuje szkoła podstawowa nr 97 położona przy ul. Judyma na terenie dzielnicy X.

W dzielnicy IX Łagiewniki-Borek Fałęcki najważniejszym zasobem kulturowym są sanktuaria: Sanktuarium Bożego Miłosierdzia i Centrum Jana Pawła. Cały ten obszar stanowi centrum kultu religijnego pełniące funkcje wyższego rzędu, oddziałuje znacząco na życie mieszkańców dzielnicy. m.in. poprzez konieczność podporządkowania funkcjonowania tego obszaru w dni świąteczne dużej liczbie odwiedzających pielgrzymów. W związku z funkcjonowaniem sanktuariów w dzielnicy działają również stowarzyszenia o zasięgu miejskim związane z życiem religijnym i duchowym.

Na poziomie lokalnym obszar dzielnicy obsługują trzy parafie katolickie. Osiedle Cegielniana należy do parafii: MB Saletyńskiej, Łagiewniki należą do parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa. Tereny Borku Fałęckiego wraz z osiedlami Jugowice i Kliny Borkowskie (z dzielnicy X) należą do parafii: MB Zwycięskiej.

Wśród ośrodków kultury, ponaddzielnicowe znaczenie ma Centrum Sztuki Współczesnej „Solvay”, zlokalizowane przy ul. Zakopiańskiej, gdzie prowadzone są m.in. warsztaty artystyczne, plastyczne, psychologiczne, teatralne, muzyczne i taneczne dla mieszkańców dzielnicy i całego miasta. Na terenie dzielnicy działają również dwa domy kultury: Klub Osiedlowy „Iskierka” przy ul. Żywieckiej oraz Klub Osiedlowy „Borsuczek” Spółdzielni Mieszkaniowej „Cegielniana” przy ul. Borsuczej. Na terenie dzielnicy działa od 1925 r. Orkiestra Dęta Solvay, która założona została przy fabryce sody w Borku Fałęckim i skupiała pracowników fabryki i przyległego kamieniołomu³².

³¹ <https://www.krakowpodgorze.zhp.pl/nasz-hufiec/>

³² <http://www.dzielnica9.krakow.pl/informacje-o-dzielnicy/informator/kultura.html>

4. Charakterystyka dzielnicy X Swoszowice: spójność układu przestrzennego dzielnicy, więzi społeczno-gospodarcze oraz lokalne tradycje, powiązania historyczne, kulturowe i rozwojowe

Dzielnica X Swoszowice, zajmuje powierzchnię 25,60 km² (tj. 7,8% pow. Krakowa), na koniec roku 2016 zamieszkiwało ją 27 127 osób (*Kraków w liczbach 2017*). Teren dzielnicy X obejmuje kilka historycznych miejscowości, które były wzmiankowane już w XIII lub XIV wieku. Wchodzą one w całości lub częściowo w skład dzisiejszej dzielnicy X. Są to Swoszowice (pierwsza wzmianka 1362 r.), Opatkowice (1228 r.), Wróblowice (1381 r.), Rajsko (1390 r.), Soboniewice (1581 r.). W północnej części dzisiejszych Soboniewic do XVIII w. samodzielnie funkcjonowały Strzałkowice (1389 r.), Kosocice (1238 r.) wraz z Baryczą (1288 r.) oraz Zbydniowice (1398 r.). Teren dzielnicy X zajmują też częściowo dawne wsie: Jugowice (1372 r.), Borek Fałęcki (1382 r.) i niewielkie fragmenty Libertowa oraz Lusiny. Od średniowiecza po wiek XX rozwijały się one jako wsie o układzie zwartym lub układzie skupionym. Układ zwarty o charakterze rynkowym posiadają Swoszowice, zwarty wielodrożny Kosocice, zwarty sakowo-rynkowy Rajsko. Układ skupiony pasmowy typu ulicówki – Barycz, szeregowki – Strzałkowice i Wróblowice, pasmowy typu rzędówki Soboniewice (*Atlas miasta Krakowa, 1988*). W połowie XIX wieku te stare historyczne osady uzyskały administracyjne ramy w postaci jednostek katastralnych, co przyczyniło się do utrwalenia ich tożsamości społecznej oraz historyczno-przestrzennej jako gmin katastralnych.

Wsie te przetrwały jako samodzielne układy osadnicze aż do roku 1973, kiedy to zostały włączone do ówczesnej dzielnicy administracyjnej Krakowa Podgórze. Wcześniej, bo w 1941 r. zostały włączone do Krakowa Jugowice jako XXIV dzielnica katastralna oraz Borek Fałęcki jako XXV dzielnica katastralna. Z kolei w roku 1986 włączono do miasta część południową Zbydniowic. Warto zauważyć, że już od lat 50. XX wieku północna część dzielnicy X (tereny gmin katastralnych Borek Fałęcki i Jugowice) podlegała intensywnej zabudowie mieszkaniowej. Powstały wtedy nowe osiedle mieszkaniowe Kliny i osiedla mieszkaniowe Jugowic z zabudową jednorodinną. Pozostała część dzisiejszej dzielnicy X rozwijała się jako strefa podmiejska

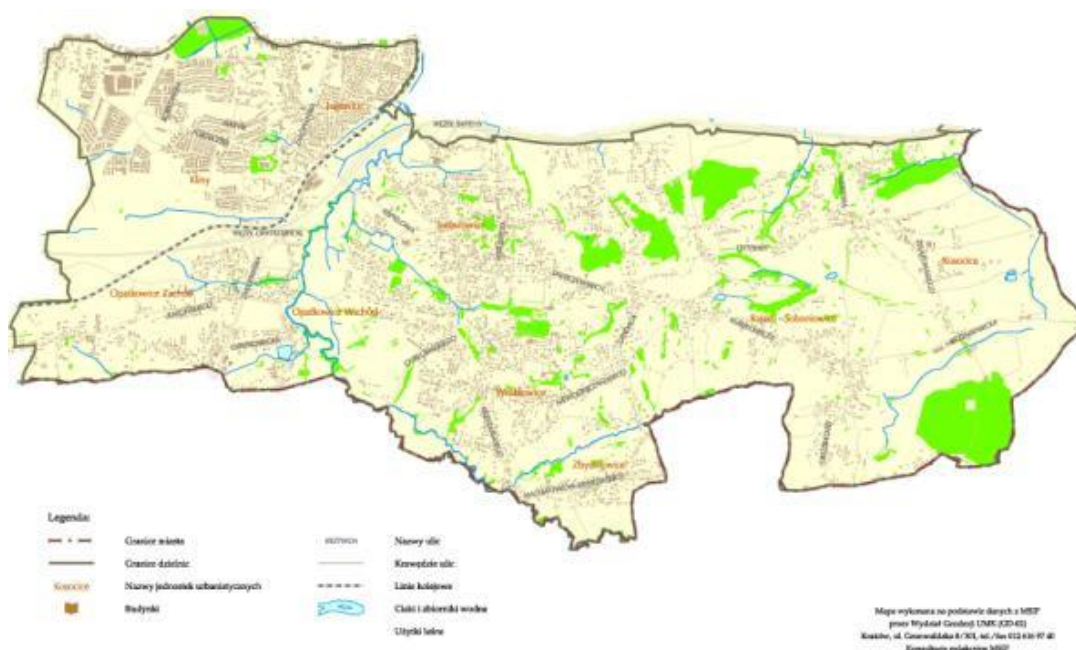
Krakowa, o charakterze podmiejsko-wiejskim z licznymi ówczesznie gospodarstwami rolnymi z osadnictwem zagrodowym. Pozostałości tego typu zabudowy są obecne we współczesnym krajobrazie kulturowym tej części dzielnicy.

Aż do włączenia w 1973 r. większości dzisiejszego obszaru dzielnicy X do Krakowa teren ten wyraźnie dzielił się pod względem tempa rozwoju procesów urbanizacyjnych. Bardzo dynamicznie rozwijały się osiedla mieszkaniowe Kliny Borkowskie i Jugowice, znacznie wolniej pozostałe, ówczesznie jeszcze wiejskie obszary, o dużym odsetku użytków rolnych. Na tle krajobrazu podmiejsko-rolniczego wyróżniały się funkcjonalnie oraz osadniczo Swoszowice, funkcjonujące jako uzdrowisko od początku XIX wieku. Funkcja ta została prawnie potwierdzona zarządzeniem Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 25.07.1967 r. (Monitor Polski nr 45, poz. 228). Do lat 70. ubiegłego wieku dzisiejsze osiedla dzielnicy X tworzyły gęstą sieć wiejską, co warte jednak podkreślenia wsie te tworzyły wyraźnie wyodrębniające się w przestrzeni układy osadnicze. Wraz z włączeniem tego obszaru do Krakowa procesy urbanizacji przybrały na sile, były one jednak zróżnicowane przestrzennie. W latach 80. i 90. XX w. dalszej szybkiej ekspansji osadniczej podlegały Kliny Borkowskie i Jugowice, tempo rozwoju osadnictwa uległo także przyspieszeniu w obszarze Swoszowic i Wróblowic. W późniejszym okresie, po roku 2000, zmniejszyła się presja urbanizacyjna na Klinach Borkowskich i w Jugowicach, rozwój osadnictwa przybrał na sile we wszystkich pozostałych osiedlach, szczególnie w Opatkowicach, a także w Kosocicach, Rajsku i Soboniowicach. Ta faza dynamicznego rozwoju urbanizacyjnego doprowadziła do zatarcia się czytelnej struktury osadniczej tego terenu, zorganizowanej wokół starych rdzeni osadniczych i przybrała formę mocno rozproszonej sieci osiedli, przysiółków i pojedynczych domostw, charakterystyczną dla obszarów przedmiejskich i podmiejskich, na które wkroczyły procesy suburbanizacji.

Procesy rozwoju osadniczego doprowadziły do wyraźnego podziału obszaru dzielnicy X na dwie części (ryc. 15). Pierwsza z nich, część północna, charakteryzuje się dość regularnym układem ulic z budynkami jednorodzinnymi i osiedli zabudowy wielorodzinnej. Od początku lat 2000 zabudowa wielorodzinna poszerza się od ul. Borkowskiej w kierunku obwodnicy autostrady A4, aktualnie jest w trakcie budowy nowe osiedle wielorodzinne Harmonia na około 1 000 mieszkań. Wielorodzin-

ny (częściowo) charakter północnego obszaru dzielnicy został dodatkowo podkreślony przez włączenie w roku 2014 w obręb dzielnicy X osiedla Kliny Zacisze, które obok zabudowy jednorodzinnej, posiada wielorodzinne bloki. Druga część to pozostałe rejony dzielnicy X z mocno rozproszoną zabudową jednorodzinną. We wschodniej części dzielnicy zachowały się stare układy dawnych wsi z zabudową zagrodową. Ta druga część znamionuje się na całym obszarze silnymi procesami suburbanizacji wewnętrznej. Obydwie wyróżnione morfologicznie części dzielnicy posiadają funkcje wybitnie mieszkaniowe ze stosunkowo ubogą siecią placówek usługowych.

Zróznicowanie morfologiczne omawianego obszaru zostało podkreślone w aktualnie obowiązującym Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego dla dzielnicy X. Jest ona objęta kilkoma strukturalnymi jednostkami urbanistycznymi (SJU), przy czym jednostka o nazwie Swoszowice-Rajsko nr 53 pokrywa niemal w całości obszar dawnych osiedli wiejskich, a jednostka (SJU) nr 34 Borek Fałęcki obejmuje tereny północnej części dzielnicy X (Kliny Borkowskie, Jugowice) włączone strukturalnie w obszar Borku Fałęckiego. Sam fakt połączenia przez planistów tej części dzielnicy X z Borkiem Fałęckim wskazuje jednoznacznie na jej miejski charakter pod względem urbanistycznym. Niewielka część dzielnicy X przynależy do JSU nr 54 Opatkowice i Sidzina.

Rycina 15. Struktura przestrzenna dzielnicy X Swoszowice

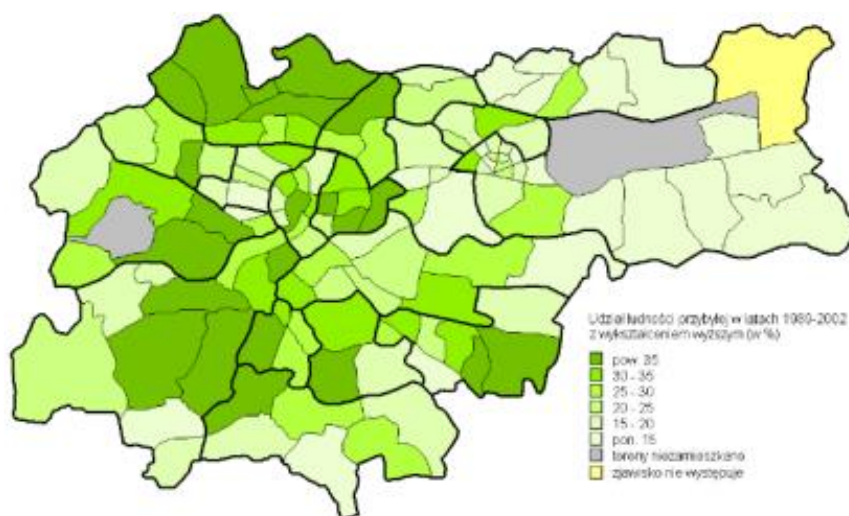
Źródło: <http://www.dzielnica10.krakow.pl/inne/dzielnica/mapa-dzielnicy-x.jpg>

W skład oddzielnej SJU nr 35 Kobierzyn Południe wchodzi osiedle Kliny Zacisze. W wymienionych powyżej SJU zapisy kierunków zmian w strukturze przestrzennej potwierdzają mieszany (jednorodzinny i wielorodzinny) charakter zabudowy mieszkaniowej osiedli Kliny Borkowskie, Kliny Zacisze i jednorodzinną zabudowę os. Jugowice. Także w części Opatkowic, po zachodniej stronie ul. Zakopiańskiej dopuszcza się nieduże przestrzennie tereny zabudowy wielorodzinnej o niskiej intensywności, w tej części wyznaczone są także tereny pod usługi, w tym wielkopowierzchniowe. Odmienną funkcjonalno-morfologicznie strukturę od północnej części dzielnicy wyznaczają zapisy SJU Swoszowice – Rajsko. Na jej obszarze przewiduje się do utrzymania i uzupełnienia wyłącznie zabudowę jednorodzinną, wraz z dużym udziałem terenów zieleni urządzonej i nieurządzonej. Jediną strefę usług o charakterze ponadlokalnym ma pełnić w dalszym ciągu rejon ul. Zakopiańskiej.

Dzielnica Swoszowice w większości pokryta jest planami miejscowymi. Obszary położone na południe od autostrady A4 w całości posiadają plany miejscowe. Osiedla o charakterze podmiejskim (Opatkowice, Zbydniowice, Rajsko, Soboniowice) charakteryzują się uwarunkowaniami, wynikającymi z ich tradycyjnych funkcji - rolniczych osiedli podmiejskich. Uchwalone plany miejscowe miały na celu ochronę osiedli podmiejskich przed ekstensywną zabudową wielorodzinną oraz utrzymanie terenów otwartych stanowiących ważny element południowego pasma przewietrzania Krakowa. Ustanowione dla obszaru uzdrowiska Swoszowice plany miejscowe miały na celu koordynację zagospodarowania przestrzennego w sposób umożliwiający prawidłową działalność uzdrowiska. W Baryczy ustanowiono plan o charakterze ochronnym związany z wyznaczoną strefą ochronną składowiska odpadów komunalnych Barycz oraz granicą możliwych wpływów poeksploatacyjnych kopalni odkrywkowej Barycz.

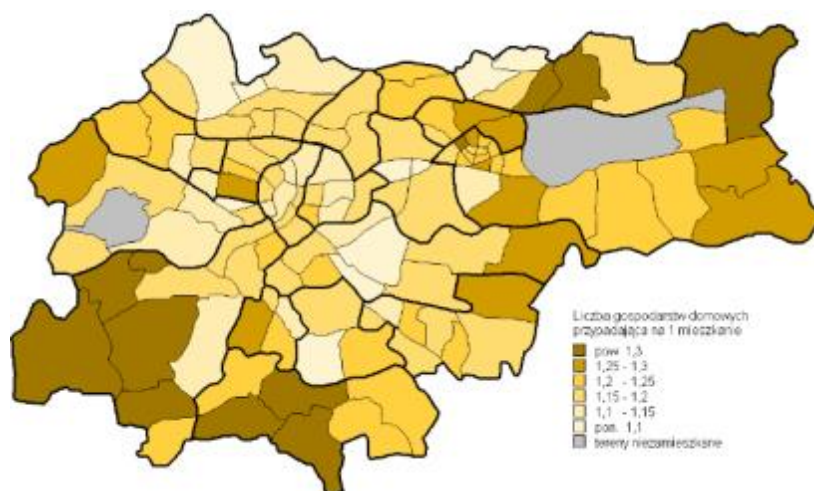
Tereny położone na północ od autostrady A4 posiadają plany miejscowe w części zachodniej (plany: Klina Południe, Klina Zachód, Klina Gadomskiego). Sporządzanie planów w tym obszarze było spowodowane koniecznością wprowadzenia regulacji i koordynacji zabudowy i ochrony obszarów przed spontaniczną zabudową realizowaną na mocy decyzji WZ. Dla enklaw zieleni, sporządzane są w tej części plany miejscowe dla wybranych obszarów przyrodniczych miasta Krakowa.

Zróznicowanie przestrzenno-funkcjonalne dzielnicy X znajduje swoje odzwierciedlenie w strukturze społecznej mieszkańców dzielnicy (ryc. 16, 17, 18). Już w latach 70 – 90. XX w. do osiedli Kliny i Jugowice napływali głównie mieszkańcy Krakowa o wysokim cenzusie. Wśród napływających ponad jedną trzecią migrantów stanowiły osoby z wykształceniem wyższym. W pozostałych osiedlach dzielnicy X osoby z tym typem wykształcenia stanowiły stosunkowo nieduży procent migrantów, za wyjątkiem Swoszowic oraz Kosocic. Podobnie zróżnicowana była struktura gospodarstw domowych (ryc. 17).

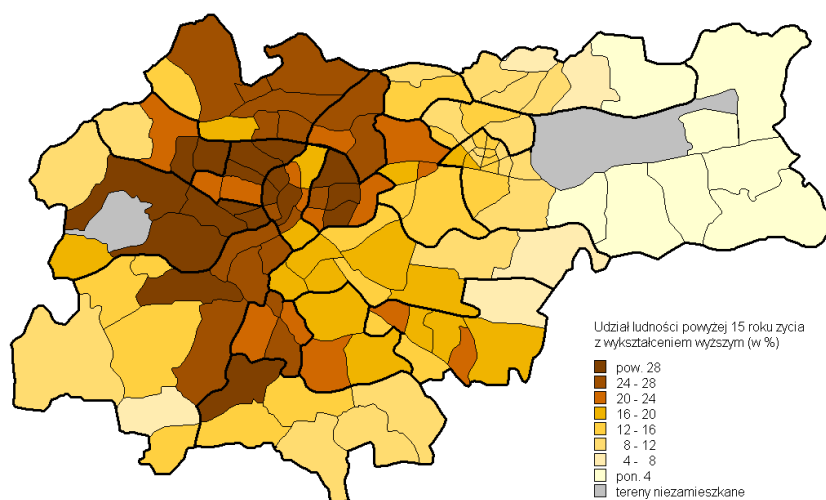
Rycina 16. Kraków – udział ludności przybyłej w latach 1989-2002 z wykształceniem wyższym w ludności ogółem w roku 2002 według jednostek urbanistycznych

Źródło: Zborowski A., 2009, Społeczno-demograficzne przemiany przestrzeni miejskiej Krakowa na przełomie XX i XXI wieku, XXII Konwersatorium wiedzy o mieście, Łódź.

Rycina 17. Kraków – liczba gospodarstw domowych przypadających na jedno mieszkanie w 2002 r. według jednostek urbanistycznych

Źródło: Zborowski A., 2009, Społeczno-demograficzne przemiany przestrzeni miejskiej Krakowa na przełomie XX i XXI wieku, XXII Konwersatorium wiedzy o mieście, Łódź.

Rycina 3. Kraków – udział ludności powyżej 15 roku życia z wykształceniem wyższym w % w ludności ogółem w roku 2002 według jednostek urbanistycznych

Źródło: Zborowski A., 2009, Społeczno-demograficzne przemiany przestrzeni miejskiej Krakowa na przełomie XX i XXI wieku, XXII Konwersatorium wiedzy o mieście, Łódź.

W dzielnicy X wyróżnić można cztery osie transportowe: trzy w relacji centrum miasta – strefa przedmiejsko-podmiejska: ul. Zakopiańska, ul. Myślenicka i ul. Niebieska, Żelazowskiego oraz jedna w skali dzielnicowej: ul. Sawiczewskich i Kuryłowicza. Transport zbiorowy na terenie dzielnicy obsługiwany przez autobusy, organizowany jest w sześciu głównych relacjach: os. Kliny – węzeł Borek Fałęcki, os. Opatkowice – węzeł Borek Fałęcki, os. Swoszowice – węzeł Borek Fałęcki, os. Swoszowice – węzeł Łagiewniki, os. Swoszowice – węzły Kurdawanów i Bonarka, os. Soboniewice, Barycz, Kosocice – węzły Piaski Wielkie, Nowosądecka, Kabel. W związku z tym wyznaczyć można cztery odrębne obszary funkcjonalne w dzielnicy X: 1) os. Kliny, 2) os. Opatkowice, 3) os. Swoszowice, Wróblowice, Zbydniowice, 4) os. Kosocice, Barycz, Rajska, Soboniewice. Transport publiczny realizowany na terenie dzielnicy X ma typowy dla wielu dużych miast, radialny charakter, co przesądza o związkach funkcjonalno-przestrzennych zachodzących na terenie dzielnicy. Większość mieszkańców korzystając z usług, a także realizując dojazdy do pracy wykonuje przejazdy o przebiegu południkowym typu centrum-peryferie. W stosunkowo niewielkim stopniu przejazdy mieszkańców dzielnicy X do usług lub pracy są realizowane na kierunku równoleżnikowym. Ten typ codziennych przemieszczeń może wpływać m.in. o wytwarzaniu się więzi społecznych w obrębie dzielnicy X.

Na terenie dzielnicy X Swoszowice funkcjonują 4 szkoły podstawowe, obsługujące zdecydowaną większość obszaru dzielnicy. Są to szkoły: Szkoła Podstawowa

nr 43 w Swoszowicach, nr 134 w Opatkowicach, Szkoła podstawowa w Zespole Szkół Ogólnokształcących w Rajsku. Osiedle Kliny Zacisze jest obsługiwane przez szkołę przy ul. Skośnej (dzielnica VIII), z kolei dzieci z os. Kliny Borkowskie uczęszczają do szkoły przy ul. Doktora Judyma. Szkoła ta obejmuje swym okręgiem także część Borku Fałęckiego. Ponadto południowa część osiedla Kurdwanów leżąca w dzielnicy X obsługiwana jest przez szkołę przy ul. Stojałowskiego. Osiedla Kosoci-ce i Barycz należą do okręgu szkoły przy ul. Podedworze. Mimo dużego zasięgu terytorialnego okręgu szkolnego, dojazd uczniów do szkoły jest zapewniony przez komunikację miejską (linia 107 kursująca co około pół godziny)³³.

Na terenie dzielnicy X pełni posługę duszpasterską siedem parafii rzymskokatolickich, przy czym trzy z nich obejmują także fragmenty innych dzielnic. Wymienić tu należy parafię pod wezwaniem Opatrzności Bożej w Swoszowicach, istniejącą dopiero od 1982 r.; parafię w Kosocicach pw. św. Marii Magdaleny, jedną z najstarszych na terenie diecezji krakowskiej erygowaną przed 1325 r., obsługuje ona również Soboniewice i Rajsko; parafię we Wróblowicach pw. Przemienienia Pańskiego; parafię pw. Maksymiliana Marii Kolbego w Opatkowicach. Na os. Kliny Borkowskie w 2001 r. erygowano parafię pw. św. Jadwigi Królowej. Należy zauważyć, że parafia ta została wyodrębniona z terenu parafii pw. Matki Boskiej Zwycięskiej mającej swą siedzibę w Borku Fałęckim. Nowo powstała parafia na os. Kliny Borkowskie, jak czytamy na jednym z portali, była darem parafii MB Zwycięskiej na Wielki Jubileusz A.D. 2000 „jako pomnik, który będzie świadczył o wierze i religijności parafian”. Jeszcze młodszą jest parafia pw. św. Rafała Kalinowskiego, która swym zasięgiem objęła tereny os. Kliny Zacisze. Została ona erygowana w 2002 i wydzielona z parafii pw. Matki Bożej Królowej Polski w Kobierzynie.

Na terenie dzielnicy X funkcjonują cztery ośrodki (kluby) kultury o zasięgu osiedlowym (Kliny, Wróblowice, Zbydniowice, Soboniewice) będące filiami Centrum Kultury Podgórze. Poza tym, w dzielnicy działają trzy filie Biblioteki Kraków, istnieje też pięć klubów sportowych z jednym z najbardziej znanych na terenie Krakowa WLKS Krakus w Swoszowicach, powołanym bezpośrednio po zakończeniu

³³ Należy zwrócić uwagę, iż w trakcie spotkania konsultacyjnego przeprowadzonego w dzielnicy X w dniu 10.09.2017 r. mieszkańcy krytycznie odnosili się do częstotliwości kursów autobusów tej linii, postulując zwiększenie liczby autobusów kursujących na linii 107

II wojny światowej. Oprócz tego sport uprawiany jest w OSS Opatkowianka, KS Wróblowianka, TKKF Kliny i KS Rajsko.

Jak wcześniej wskazano więzi społeczne mogą być też wyrażone przez formy partycypacji społecznej. Istotnym elementem tej partycypacji jest zainteresowanie mieszkańców sprawami zarządzania miastem. Przeprowadzone w ramach II etapu ekspertyzy spotkania z mieszkańcami trzech dzielnic ujawniły zróżnicowanie zainteresowania mieszkańców sprawą przebiegu granic dzielnic i ewentualnymi zmianami. Największe zainteresowanie przejawiali mieszkańcy dzielnicy X Swoszowice. Spotkania ujawniły konflikt, którego powodem jest postulat części mieszkańców dotyczący podziału dzielnicy X na dwie części. Za podziałem optowali głównie mieszkańcy osiedli Kosocice, Soboniowice, Rajsko, Swoszowice, Wróblowice, Zbydniowice oraz radny ze Swoszowic-Uzdrowisko. Wśród zgłaszanych przez mieszkańców opowiadających się za podziałem dzielnicy X kluczowych motywów za podziałem dzielnicy należy wymienić te związane ze złą jakością infrastruktury technicznej (ograniczony dostęp do komunikacji publicznej, zły stan dróg, brak chodników), jak i co ważniejsze dotyczące poczucia marginalizacji (poczucie bycia ignorowanym przez władze miasta i dzielnicy, poczucie braku wpływu na sprawy bezpośrednio dotyczące mieszkańców). Wśród mieszkańców „starych” osiedli przebiegała też troska o zachowanie historycznych więzi łączących te osiedla i możliwość pielęgnowania wielowiekowych tradycji. W tym kontekście był podnoszony argument braku więzi między „starymi” osiedlami a Klinami. Były też zgłaszane uwagi odnoszące się do niesprawiedliwego, zdaniem mieszkańców, podziału środków finansowych, preferującego osiedle Kliny. Strona przeciwna podziałowi dzielnicy wskazywała na duże zmniejszenie środków finansowych, które pojawiłoby się wraz z podziałem, a co za tym idzie brak realnych możliwości finansowania podstawowych zadań wynikających z kompetencji Rady w poważnie „okrojonej” nowej dzielnicy. Zwracano też uwagę, na realizację w ostatnich latach szeregu zadań służących poprawie stanu infrastruktury tak technicznej jak i społecznej na terenie całej dzielnicy. Zauważono też, że więzi społeczne wytwarzają się w ciągu długiego okresu czasu, dzielnice krakowskie, mają w tym kontekście stosunkowo krótkie tradycje, sięgające 1991 r.

5. Analiza przebiegu granic dzielnic VIII Dębni, IX Łagiewniki-Borek Fałęcki i X Swoszowice w świetle kryteriów spójności społecznej i funkcjonalno-przestrzennej

W niniejszej części ekspertyzy zbadano zgodność przebiegu granic dzielnic VIII, IX i X z kryteriami spójności społecznej, przestrzenno-funkcjonalnej i z uwzględnieniem przebiegu układów barierowych.

Dzielnica VIII

Południowa i zachodnia granica dzielnicy VIII jest równocześnie granicą Krakowa. Naturalną granicę od strony północnej stanowi rzeka Wisła, jest ona naturalną i trudno przekraczalną barierą środowiskową. Północno-wschodnia część Dębni sąsiaduje z dzielnicą XIII (Podgórze), IX (Łagiewniki-Borek Fałęcki), a wschodnia z dzielnicą X (Swoszowice).

Granica pomiędzy dzielnicami VIII a XIII została poprowadzona wzdłuż rzeki Wilgi będącej naturalną barierą przestrzenną. Szerokość koryta rzeki jest znacznie mniejsza niż w przypadku Wisły, niemniej uniemożliwia ona przemieszczanie się pomiędzy dwoma brzegami poza miejscami do tego wyznaczonymi (mosty, kładki). Istnienie naturalnej granicy bez wątpienia wpłynęło także na kształtowanie się więzi społecznych, co odzwierciedla się również z przebiegiem w tym miejscu granic parafii oraz większości okręgów szkół podstawowych.

Granica pomiędzy dzielnicami VIII a IX w części północnej oparta została na rzece Wildze, a w części południowej na historycznie uwarunkowanej granicy gmin katastralnych: Kobierzyna i Borku Fałęckiego. Pozostały fragment granicy można podzielić na dwa odcinki.

Pierwszy odcinek rozpoczyna się na skrzyżowaniu ulic Zalesie, Pszczelna, Podhalańska, Obozowa i kończy na skrzyżowaniu ulic Miłkowskiego, Strąkowa, Turonia. Granica ta nie nawiązuje do przebiegu granic historycznych gmin katastralnych. Pod względem więzi społecznych, nawiązuje częściowo do granicy parafii Zesłania Ducha Świętego (ul. Rostworowskiego). Biorąc pod uwagę kształtowanie sieci szkolnej – obszar ten wykazuje większe związki z dzielnicą IX. Uwzględniając jednak plany budowy ul. 8 Pułku Ułanów oraz istniejącą strukturę funkcjonalno-

przestrzenną można dostrzec pewną niekonsekwencję w wyznaczeniu tego odcinka granicy. Wydaje się, że powinien on nawiązywać – podobnie jak w części południowej – do planowanego przebiegu nowej ulicy.

Drugi odcinek północnej części granicy rozpoczyna się na skrzyżowaniu ulic Miłkowskiego, Strąkowa, Turonia i kończy na styku z północną granicą dzielnicy IX. Przed korektą z 2014 r. przebieg granicy nawiązywał częściowo do ul. 8 Pułku Ułanów, a częściowo do koryta Wilgi. Obecnie w całości nawiązuje do rzeki. Podczas spotkań z mieszkańcami zwracano szczególną uwagę na historię powstawania szkoły podstawowej przy ul. Strąkowej. Pierwotnie służyła ona głównie mieszkańcom dzielnicy IX i w tej dzielnicy była położona. Obecnie szkoła znajduje się w dzielnicy VIII.

Granica między dzielnicami VIII i X została poprowadzona po linii historycznych granic katastralnych: Kobierzyna i Sidziny w dzielnicy VIII oraz Borku Fałęckiego, Opatkowic i części Libertowa. Część granicy położona na południe od autostrady A4 mimo, że w niewielki sposób odbiega od przebiegu granic okręgów szkolnych, parafii, prowadzona jest generalnie zgodnie z przyjętymi kryteriami. Największą uwagę należy jednak skupić na północnej części tej granicy. Przede wszystkim, korekta z 2014 r., związana z przeniesieniem przynależności administracyjnej osiedla Kliny-Zacisze do dzielnicy X, spowodowała odsunięcie od historycznie ukształtowanej granicy gminy katastralnej. Zmiana granicy spowodowała z jednej strony połączenie w ramach jednej dzielnicy Klinów-Zacisza z Klinami Borkowskimi, z drugiej natomiast naruszyła istniejące powiązania w ramach wytworzonych więzi parafialnych czy szkolnych. Większość osiedla Kliny-Zacisze leży bowiem w okręgu szkoły podstawowej przy ul. Skośnej w dzielnicy VIII. Parafia rzymskokatolicka obejmująca właściwie wyłącznie osiedle Kliny-Zacisze powstała na bazie parafii Matki Bożej Królowej Polski przy ul. Zamiejskiej obejmującej historyczny Kobierzyn. Analizując istniejące powiązania komunikacyjne między osiedlem Kliny-Zacisze a dzielnicami VIII, IX i X należy stwierdzić, że obszar ten funkcjonalnie związany jest przede wszystkim z dzielnicą IX, częściowo z VIII, natomiast w stopniu znikomym z X.

Dzielnica IX

Dzielnica IX graniczy od strony zachodniej z dzielnicą VIII Dębniki, od północy z XIII Podgórze, od wschodu z XI Podgórze Duchackie i od południa z dzielnicą X Swoszowice. Kwestie związane z granicą zachodnią zostały omówione wcześniej. Granice północna i wschodnia zostały poprowadzone wzdłuż dwujezdniowych dróg będących barierami infrastrukturalnymi: ulicami Brożka i Tischnera od północy oraz Turowicza i Herberta od wschodu. Granica wschodnia przecina częściowo granice zasięgu instytucji kształtujących więzi społeczne jednak poprowadzono ją wzdłuż nowopowstałej, istotnej bariery liniowej. Podczas spotkań z mieszkańcami, zwracano uwagę na kwestie szczegółowego wyznaczania granic. Przedstawiciele dzielnicy zaznaczali, że granice powinny przebiegać środkiem jezdni – tak, by chodniki, czy pasy zieleni izolacyjnej były położone we właściwej dzielnicy. Wyznaczenie granicy po jednej ze stron obliguje władze dzielnicowe do zarządzania obszarem, który de facto nie służy mieszkańcom danej dzielnicy.

Południowa granica dzielnicy IX wyznaczona została wzdłuż ulic Zawilej i Jugowickiej, a następnie wzdłuż linii kolejowej i rzeki Wilgi, na wysokości ul. Ciechocińskiej odbijając w kierunku wschodnim aż do rejonu węzła autostradowej Kraków Łagiewniki. Analiza południowej granicy wskazuje na rozbieżność jej przebiegu z granicami gmin katastralnych, obwodów szkolnych oraz granicami parafii. Południowa granica oddziela historyczne obszary gmin katastralnych Borku Fałęckiego oraz Jugowic. Obszar Klinów, szczególnie w części wschodniej położony był w granicach parafii Matki Bożej Zwycięskiej (ul. Zakopiańska), a wydzielony został w 2001 r. Niemal cały obszar Klinów (w całości Klinów Borkowskich) oraz Jugowice należą do okręgu szkoły podstawowej przy ul. Doktora Judyma. Jeśli chodzi o powiązania funkcjonalno- przestrzenne to ulice Zawila i Jugowicka nie stanowią dużej bariery, a analiza powiązań transportowych wskazuje na ciążenia w kierunku dzielnicy IX – gdzie funkcjonuje węzeł transportowy obejmujący pętle tramwajową i autobusową Borek Fałęcki oraz kompleks handlowo-usługowy.

Dzielnica X

Dzielnica X graniczy od zachodu z dzielnicą VIII Dębniaki, od północny z dzielnicą IX Łagiewniki-Borek Fałęcki (w części zachodniej) i XI Podgórze Duchackie (w części wschodniej). Wschodnia i południowa granica dzielnicy jest tożsama z granicą Krakowa. Wcześniej przeprowadzono analizę przebiegu granic zachodniej i północno-zachodniej. Na uwagę zasługuje jeszcze granica północno-wschodnia. Na początku należy zauważyć, że poprowadzona została ona wzdłuż linii autostrady A4 będącej największą barierą przestrzenną w tej części miasta. Mimo, przecina ona granice istniejących parafii oraz okręgów szkolnych, a co za tym idzie koliduje z wytworzonymi powiązaniem pomiędzy północną a południową stroną autostrady, jej wyznaczenie zostało uwarunkowane determinującym oddziaływaniem barierowym autostrady.

Syntetyczna ocena przebiegu granic w relacji do kryteriów spójności społecznej i funkcjonalno-przestrzennej.

Podsumowaniem analizy prowadzonej w niniejszym rozdziale jest syntetyczna mapa (zał. 8) wyrażająca w sposób ilościowy zgodność przebiegu granic dzielnic z wyróżnionymi w Etapie I ekspertyzy kryteriami spójności społecznej i funkcjonalno-przestrzennej, z uwzględnieniem ich rangi (wag). Wyrażono tę zgodność w skali 0-1, gdzie 0 oznacza brak zgodności, a 1 zgodność doskonałą. Dla większej czytelności zaprezentowano wynik analiz w podziale na 5 klas dla każdej z dzielnic (tab. 7). Ocena przebiegu granic była wykonywana z założeniem pewnej generalizacji (buforu przestrzennego), a nie dokładnego (geodezyjnego) nakładania się przebiegu granic poszczególnych rejonów. Uznano bowiem, że niewielka rozbieżność z dokładnym przebiegiem poszczególnych granic analizowanych rejonów, nie jest desygnowana niezgodności z przyjętymi kryteriami.

Tabela 7. Ocena zgodności przebiegu granic kryteriami podziału miasta Krakowa na dzielnice w % długości granic międzydzielnicowych

Zgodność przebiegu granic (0-brak; 1 zupełna)	VIII Dębniki	IX Łagiewniki-Borek Fałęcki	X Swoszowice
0,81-1,00	67,0	49,5	9,7
0,61-0,80	11,7	11,8	40,6
0,41-0,60	13,3	15,8	25,1
0,21-0,40	5,8	4,8	5,3
0-0,20	2,1	18,0	19,3
Ogółem	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne

Badanie pokazało, że największą zgodnością z kryteriami charakteryzują się granice międzydzielnicowe w przypadku dzielnicy VIII (aż 79% w dwóch najwyższych klasach). Stopień zgodności jest wyraźnie niższy w przypadku dzielnic X i IX, gdzie odpowiednio 25% i 23% długości granic wewnątrzmięjskich wykazuje słabą, lub brak zgodności z wyróżnionymi kryteriami (tab. 7). Najsłabiej do kryteriów podziału nawiązuje odcinek granicy między dzielnicami IX a X na odcinku od ulic Zawilej i Jugowickiej do rejonu węzła autostradowego Kraków Łagiewniki. Inne obszary problemowe z punktu widzenia zgodności z kryterium spójności społecznej lub przestrzenno-funkcjonalnej dotyczą krótkich odcinków granicy w rejonie osiedla Kliny Zacisze oraz ul. Strąkowej. Uderzająca jest zbieżność tych obiektywnych wyników z ujawnionymi w czasie spotkań z mieszkańcami subiektywnymi odczuciami i konfliktami przestrzennymi.

6. Warianty podziału dzielnic Krakowa

Na podstawie przeprowadzonych analiz spójności terytorialnej, strukturalnej, a także społecznej w południowej części Krakowa zaproponowano trzy zasadnicze warianty przebiegu granic pomiędzy dzielnicami VIII, IX i X. Przy wyborze poniższych wariantów przeanalizowano kryteria: obszarowe, demograficzne, jedności strukturalnej, społeczno-kulturowe, podstawowe ciężenia do instytucji gospodarczych, obiektów infrastruktury społecznej, mobilność mieszkańców, a także istniejące więzi między mieszkańcami oraz budowanie tożsamości społecznej dzielnicy. Istotnym materiałem do analiz były również wyniki 6 spotkań przeprowadzonych z mieszkańcami dzielnic VIII, IX oraz X we wrześniu 2017 r. Podczas przeprowadzonych spotkań mieszkańcy wyrażali swoje opinie dotyczące dotychczasowego funkcjonowania dzielnic w istniejących granicach. Pozwoliło to zespołowi autorskiemu na zorientowaniu się jakie jest zainteresowanie sprawami przebiegu granic dzielnic w poszczególnych jednostkach pomocniczych oraz umożliwiło zdiagnozowanie najistotniejszych problemów w tym zakresie w dzielnicach VIII, IX i X. Podczas spotkań mieszkańcy wskazywali na istniejące więzi społeczne, historyczne, poczucie tożsamości z dzielnicą, zwracali uwagę na lokalne centra dzielnicowe i istotne uwarunkowania przestrzenne, mówili o instytucjach społecznych działających w dzielnicach, wskazywali na bariery infrastrukturalne, wyrażali swoje opinie związane z dysfunkcyjnością dzielnic dotyczące m.in. podziału środków finansowych. Materiał ze spotkań został opisany w notatkach będących podsumowaniem Etapu II³⁴, zasadnicze wnioski zostały przedstawione również w tabeli 8. Spotkania z mieszkańcami stanowiły istotny materiał do analiz w zakresie wyznaczenia analizowanych wariantów. Z racji tego, że kryterium zgody społecznej co do zasadności kształtowania się granic jest jednym z głównych zasad wydzielania i delimitacji zasięgów przestrzennych jednostek pomocniczych. Ponadto przy wyznaczaniu wariantów kierowano się nie tylko sytuacją obecną, ale przeanalizowano również kierunki rozwoju poszczególnych dzielnic w perspektywie do 2030 r.

³⁴ Notatki wraz ze stenogramami ze spotkań przekazane do UM Krakowa – wrzesień i październik 2017 r.

Wyznaczenie jednostek pomocniczych w mieście wpływa na kształtowanie się obecnej i przyszłej struktury funkcjonalno-przestrzennej Krakowa, więzi społeczne oraz dynamikę rozwojową miasta. W związku z powyższym zasadne wydaje się prześledzenie kilku wariantów proponowanych zmian, tak, aby władze lokalne w zależności od przyjętej polityki kreowania rozwoju miasta wybrały opcje najkorzystniejszą z punktu widzenia rozwoju społeczno-przestrzennego południowej części Krakowa. Należy zdecydowanie podkreślić, że przyjęcie któregośkolwiek z przedstawionych niżej wariantów zmiany granic dzielnic, powinno mieć miejsce wyłącznie w sytuacji, gdy uzyska on akceptację większości mieszkańców obszaru zmieniającego przynależność dzielnicową.

W **wariancie I** założono utrzymanie istniejących granic dzielnic. Zachowanie stanu istniejącego jest wprawdzie zgodne z kryterium stabilizacji podziału (Elżanowski, 1982), zidentyfikowano jednak szereg problemów wiążących się z utrzymaniem status quo. Utrwalenie istniejącego podziału dzielnic prowadzi do utrzymania istotnych dysproporcji w zakresie powierzchni oraz potencjału demograficznego dzielnic, co należy uznać generalnie jako zjawisko niekorzystne. Jak wynika z analiz przeprowadzonych w rozdz. 1. największy przyrost demograficzny charakteryzuje dzielnice VIII i X, co przy zachowaniu obecnego kształtu granic spowoduje pogłębianie się istniejących różnic w stosunku do dzielnicy IX. Ponadto podczas spotkań z mieszkańcami³⁵ zaobserwowano istotny konflikt pomiędzy częścią mieszkańców mniejszych jednostek strukturalnych budujących dzielnicę X (Swoszowice), a Radnymi reprezentującymi mieszkańców zachodniej części dzielnicy. Wypowiedzi licznych mieszkańców dzielnicy X, biorących udział w spotkaniach zorganizowanych we wrześniu przez Urząd Miasta, wskazują na silne poczucie marginalizacji w ramach obecnie funkcjonującej dzielnicy, co wydaje się istotnym źródłem konfliktu. Inicjatorami propozycji podziału są przedstawiciele osiedli zlokalizowanych w południowo-wschodniej części Swoszowic wskazujący na różne potrzeby mieszkańców dzielnicy (tj. osiedli podmiejskich oraz osiedli wielorodzinnych zlokalizowanych na Klinach). Z drugiej strony Radni dzielnicy X podjęli uchwałę dotyczącą utrzymania

³⁵ Notatka po spotkaniu w dzielnicy X z dnia 13.09.2017 r., przekazane do Urzędu Miasta Krakowa

stanu istniejącego³⁶. Biorąc pod uwagę prognozę demograficzną, istniejący układ ciążen do instytucji społecznych (szkół oraz parafii), a także perspektywy kształtowania się układu funkcjonalno-przestrzennego dzielnic należy zwrócić uwagę, że utrzymanie stanu istniejącego może w przyszłości nasilić istniejący konflikt mieszkańców dzielnicy X, jeśli nie zostaną podjęte próby mediacji ze strony władz miasta.

Wariant II przewiduje włączenie Klinów i Jugowic do dzielnicy IX Łagiewniki-Borek Fałęcki. W wariantcie II zaproponowano przyłączenie całości Klinów do dzielnicy IX, przy poprowadzeniu południowej granicy między dzielnicą IX a X wzdłuż wykształconego - bardzo silnego układu barierowego w postaci autostrady A4. Taki przebieg granicy umożliwi utrzymanie zwartości przestrzennej obszaru dzielnic IX i X, z możliwością wykształcenia się subcentrów dzielnicowych po jednej i drugiej stronie A4. Analiza przebiegu okręgów szkolnych oraz parafii rzymskokatolickich wskazuje, że w wariantcie II nowy przebieg granicy nie spowoduje naruszenia kryterium spójności społecznej. Analiza funkcjonalna wskazuje na ciążenia osiedla Kliny Zacisze w kierunku północnym, częściowo zachodnim, przy mniejszych powiązaniach funkcjonalnych z terenami położonymi na południe od drogi A4. Wobec tego w przypadku zastosowania wariantu II istniejące ciążenia komunikacyjne i społeczne powinny zostać zachowane.

Przy założeniu, że zidentyfikowane przemiany w sferze funkcjonalno-przestrzennej będą się utrzymywać jednostka urbanistyczna Kliny przekształci się z obszaru strefy przedmiejskiej w strefę o zabudowie wielorodzinnej, wobec tego przesunięcie granicy dzielnicy IX w kierunku południowym umożliwi utrzymanie większej jednorodności strukturalnej dzielnic IX oraz X. Jak zaznaczono w rozdz. 1 spośród analizowanych dzielnic Łagiewniki-Borek Fałęcki podlegają najintensywniej procesom starzenia się mieszkańców i włączenie młodszych demograficznie obszarów Klinów doprowadzi do wyrównania potencjału ludnościowego dzielnicy IX. Dzielnica X zmniejszyłaby znacznie liczbę mieszkańców w tym wariantcie, jednak ubytek ludności związany z przesunięciem granicy będzie w przyszłości kompensowany przez migracje o charakterze suburbanizacyjnym na teren dzielnicy X (tab. 8).

³⁶ UCHWAŁA Nr XXXVI/295/2017 Rady Dzielnicy X Swoszowice z dnia 28 września 2017 r. w sprawie niedzielenia obszaru Dzielnicy X,
<https://www.bip.krakow.pl/zalaczniki/dokumenty/n/190882/karta>

Ewentualne wdrożenie wariantu drugiego musi zostać poprzedzone reprezentatywnym badaniem opinii mieszkańców Klinów oraz Jugowic. W przypadku braku akceptacji przez większość mieszkańców Jugowic wprowadzenia wariantu II, istnieje możliwość realizacji podwariantu polegającego na włączeniu Klinów do dzielnicy IX, przy pozostawieniu Jugowic w dzielnicy X. Granica przebiegałaby wówczas ulicą Zakopiańską.

Tabela 8. Podsumowanie argumentów dotyczących poszczególnych wariantów podziału dzielnic Krakowa

Wariant I – zachowanie status quo	
za	przeciw
– trwałość granic może sprzyjać rozwijaniu i umacnianiu więzi społecznych w obrębie istniejących dzielnic, – w obrębie miasta istnieje kilka dużych dzielnic cechujących się brakiem wewnętrznej jednorodności pod względem cech społecznych i typów zabudowy, gdzie nie występują konflikty wewnętrzne, – istnieje wola utrzymania obecnych granic wyrażona uchwałami rad dzielnic.	– brak zgodności niektórych granic z kryteriami spójności społecznej i powiązań węzłowych (komunikacyjnych), – utrzymanie, a nawet pogłębienie, dysproporcji w wielkości dzielnic w wyniku zachodzących procesów demograficznych i rozwoju mieszkalnictwa, – prawdopodobne utrzymywanie się konfliktu w obrębie dzielnicy X.
Wariant II – włączenie Klinów i Jugowic do Dzielnicy IX Borek Fałęcki	
za	przeciw
– złagodzenie konfliktów społecznych powstałych w związku z korektą granic dzielnic z 2014 r., – nawiązanie do uwarunkowań historycznych, – nawiązanie do powiązań społecznych, – rozładowanie eskalującego konfliktu w ramach dzielnicy X - odpowiedź na oczekiwania dużej części aktywnych mieszkańców Dzielnicy X (spoza Klinów), – odpowiedź na oczekiwania mieszkańców Dzielnicy IX (argumenty dotyczące możliwości przyszłego rozwoju Dzielnicy IX i jej wzmocnienia), – silnie akcentowana przez część mieszkańców dzielnicy odmienność potrzeb i problemów mieszkańców osiedli wielorodzinnych Klinów oraz mieszkańców pozostałych części dzielnicy X.	– słabość finansowa Dzielnicy X w przypadku ewentualnej realizacji wariantu II odłączenia Klinów od Dzielnicy X, – sprzeciw większości Rady Dzielnicy X dotyczący podziału Dzielnicy X, – przerwanie powiązań deklarowanych przynajmniej przez część mieszkańców Klinów z pozostałymi częściami dzielnicy X, – prawdopodobne pojawienie się wątpliwości co do zasadności pozostawiania Opatkowic w dzielnicy X.
Wariant III – połączenie Dzielnicy IX z Dzielnicą X	
za	przeciw
– likwidacja konfliktów powstałych w związku z korektą granic dzielnic z 2014 r., – nawiązanie do uwarunkowań historycznych w rejonie Borku Fałęckiego, – przyjęcie uchwały Rady Dzielnicy X akceptującej taki wariant.	– niezgodność z oczekiwaniami mieszkańców Dzielnicy IX i X – zwiększenie istniejącego braku spójności społecznej (obserwowanego szczególnie w ramach istniejącej dzielnicy X) – pogłębienie się problemu nierówności zaspokajania potrzeb osiedli wielorodzinnych vs. Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna, co w perspektywie może prowadzić do jeszcze szerszej eskalacji konfliktów, – możliwe pojawienie się trudności związane z zarządzaniem dużym obszarem , – zmiana utrwalonej od 1991 r. struktury podziału miasta Krakowa na XVIII dzielnic

Modyfikacje istniejących granic – rejon szkoły przy ul. Strąkowej (granica między Dzielnicą IX a Dzielnicą VIII)	
za	przeciw
– załagodzenie frustracji (a tym samym załagodzenie potencjalnego konfliktu) mieszkańców Dzielnic IX związanej z korektą granic dzielnic z 2014 r., mieszkańcy dzielnicy IX podkreślali, że byli głównymi inicjatorami powstania szkoły przy ul. Strąkowej, rejon szkoły miał obsługiwać głównie dzielnicę IX, – pozytywna odpowiedź na postulaty mieszkańców Dzielnic IX	– w świetle dostępnych informacji” większość uczniów to mieszkańcy dzielnicy VIII, – powiązania społeczne (parafia), kulturowe (dom kultury) i komunikacyjne mieszkańców rejonu szkoły na zachodnim brzegu Wilgi z dzielnicą VIII, czego konsekwencją może być brak akceptacji włączenia do dzielnicy IX.

Źródło: opracowanie własne.

Wariant III jest rozpatrywany ponieważ pojawił się jako propozycja podczas spotkań z mieszkańcami dzielnic. Było to rozwiązanie postulowane przez przedstawicieli Rady Dzielnicy X, w związku z podjętą uchwałą o w sprawie niedzielenia obszaru Dzielnicy X i połączenia Dzielnicy X z Dzielnicą IX od nowej kadencji samorządowej. Po połączeniu dwóch dzielnic IX i X nowa jednostka przekraczałaby powierzchnię 3 098 ha i posiadałaby powyżej 41 tys. mieszkańców (byłaby to 3. pod względem powierzchni i 7. pod względem liczby ludności jednostka pomocnicza Krakowa). Przy zastosowaniu wariantu III należy zwrócić uwagę na zdecydowane zróżnicowanie przestrzenne subcentrów dzielnicowych. Po połączeniu dzielnic IX i X nowa jednostka pomocnicza stanowiłaby dużą, heterogeniczną dzielnicę składającą się z jednostek urbanistycznych o różnym charakterze m.in.: 1) zdecydowanie usługowym (np. Łagiewniki nastawione na rozwój usług wyższego rzędu), 2) mieszkaniowym wielorodzinnym z dominacją zabudowy blokowej (np. Kliny), 3) mieszkaniowym jednorodzinnym – z dominacją zabudowy niskiej, o charakterze podmiejskim (np. Rajska, Soboniowice). Przy tak silnym zróżnicowaniu nie została by zachowana zwartość przestrzenna jednostki. Wprawdzie w Krakowie funkcjonują dzielnice o dużym zróżnicowaniu przestrzennym oraz społecznym, jednak w wyniku zaistniałego konfliktu połączenie dzielnicy IX z X może generować trudności związane z zarządzaniem dzielnicą i pogłębienie się problemu nierówności zaspokajania potrzeb osiedli wielorodzinnych i osiedli domków jednorodzinnych. Połączenie dzielnicy IX z X spowodowałoby zmianę utrwalonej od 1991 r. struktury podziału miasta Krakowa na XVIII dzielnic.

Modyfikacje istniejących granic – rejon szkoły przy ul. Strąkowej

Podczas spotkań z mieszkańcami dzielnicy IX, wyraźnie podnoszony był problem przesunięcia granicy między dzielnicą IX a VIII. Postulowano włączenie szkoły zlokalizowanej przy ul. Strąkowej do dzielnicy IX. Przed korektą granic dzielnic w 2014 r. szkoła podstawowa przy ul. Strąkowej leżała bowiem w dzielnicy IX, tak jak zdecydowana większość obszaru okręgu szkolnego. Po zmianach z 2014 r., mimo braku zmian granic okręgu szkolnego, sam budynek szkoły oraz kilka budynków w okolicy znajduje się w dzielnicy VIII. Mieszkańcy dzielnicy IX podkreślali również długoletnie starania mieszkańców dzielnicy IX o wybudowanie szkoły przy ul. Strąkowej, która obsługiwałaby rejon osiedla Cegielniana. Jak wspomniano wcześniej autorzy niniejszego opracowania nie dysponują oficjalnymi danymi na temat miejsca zamieszkania uczniów w szkołach, dlatego też nie jest możliwe precyzyjne wskazanie, czy zgodnie z kryterium więzi społecznych, obszar powinien być położony w dzielnicy VIII czy IX. Natomiast w przypadku modyfikacji istniejącej granicy proponowany przebieg granicy wyznaczono wzdłuż linii planowanej ulicy 8 Pułku Ułanów. Nie budzi wątpliwości, że z punktu widzenia spójności przestrzennej cały omawiany odcinek granicy powinien uwzględniać bariery w przestrzeni i powinien przebiegać konsekwentnie albo wzdłuż naturalnej bariery przyrodniczej (tj. rzeki Wilgi), albo wzdłuż bariery urbanistycznej (tj. zgodnie z przebiegiem ul. 8 Pułku Ułanów).

W tabeli 9 zaprezentowano obliczoną powierzchnię dzielnic oraz liczbę ludności według stanu na koniec 2016 r. dla wariantów I-III, a ponadto w wariantcie modyfikacji granicy przy ul. Strąkowej.

Tabela 9. Przewidywana powierzchnia dzielnic i szacunkowa liczba ludności w przypadku zmiany przebiegu granic

Numer dzielnicy	Powierzchnia [km ²]	Liczba ludności* [w tys. os]
Wariant I – zachowanie status quo		
VIII	46,16	59,4
IX	5,41	15,1
X	25,57	26,0
Wariant II – włączenie Klinów i Jugowic do Dzielnicy IX Borek Fałęcki		
VIII	46,16	59,4
IX	10,18	26,6
X	20,80	14,5
Wariant III – połączenie Dzielnicy IX z Dzielnicą X		
VIII	46,16	59,4
IX i X	30,98	41,1
Modyfikacje istniejących granic – rejon szkoły przy ul. Strąkowej przy zachowaniu wariantu I		
VIII	45,96	58,1
IX	5,61	16,4
X	25,57	26,0

* scenariusz obliczony według stanu liczby ludności zamieszkałej na pobyt stały (na dzień 31.12 2016 r.)

Źródło: opracowanie własne.

7. Wnioski i rekomendacje

Efektem prowadzonych badań jest opracowana ekspertyza naukowa dotycząca oceny przebiegu ustalonych granic jednostek pomocniczych Miasta Krakowa w kontekście wymogu wyodrębnienia obszaru dzielnicy ze względu na układ przestrzenny, lokalne tradycje oraz więzi społeczne i gospodarcze oraz ocenę zasadności ukształtowania granic.

Niniejsza część pracy zawiera główne wnioski, które zbierają zidentyfikowane w badaniu zjawiska i procesy oraz wynikające z nich rekomendacje dla Rady Miasta Krakowa.

Należy przede wszystkim podkreślić uwarunkowania strukturalne wynikające z „krakowskiego modelu” podziału na jednostki pomocnicze. Model ten jest unikalny na tle innych wielkich miast w Polsce, o czym decydują następujące trzy cechy:

1. Największa średnia powierzchnia dzielnicy i liczba mieszkańców (odpowiednio 18 km² i 42 tys. osób, czyli ponad dwukrotnie więcej niż w innych wielkich miastach Polski)
2. Szersze niż w innych miastach kompetencje i budżet jednostki pomocniczej, która w Krakowie obok funkcji aktywizujących i opiniotwórczych, wypełnia część zadań administracji publicznej.
3. Trwałość podziału pomocniczego na 18 dzielnic wprowadzonego w 1991 r. (nie ma innego niż Kraków wielkiego miasta w Polsce, gdzie liczba dzielnic w ostatnim ćwierćwieczu nie uległaby zmianie).

Model ten posiada swoje istotne zalety, natomiast generuje on także pewne napięcia i problemy.

W zakresie pierwszej z wyżej wymienionych cech pojawia się napięcie między przyjętymi w statucie miasta Krakowa kryteriami podziału na dzielnice (wg art. §72 SMK. dzielnicę wyodrębnia się ze względu na układ przestrzenny, lokalne tradycje oraz więzi społeczne i gospodarcze), a faktyczną strukturą terytorialną tych dzielnic. Chodzi o to, że przyjęta wielkość dzielnic implikuje to, że są one z natury heterogeniczne pod względem przestrzennym, funkcjonalnym i społecznym. Skrajnym przykładem jest dzielnica XIII (Podgórze), która rozciąga się na obszarze 5 jednostek funkcjonalno-przestrzennych (od strefy śródmieścia po podmiejską), niewiele mniej

są zróżnicowane dzielnice XVIII (Nowa Huta) i VIII (Dębniki). W tej ostatniej dzielnicy zidentyfikowano aż 9 realnych struktur przestrzennych, które wyodrębniają się ze względu na układ przestrzenny, lokalne tradycje oraz więzi społeczne i gospodarcze. Sytuacja, gdy realne zróżnicowania nakładają się na odmienne potrzeby i interesy poszczególnych części składowych dzielnic może zaowocować sytuacją obiektywnego lub subiektywnego konfliktu.

Stabilność podziału jest bez wątpienia wartością z punktu kreowania identyfikacji mieszkańców z dzielnicą i wzmacniania jej spójności społecznej. Tezy tej dowodzą w Krakowie m.in. wyniki badań „Diagnoza Krakowskich Dzielnic 2016 (Chrzanowski, Strzebońska, 2016)”. Przestrzeń miejska jest jednak strukturą dynamiczną a przemiany funkcjonalno-przestrzenne jakie zaszły w Krakowie od 1991 r. istotnie zmieniły cechy wewnętrzne analizowanych dzielnic, jak też wpłynęły na związki z innymi częściami miasta. Były one równocześnie jednym z głównych czynników, które doprowadziły do zakwestionowania istniejących granic dzielnic wyznaczonych w 1991 r.

Południowe dzielnice Krakowa (VIII, IX, X) należały do tych obszarów w mieście, gdzie przemiany funkcjonalno-przestrzenne były szczególnie intensywne. Miał miejsce intensywny rozwój przestrzenny strefy wielkich osiedli mieszkaniowych na terenie dzielnic VIII i IX, który doprowadził do wykształcenia się rozległej, ciągłej strefy tego typu zabudowy, która rozciąga się od Bieżanowa Nowego po Skotniki. Poszerzeniu uległy również strefy podmiejska i przedmiejska. Procesy te zmieniły cechy wewnętrzne analizowanych dzielnic, jak też wpłynęły na związki z innymi częściami miasta.

Dlatego też formowanie opinii i ustaleń dotyczących istniejącego, a przede wszystkim postulowanego podziału administracyjnego dzielnic Krakowa i kształtowania ich granic nie może być oderwane od pogłębionej analizy dynamicznych przemian w sferze przestrzennej, funkcjonalnej i społecznej. Należy tu uwzględnić następujące procesy:

1. Prognozowany dalszy znaczący rozwój budownictwa wielorodzinnego jak i jednorodzinnego na obszarze dzielnic VIII i X. Doprowadzi on m.in. do przekształcenia jednostki urbanistycznej Kliny z obszaru strefy przedmiejskiej

w strefę o zabudowie wielorodzinnej (wielkich osiedli mieszkaniowych) oraz rozwoju strefy przedmiejskiej, do której zostaną włączone jednostki urbanistyczne Sidzina oraz Olszyny. W perspektywie najbliższych 10-15 lat dojdzie do dalszego wzrostu złożoności i znaczącego przekształcenia struktury przestrzennej dzielnicy VIII i X, które składać się będą z czterech stref tj. obrzeża centrum, wielkich osiedli mieszkaniowych, przedmiejskiej i podmiejskiej. Zwiększy się przemieszanie funkcjonalne urbanistyczne i społeczne, a to wraz z rozrastaniem się przestrzennym zabudowy będzie prowadzić do zacieśniania się w wielu obszarach świadomości i więzi terytorialnych. Stosunkowo mało zróżnicowaną funkcjonalno-przestrzenią pozostanie dzielnica IX objęta strefą wielkich osiedli mieszkaniowych wraz z dużym kompleksem usług handlu wielkopowierzchniowego.

2. Perspektywy rozwoju demograficznego analizowanych dzielnic. Liczba ludności znacznie powiększy się – głównie w wyniku migracji ludności spoza Krakowa – w dzielnicy VIII Dębni. Migracje będą zasadniczo pobudzać wzrost ludnościowy również w dzielnicy X - Swoszowice, z tym, że o wysokiej dynamice tego przyrostu w tej dzielnicy będą decydować migracje o charakterze suburbanizacyjnym, a więc te dokonujące się w obrębie Krakowa. Natomiast znacznie słabsze będzie oddziaływanie migracji na ogólny przyrost liczby ludności w dzielnicy IX Łagiewniki-Borek Fałęcki, co – wraz z dynamiką ruchu naturalnego – może oznaczać w przyszłości stagnację, a nawet depopulację ludnościową tej dzielnicy.

3. Kształtowanie się wzajemnych powiązań funkcjonalnych między analizowanymi dzielnicami. Aktualnie, ciążenia te są znaczne dla par układów dzielnic VIII i IX oraz dzielnic IX i X. Ukształtowana w ostatniej dekadzie zlewnia migracyjna, którą tworzy dzielnica VIII będzie się umacniać, na skutek oddziaływania Kampusu UJ, Parku Technologicznego i centrów outsourcingowych zlokalizowanych w dzielnicy VIII Dębni. Wytworzony duży obszar zlewni migracyjnej obejmujący kilka krakowskich dzielnic będzie w istotny sposób wzmacniał presję urbanizacyjną i kształtowało przemieszczenia mieszkańców Krakowa.

W świetle powyższych ustaleń należy zaakcentować fakt, że kształtowanie granic dzielnicowych nie może być jedynie reakcją na zaistniałe już procesy (i konflikty), lecz musi być prospektywne, antycypując procesy przemian funkcjonalno-przestrzennych oraz powiązane z tym przemiany demograficzne, które zaistnieją w perspektywie co najmniej średnioterminowej. Procesy te dają bowiem silne podstawy do formowania opinii i ustaleń co do obecnego, a przede wszystkim prognozowanego podziału administracyjnego południowych dzielnic Krakowa.

Procesy te będą prowadziły bowiem do odmiennych trajektorii rozwojowych analizowanych dzielnic: dalszego dynamicznego wzrostu mieszkańców w dzielnicy VIII, wzrostu w dzielnicy X i (najprawdopodobniej) stagnacji w dzielnicy IX. To będzie wzmacniało i tak już duże dysproporcje między tymi obszarami, co należy uznać za mało korzystne z punktu kształtowania obecnej i przyszłej struktury funkcjonalno-przestrzennej Krakowa, kształtowania się więzi społecznych oraz kreowania dynamiki rozwojowej miasta, a w tym jego dzielnic.

Badanie przebiegu granic dzielnic VIII, IX i X dowiodło, że na większej długości nawiązuje on do kryteriów spójności społecznej i funkcjonalno-przestrzennej. Najmniejszą zgodnością z ww. kryteriami wykazuje odcinek granicy między dzielnicami IX a X na odcinku od ulic Zawilej i Jugowickiej do rejonu węzła autostradowej Kraków Łagiewniki. Inne obszary problemowe z punktu widzenia zgodności z kryterium spójności społecznej lub przestrzenno-funkcjonalnej dotyczą krótkich odcinków granicy w rejonie osiedla Kliny Zacisze oraz ul. Strąkowej.

Autorzy, na podstawie przeprowadzonych analiz spójności terytorialnej, strukturalnej, a także społecznej zaproponowali trzy zasadnicze warianty przebiegu granic pomiędzy dzielnicami VIII, IX i X: zachowanie *status quo*; włączenie Klinów i Jugowic do dzielnicy IX Łagiewniki-Borek Fałęcki oraz połączenie dzielnicy IX i X. Zachodzące dynamiczne przemiany demograficzne oraz przestrzenne we wschodniej części dzielnicy VIII oraz północno zachodniej części dzielnicy X wymagają poddania pod namysł dodatkowy scenariusz, tj. wydzielenia na tym obszarze nowej jednostki pomocniczej Krakowa jako XIX dzielnicy, z części obszaru dzisiejszych dziel-

nic VIII i X³⁷. Istotną przesłanką przemawiającą za wydzieleniem dodatkowej jednostki pomocniczej byłyby realizacja osiedli wielorodzinnych w ramach programu Mieszkanie Plus³⁸ w tej części Krakowa.

REKOMENDACJE

1. Zmiana granic jednostek pomocniczych, np. przyjęcie któregośkolwiek z przedstawionych wcześniej wariantów (poza wariantem I) lub modyfikacja granicy dzielnic VIII i IX w rejonie szkoły przy ul. Strąkowej, powinno zostać poprzedzone reprezentatywnym badaniem opinii mieszkańców przeprowadzonym przez niezależny podmiot na zlecenie UMK. Badanie powinno mieć charakter masowego badania ankietowego skierowanego do ogółu dorosłych mieszkańców, a nie spotkań konsultacyjnych. Warunkiem koniecznym zmiany granic powinna być jej akceptacja przez większość mieszkańców obszaru zmieniającego przynależność do jednostki pomocniczej.
2. Należy wprowadzić w kryteriach podziału miasta na jednostki pomocnicze (art. 72 SMK) zapis o zapewnieniu/uwzględnieniu możliwości rozwojowych danej dzielnicy celem dążenia do niwelowania dysproporcji obszarowych i ludnościowych pomiędzy poszczególnymi dzielnicami.
3. Zapisane w art. 72 Statutu miasta Krakowa kryteria podziału na dzielnice należy interpretować w ten sposób, że granice dzielnic nie powinny zaburzać lub utrudniać wykształcenia się wyodrębniających się układów terytorialnych ze względu na układ przestrzenny, lokalne tradycje oraz więzi społeczne i gospodarcze. Oznacza to przyjęcie zasady zgodności z podstawowymi jednostkami kształtującymi terytorialne więzi społeczne (przede wszystkim okręgi szkolne oraz parafie) oraz niepodzielności lokalnych układów węzłowych, które w dużej mierze nawiązują do historycznych układów jednostek katastralnych oraz jednostek urbani-

³⁷ Wariant ten jest możliwy do szczegółowego ustalenia przy kompleksowym rozpatrywaniu delimitacji dzielnic uwzględniającej całe terytorium Krakowa

³⁸ Obecnie UM Krakowa nie posiada szczegółowych założeń inwestycji (pismo UMK, Wydział Rozwoju Miasta z dnia 16.10.2017 r. nr WR-01.0110.1.43), która mogłaby być realizowana w rejonie Klinów (zob. doniesienia prasowe wariant do rozważenia w sytuacji potwierdzenia planów budowy w ramach programu Mieszkanie Plus nowego, dużego osiedla mieszkaniowego (zgodnie z doniesieniami prasowymi z września i października 2017 r. - źródło: np. http://biznes.lovekrakow.pl/aktualnosci/mieszkanie-plus-w-krakowie-gigantyczne-osiedle-dla-35-tysiecy-osob_22290.html) wobec tego wariant III nie został przedstawiony w formie graficznej.

stycznych (141 jednostek) ustalonych dla celów planistyczno-spisowych w latach 60 XX wieku .

4. Należy dążyć do wzmacniania lokalnych subcentrów dzielnicowych o charakterze wielofunkcyjnych przestrzeni miejskich, a w przypadku ich braku do kreowania takowych poprzez system planowania przestrzennego oraz lokalizacji instytucji publicznych i tworzenia przestrzeni publicznych. Tworzenie przestrzeni publicznych w dzielnicach może przyczynić się do podniesienia potencjału społecznego i wzmacnianie więzi społecznych na poziomie dzielnicowym. Przestrzenie publiczne mogą być tworzone zarówno w skali dzielnicowej, jak i w mikro skali: osiedla czy sąsiedztwa. Tworzenie miejsc wspólnych dla mieszkańców w skali mikro (jak np. inicjatywy podejmowane w celu tworzenia ogrodów sąsiedzkich, czy parków kieszonkowych) są ważnym czynnikiem integrującym mieszkańców i budującym więzi społeczne, co może być szczególnie istotne w obszarach, w których poziom identyfikacji z dzielnicą jest niski.
5. Należy dążyć do takiego kształtowania okręgów wyborczych do Rad Dzielnic, aby zapewnić możliwie równą reprezentację mieszkańców każdego z osiedli (części dzielnicy) wyodrębniającego się ze względu na kryterium społeczne i przestrzenno-funkcjonalne.

8. Literatura

- Atlas Miasta Krakowa*, 1988, Uniwersytet Jagielloński, Instytut Geografii, UMK Wydział geodezji i Gospodarki Gruntami, PPWK, Warszawa-Wrocław.
- Atlas otoczenia Kampusu 600-lecia Odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 2007, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków
- Chrzanowski M.A., Strzebońska A., 2016, *Diagnoza Krakowskich Dzielnic 2016*. Potencjał i wyzwania rozwojowe opracowanie dla Kancelarii Rady Miasta i Dzielnic Krakowa, Centrum Ewaluacji i Analiz Polityk Publicznych UJ.
- Elżanowski M., 1982, *Przesłanki reform podziału terytorialnego*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Górka A., 2010, *Interakcje społeczno-przestrzenne w przestrzeni publicznej wybranych obszarów Krakowa*, Praca Magisterska w Zakładzie Rozwoju Regionalnego nr. 467.
- Kraków w liczbach 2016, 2017*, Urząd Miasta Krakowa, Wydział Rozwoju Miasta, Kraków.
- Lynch K., 2011, *Obraz miasta*, Wydawnictwo Archivolta, Kraków.
- Mironowicz I. (red.), 2016, *Analiza Funkcjonalna Osiedli Wrocławia*, Fundacja Dom Pokoju, Wrocław.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa (Uchwała Nr XII/87/03 z dnia 16 kwietnia 2003 r. zmieniona uchwałą Nr XCIII/1256/10 z dnia 3 marca 2010 r. zmieniona uchwałą Nr CXII/1700/14 z dnia 9 lipca 2014 r.)
- Zborowski A., 2005, *Przemiany struktury społeczno-przestrzennej regionu miejskiego w okresie realnego socjalizmu i transformacji ustrojowej (na przykładzie Krakowa)*, IGiGP UJ, Kraków.
- Zborowski A., 2009, *Prognoza demograficzna dla Krakowa w ramach prac do zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Krakowa*.
- Zborowski A., 2009, *Społeczno-demograficzne przemiany przestrzeni miejskiej Krakowa na przełomie XX i XXI wieku*, XXII Konwersatorium wiedzy o mieście, Łódź.

9. Spis tabel

Tabela 1. Zmiany liczby mieszkańców i powierzchni obszaru dzielnic południowych wynikłe z wprowadzenia statutów dzielnic w Krakowie w 2014 r.	5
Tabela 2. Mobilność mieszkańców Krakowa w 2016 r. w % mieszkańców	9
Tabela 3. Struktura ludności dzielnic samorządowych Krakowa według grup ekonomicznych w osobach	11
Tabela 4. Struktura ludności dzielnic samorządowych Krakowa według grup ekonomicznych w procentach ludności ogółem	12
Tabela 5. Pracujący ogółem w Krakowie według dzielnic samorządowych w latach 2003–2015	27
Tabela 6. Spójność społeczna – kryterium społeczno- kulturowe w dzielnicach południowych Krakowa (w % odpowiedzi)	28
Tabela 7. Ocena zgodności przebiegu granic kryteriami podziału miasta Krakowa na dzielnicę w % długości granic międzydzielnicowych	59
Tabela 8. Podsumowanie argumentów dotyczących poszczególnych wariantów podziału dzielnic Krakowa.....	63
Tabela 9. Przewidywana powierzchnia dzielnic i liczba ludności w przypadku zmiany przebiegu granic	66

10. Spis rycin

- Rycina 1. Zmiany liczby mieszkańców dzielnic południowych od 1988 do 2014 r.
- Rycina 2. Dynamika zmian liczby ludności w latach 2007-2027 w dzielnicach Krakowa (prognoza w wersji biologicznej)
- Rycina 3. Strefy funkcjonalno-przestrzenne Krakowa – 1998 r.
- Rycina 4. Strefy funkcjonalno-przestrzenne Krakowa – 2014 r.
- Rycina 5. Strefy funkcjonalno-przestrzenne Krakowa – 2030 r.
- Rycina 6. Strefa penetracji mieszkańców dzielnicy VIII Dębniki - realizowania swoich spraw (praca, usługi, wizyty)
- Rycina 7. Strefa ciąż (obszar dojazdów do pracy oraz usług) do dzielnicy VIII Dębniki mieszkańców innych dzielnic Krakowa
- Rycina 8. Strefa penetracji mieszkańców dzielnicy IX Łagiewniki-Borek Fałęcki – realizowania swoich spraw (praca, usługi, wizyty)
- Rycina 9. Strefa ciąż (obszar dojazdów do pracy oraz usług) do dzielnicy IX Łagiewniki-Borek Fałęcki mieszkańców innych dzielnic Krakowa
- Rycina 10. Strefa penetracji mieszkańców dzielnicy X Swoszowice - realizowania swoich spraw (praca, usługi, wizyty)
- Rycina 11. Strefa ciąż (obszar dojazdów do pracy oraz usług) do dzielnicy X Swoszowice mieszkańców innych dzielnic Krakowa
- Rycina 12. Liczba wyborców w jednomandatowych okręgach wyborczych do Rady Dzielnicy VIII w 2014 r.
- Rycina 13. Liczba wyborców w jednomandatowych okręgach wyborczych do Rady Dzielnicy IX w 2014 r.
- Rycina 14. Liczba wyborców w jednomandatowych okręgach wyborczych do Rady Dzielnicy X w 2014 r.
- Rycina 15. Struktura przestrzenna dzielnicy X Swoszowice
- Rycina 16. Kraków – udział ludności przybyłej w latach 1989-2002 z wykształceniem wyższym w ludności ogółem w roku 2002 według jednostek urbanistycznych
- Rycina 17. Kraków – liczba gospodarstw domowych przypadających na jedno mieszkanie w 2002 r. według jednostek urbanistycznych
- Rycina 18. Kraków – udział ludności powyżej 15 roku życia z wykształceniem wyższym w % w ludności ogółem w roku 2002 według jednostek urbanistycznych

11. Spis załączników graficznych

- Załącznik 1. Gęstość zaludnienia w dzielnicach VIII, IX i X.
- Załącznik 2. Wybrane obiekty użyteczności publicznej w dzielnicach VIII, IX i X.
- Załącznik 3. Kierunki zagospodarowania przestrzennego oraz pokrycie planami miejscowymi w dzielnicach VIII, IX i X.
- Załącznik 4. Okręgi szkół podstawowych w dzielnicach VIII, IX i X.
- Załącznik 5. Parafie rzymskokatolickie w dzielnicach VIII, IX i X.
- Załącznik 6. Powiązania transportowe w ramach KMK w dzielnicach VIII, IX i X.
- Załącznik 7. Granice gmin katastralnych i bariery infrastrukturalne w dzielnicach VIII, IX i X.
- Załącznik 8. Zgodność przebiegu granic dzielnic VIII, IX i X z kryteriami spójności społecznej i przestrzenno-funkcjonalnej.
- Załącznik 9. Propozycja przebiegu granic dzielnic VIII, IX i X – wariant I.
- Załącznik 10. Propozycja przebiegu granic dzielnic VIII, IX i X – wariant II.
- Załącznik 11. Propozycja przebiegu granic dzielnic VIII, IX i X – wariant III.
- Załącznik 12. Propozycja przebiegu granic dzielnic VIII, IX i X – modyfikacja w rejonie ul. Strąkowej.